

**Työnsuunnittelijoiden puhe työttömyydestä ja ympäristöistä arvojen
heijastajana**

- tulkitsevaa diskurssianalyysia

Ursula Pettersson
Sosiologian pro gradu
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Työnsuunnittelijoiden puhe työttömyydestä ja ympäristöistä arvojen heijastajana - tulkitsevaa diskurssianalyysia

Sosiologian pro gradu –tutkielma

Ursula Pettersson

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Ohjaaja: Tapio Litmanen

Kevät 2008

Sivumäärä: 92 sivua + 1 liite

Tutkimukseni kohteena ovat Euroopan sosiaalirahaston ohjelmakaudella 2000-2006 toimineiden ja Keski-Suomen ympäristökeskuksen koordinoimien YTY-työllistämiprojektien työnjohtajien eli työnsuunnittelijoiden haastattelut. Tavoitteenani on tutkia diskurssianalyysin avulla millaisia merkityksiä työnsuunnittelijat liittävät puheessaan työttömyyteen ja ympäristöihin, ja miten he tekevät niitä ymmärrettäviksi tietystä kontekstista. Tutkimuksessa tarkastellaan yksilötason sijaan haastateltujen puheessa jäsenyviä merkityskokonaisuuksia ja niiden rakentamaa sosiaalista todellisuutta.

Analysoin diskurssianalyysin keinoin työnsuunnittelijoiden puheessa löytyviä diskursseja ja tulkintarepertuaareja ja näiden käyttöä. Tarkastelen näitä diskursseja ja repertuaareja myös arvoja ja asenteita heijastavina konstruktioina. Painopiste on aineistosta jäsenyvien merkitysjärjestelmien tutkimisessa, mutta tarkastelen myös haastateltujen roolissaan ottamia subjekti-tiloja. Tutkimuksen lähestymistapana ja näkökulmana on sosiaalinen konstruktionismi, jossa kieltä ei nähdä vain todellisuuden kuvaajana vaan huomattavasti moniulotteisempaa järjestelmänä: todellisuuden rakentajana, uusintajana ja merkityksellistäjänä.

Aineistoni koostuu neljän työnsuunnittelijan haastatteluista. Aineiston keruumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Aineisto on tulkinnan ja analyysin avulla jäsennetty kahteen laajempaan ja näkökulmiltaan ristiriitaiseen diskurssiin: ympäristötyödiskurssiin ja kriittiseen diskurssiin. Niiden sisältä on vielä eroteltu ja jäsennetty erilaisia suppeampia tulkintarepertuaareja. Ympäristötyödiskurssiin kuuluvia ovat realistinen repertuaari, humanistinen repertuaari ja yhteisörepertuaari. Kriittiseen diskurssiin kuuluvat vastuurepertuaari ja riskirepertuaari.

Avainsanat: diskurssianalyysi, sosiaalinen konstruktionismi, tulkintarepertuaari, ympäristötyöt, työttömyys, syrjäytyminen, työllistäminen, arvot

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	5
1.1 Lähtökohtia	5
1.2 Työttömyys ja ympäristötyöt	7
1.3 Tutkimuksen tarkoituksesta	9
1.4 Lähestymistavasta	10
2. DISKURSSIANALYYSI METODINA JA ANALYYSIN VÄLINEENÄ	12
2.1 Diskurssianalyysista	12
2.2 Moninaiset merkityssystemit	13
2.3 Toimijoiden kiinnittyminen merkityssystemeihin	16
2.4 Sosiaalinen konstruktionismi	17
2.5 Kontekstuaalisuus	19
3. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	21
3.1 Tutkimuskysymykset ja -tehtävät	21
3.2 Tapaustutkimuksesta	23
4. TAPAUKSENA PUHE YMPÄRISTÖTÖISTÄ	24
4.1 Valtion tukityöt ja EU:n hankkeet työllisyyden parannuskeinoina	24
4.2 Ympäristötyöt	28
4.3 Ympäristötyöt Keski-Suomessa	29
4.4 Aktivoinnin rooli YTY-töissä	31
4.5 YTY-projektien työsuunnittelijat	34
4.6 YTY-projektit käytännössä	36

5. AINEISTO JA AINEISTONKERUUMENETELMÄ	40
5.1 Haastateltavat	40
5.2 Teemahaastattelu menetelmänä	41
5.3 Osallistuva havainnointi osana tulkintaa	44
6. ARVOJEN JA TYÖELÄMÄN MUUTOKSET KONTEKSTINA	45
6.1 Yhteiskunta muutoksessa	45
6.2 Arvot ja yhteiskunnan muutos	47
6.3 Työelämän muutokset ja työelämästä syrjäytyminen	50
7. AINEISTON ANALYYSI	53
7.1 Analyysiperiaatteet	53
7.2 Ympäristötyödiskurssi	55
7.2.1 Realistinen repertuaari	57
7.2.2 Humanistinen repertuaari	63
7.2.3 Yhteisörepertuaari	71
7.3 Kriittinen diskurssi	74
7.3.1 Vastuurepertuaari	75
7.3.2 Riskirepertuaari	80
8. POHDINTAA	83

Lähteet

Liite

1. JOHDANTO

1.1 Lähtökohtia

Tutkimukseni sai alkusysäyksensä työskennellessäni kesän 2007 Keski-Suomen ympäristökeskuksella sosiaalisten vaikutusten evaluointiprojektissa. Projektin tarkoituksena oli selvittää EU:n osarahoittamien ympäristönhoitoa ja –suojelua edistävien työllistämiprojektien eli YTY-töiden (lyhenne YTY tulee termistä ympäristötyöt) vaikutuksia keskisuomalaisten työttömien ja pitkäaikaistyöttömien elämään Euroopan sosiaalirahaston ohjelmakaudella 2000-2006. Tutkimuksessa arvioitiin myös YTY-töitä organisoiviin esimiehiin eli työnsuunnittelijoihin kohdistuneita sosiaalisia vaikutuksia. Tutkimusaineisto koostui sekä kyselylomakkeilla että teemahaastatteluiden avulla kerätystä informaatiosta. Kyselyissä tiedusteltiin muun muassa projektien vaikutuksista vastaajien elämäntilanteeseen, jatkotyöllistymiseen ja jatkokoulutukseen.

Kesän kuluessa aloin pohtimaan, mitä YTY-työllistämistöitä koskeva puhe kertoo ylipäättään nykyajasta ja yhteiskunnasta jossa elämme. Pohdiskelin myös sitä, kuinka eri tavoin ihmiset näkevät työttömyyteen liittyvät tekijät roolistaan tai asemastaan riippuen. Työjakson kuluessa kävi ilmi, etteivät työttömyyden syyt ole aina yksiselitteisiä ja niitä voidaan etsiä sekä ihmisestä itsestään (mikrotaso) että hänen ulkopuoleltaan (makrotaso). Työttömyys voi olla seurausta yksilön vapaaehtoisista valinnoista tai se voi vaihtoehtoisesti olla yhteiskunnallisista ja rakenteellisista tekijöistä johtuvaa. Kesän aikana heräsi myös kysymys siitä, valitseeko ihminen vapaaehtoisesti työttömyyden jäämällä asumaan kauas ansiotyömahdollisuuksia tarjoavista kasvukeskuksista sekä mahdollisesti myös jättäytymällä koulutusjärjestelmän ulkopuolelle? Nämä kysymykset alkoivat kiinnostamaan minua yhä enemmän, joten jokseenkin luonnollinen jatkumo oli valita ne pro gradu –työni lähtökohdaksi.

Lähestyn tutkimusaiheeni työnsuunnittelijoiden työttömyys- ja ympäristötyöpuheessa eksplikoituvien merkitysten kautta. Tarkastelen niitä diskursseja ja tulkintarepertuaareja, joita työnsuunnittelijoiden haastattelut nostavat esiin työttömyyttä ja ympäristöitä koskevinä merkityksinä. Yksi tutkimuksen tehtävistä on siten työnsuunnittelijoiden kokeman todellisuuden näkyväksi tekeminen. Näkökulmani on toimijakeskeinen: tutkin miten ja millaisina haastatteleman henkilö hahmottavat työrooliinsa ja työllistämiprojekteihin liittyvät ratkaisut ja toimintatavat. Tutkimuksessa ei kuitenkaan vertailla eri henkilöiden näkemyksiä, vaan tarkastellaan millaisia diskursseja ja

tulkintarepertuaareja työnsuunnittelijoiden puheesta on jäsenettävissä, ja minkälaisia asenteita puheessa ilmenee sekä työllistettyjä että itse tukitoita kohtaan.

Katson että työnsuunnittelijoiden puhe ympäristötoista on samalla puhetta työttömyydestä yleensä ja siitä, miten keskisuomalaisissa kunnissa pyritään ehkäisemään pitkäaikaistyöttömyyttä ja sen aiheuttamia haittavaikutuksia. En näe tutkimusasetelmaani problemaattisena vaikka analysoimani aineisto onkin varsinaisesti kerätty sosiaalisten vaikutusten evaluointia varten: Eskolaa & Suorantaa (1996, 35) mukailten haastattelumateriaali on sisällöllisesti relevantti myös nykyisen tutkimusaiheen kannalta, sillä aineisto vastaa myös tässä tutkimuksessa esittämiini kysymyksiin. Tutkimukseni metodisena lähtökohtana on diskurssianalyysi, joka nostaa puheen tutkimuksen keskiöön. Diskurssianalyysin taustalla on sosiaalisen konstruktionismin idea, jossa kieltä ei nähdä vain todellisuuden kuvaajana vaan huomattavasti moniulotteisempaa järjestelmänä: todellisuuden rakentajana, uusintajana ja merkityksellistäjänä (Wetherell & Potter 1988, 168-169; Jokinen & Juhila & Suoninen 2002, 39; Berger & Luckmann 1995, 77-78).

Konstruktionismin kiinnostuksen kohteena ovat ennen kaikkea sosiaaliset yhteisöt ja niiden vaikutus jäsenten diskurssiin. Olen tämän periaatteen mukaisesti kiinnostunut tutkimaan kuinka YTY-työmalli on vaikuttanut haastateltujen työnsuunnittelijoiden käsityksiin työttömyydestä. Diskurssien eli kielenkäytön nähdään olevan olennainen osa yhteisöjen toimintaa, sillä se osaltaan rakentaa yhteisöjä ja niille ominaisia tapoja hahmottaa maailmaa. Yhteisöjen jäsenillä on samankaltaiset toimintatavat, arvot ja uskomukset, jotka johtavat yhteisiin normeihin ja puhetapoihin. Niiden tuntemus on siten osa yhteisön jäsenten sosiaalista tietoisuutta, ja myös edellytys yhteisöön kuulumiselle. (Luukka 2000, 151.)

Käsitteiden valinnalla vaikutetaan siihen, millä tavoin pyritään vaikuttamaan yhteiskunnallisiin ongelmiin, koska käsitteet pitävät sisällään erilaisia valtarakenteita ja ideologioita. Diskurssi-käsite sisältää ajatuksen, että merkitykset eivät ole koskaan abstrakteja vaan niitä tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa, historiallisissa ja institutionaalisissa diskursseissa (Willman 2000, 66; Lehtonen 1996, 69-70). Diskurssit tuottavat omia representaatioitaan todellisuudesta ja asettavat rajat sille, mitä niiden sisällä voidaan sanoa esimerkiksi työttömyydestä ja työttömistä (Lehtonen 1996, 70).

1.2 Työttömyys ja ympäristötyöt

Suomea on 90-luvun alun laman jälkeen vaivannut rakenteellinen työttömyys, kun muun muassa metsäteollisuudesta ja maataloudesta poistui nopeassa tahdissa suuri määrä työpaikkoja. Varsinkin haja-asutusalueilla on paljon rakennetyöttömyyden vuoksi pitkäaikaistyöttömiksi päätyneitä keski-ikäisiä tai sitä vanhempia miehiä. Tämä negatiivinen alueellinen kehitys näkyy myös Keski-Suomessa. (Uusitalo 1994; Kunz 2001.) Euroopassa 80-luvulla alkanut laaja ja yksilötasolla pitkittyvä työttömyys näyttää kehittyneen eräänlaiseksi negatiiviseksi trendiksi ja yhteiskunnalliseksi ilmiöksi myös Suomessa. Työttömyyteen liittyvien ongelmien lisääntyminen liittyy meillä viime vuosikymmenellä koettuun lamaan, kansainvälisten talousrakenteiden mullistumiseen sekä työelämässä tapahtuvaan kehitykseen. Nopean teknologisen muutoksen vuoksi työtehtävät vaihtelevat aiempaa vauhdikkaammin, mikä asettaa lukuisia paineita työvoiman joustavuudelle. (Tervahartiala & Vesalainen & Vuori 1996, 11.)

Pitkittyvällä työttömyydellä on tutkimusten mukaan kasautuvia ja haitallisia vaikutuksia työttömien henkiseen ja fyysiseen terveyteen, perhesuhteisiin ja sosiaaliseen elämään. Parhain keino työttömyydestä aiheutuvien haitallisten seurausten vähentämiseksi on tutkimusten mukaan uudelleentyöllistyminen. Työllistymistä voi edistää tukemalla työtä etsivän itseluottamusta, vahvistamalla työllistymistä koskevia odotuksia ja parantamalla hänen vastoinkäymisten sietokykyään. (emt, 11-12.) Tähän pyritään myös työllistymisen puitteita tukevissa ja vahvistavissa YTY-projekteissa, jotka on suunniteltu valtakunnalliseksi pitkäaikaistyöttömyyttä ehkäiseväksi työllistämismalliksi. Pitkäaikaistyöttömäksi määritellään työnhakija, joka on ollut yhtäjaksoisesti yli 12 kuukautta ilman ansiotyötä. (ks. www.tilastokeskus.fi). Projektien päämääränä on aktivoida osallistujia sekä kannustaa heitä hakeutumaan oma-aloitteisesti työelämään jakson jälkeen. (ks. Tervahartiala & Vesalainen & Vuori 1996, 40.)

Tekemäni evaluaation perusteella keskiverto YTY-työntekijä on keski-ikäinen mies, jolla on vähän tai ei lainkaan ammattikoulutusta ja joka on ollut useampia vuosia työttömänä. Työttömyys onkin se pääasiallinen tekijä, mikä on leimannut voimakkaasti monien projektilaisten elämää viime vuosien aikana. Työmarkkinaura on vaihtunut toistuvais- tai pitkäaikaistyöttömän uraan ja työelämästä syrjäytyminen on ollut vahva tendenssi. Osan metsä- tai maatalouteen liittyvä ammatti on käynyt tarpeettomaksi yhteiskunnan rakennemuutoksessa. (Pohjola 1999, 24-25.) Monelle YTYläiselle työllistämistuella rahoitetut työt ovat olleet jo pitkään ainoa kosketus työelämään ja ansiotyöhön. Projektilaisten joukossa on paljon entisiä metsureita ja muita metsätyöntekijöitä sekä

rakennusmiehiä, joiden työsuhteet ovat määräaikaisia alojen luonteen ja kausivaihtelun vuoksi.

Halu (uudelleen)kouluttautumiseen on heidän joukossaan vähäistä, samoin kiinnostus hakeutua omaehtoisesti työvoimakoulutukseen. Monet YTY-työllistetyistä ovat käytännössä jumiutuneet tukityökierteeseen, jossa tilanne on muotoutunut sellaiseksi, että palkkatyössä ollaan ainoastaan välttämättömimmät ansiosidonnaisen työttömyysturvan nollaavat kuukaudet. Tätä kierrettä ei kyetä katkaisemaan ilman ulkopuolista apua, ei edes niissä tapauksissa joissa ihmiset aidosti haluaisivat muutosta. Pitkittänyt työttömyys on passivoinut näitä ”hiljaiseen enemmistöön” kuuluvia miehiä ja heikentänyt heidän itseluottamustaan. Usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin on heikko, samoin luottamus omiin kykyihin luotsata elämäntilannetta parempaan suuntaan. Työttömyydestä muodostuu helposti taakka etenkin sen pitkittyessä, jolloin yksilön usko omiin mahdollisuuksiin heikentyy huomattavasti (Pohjola 1999, 33).

1.3 Tutkimuksen tarkoituksesta

Analysoin YTY-työllistämistöihin ja työttömyyteen liittyvää puhetta, jota projektien työsuunnittelijat käyvät projektien toimintaan liittyvässä kehittämistyössä ja päätöksenteossa. Nuolijärven (2002, 18) mukaan kielellinen kulttuuri on paitsi erilaisten arvojen, tapojen ja uskomuksien yhdistelmä myös sosioekonomisten suhteiden heijastaja: yksilöt ovat osa laajempaa järjestelmää, ja muun muassa poliittiset ja taloudelliset rakenteet vaikuttavat ihmisten käyttämään kieleen merkittävästi. Tästä johtuen katson, että työsuunnittelijoiden kanssa käydyt keskustelut työttömyydestä ja ympäristötyömallista ovat osittain sidoksissa myös yhteiskuntatasolla käytävään yleiseen arvokeskusteluun.

Olettamukseni on, että työhön ja työttömyyteen liittyvät arvot näyttäytyvät nimenomaan kielessä ja diskursseissa implisiittisinä, vaikka haastattelemltani henkilöille ei olisikaan haastattelutilanteessa esitetty arvoja käsitteleviä kysymyksiä. Nuolijärvi (2002, 15) katsoo, että yhteisön ja yksilön kannalta on tärkeää tietää mihin kaikkeen kieltä käytetään, mitä kielellä tehdään ja millä tavoin ihminen voi paremmin analysoida omaa yhteisöään. Erilaisten arvojen ja rakenteiden näkyväksi tekeminen on eräs diskurssien tutkimuksen ensisijaisista tehtävistä (ks. emt, 15). Pieni aineistoni (haastattelin neljää YTY-projektien työsuunnittelijaa) on väistämättä rajallinen, mutta en lähtökohtaisesti edes oleta, että aineistoni ja siitä johdetun analyysin pitäisi olla suoraviivaisesti yleistettävissä laajempaan kontekstiin. Tämä on käyttämäni tapaustutkimus-menetelmän yksi erityispiirre, sillä tapauksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen on tärkeämpää kuin yleistäminen (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 163).

Mäkelä (1990, 48) mainitsee, että yksittäisten ihmisten tuottamat tekstit on pyrittävä suhteuttamaan heidän yhteiskunnalliseen positioonsa ja rooliinsa. Koska tutkimuksen kohteena oleva aihe ei ollut erityisen arkaluontoinen, oli haastateltavat helppo saada puhumaan monipuolisesti työttömyys-teemoista. He esittivät näkemyksiään ensisijaisesti projektien toimihenkilöinä, joten tekstit on tulkittava tässä nimenomaisessa kontekstissa (ks. emt, 49-50). Mukailen tässä Lehtosen (1996, 70) käsitystä diskursseista tekijöinä, jotka tuottavat kirjoittavalle tai puhuvalle subjektille aseman, josta todellisuutta koskevat käsitykset kootaan. Toisin sanoen, en ole niinkään kiinnostunut yksittäisten henkilöiden käsityksistä, vaan tarkastelen tietyn ”pienoiskulttuurin” eli YTY-työllistämiprojektien toiminnan pohjalta rakennettua kokonaiskuvaa työttömyydestä ja työllistämistöistä.

Julkisessa keskustelussa ilmenevät asenteet työttömyyttä kohtaan vaikuttavat siihen, millaiseksi työtön itse hahmottaa rooliinsa ja asemansa työttömänä. Näkemykset voivat

olla joko myönteisiä tai kielteisiä riippuen siitä, mitkä syyt ja tekijät ovat johtaneet työttömyyteen; onko ihminen työtön omasta halustaan vai olosuhteiden pakottamana. (Luomanen 1999, 55-57.) Käsitteet todellisuudesta otetaan helposti itsestään selvinä eikä niiden tiedosteta olevan käsitteellisiä jäsenyksiä tai diskurssin tuottamia uskomuksia asioista. Yhteiskunnallisessa keskustelussa työllisyyteen ja työttömyyteen liittyviä ongelmia määritellään esimerkiksi sellaisin käsittein kuin työtön, pitkäaikaistyötön ja syrjäytynyt. Käsitteet vaikuttavat tilanteen määrittämisenä ja tulkintana siihen, miten työllisyysasioita käsitellään ja miten niitä pyritään hoitamaan ja torjumaan. (Sulkunen 1997, 15.)

Sellaisiakin näkemyksiä on esitetty, että osa työttömyyden aiheuttamista ongelmista ja yksilöön kohdistuvista paineista vähentyäisi tai saattaisi jopa ratketa, jos ansiotyön lisäksi arvostettaisiin enemmän myös ihmiselämän vähemmän tuottavia ulottuvuuksia. Yleinen asennemuutos ei välttämättä auta työtöntä taloudellisesti, mutta kannustaa ja auttaa jatkamaan eteenpäin elämäntiellä. (Julkunen 1998; vrt. Bauman 2002, 165.)

1.4 Lähestymistavasta

Niin sanotun arkitiedon/kokemuksen ja sosiologisen ymmärryksen ero on refleksiivisyydessä. Sosiologinen tutkimus pyrkii paljastamaan ja tuomaan esiin itsestäänselvän tiedon varaan rakentuneen todellisuuden sosiaalisen luonteen. Yhtenä tutkimustavoitteena on myös tarkastella todellisuuden olennaispiirrettä eli sen tulkinnanvaraisuutta. (Berger & Luckmann 1995, 11-12; Sulkunen 1997, 16.) Bergerin ja Luckmannin (1995) mukaan tiedonsosiologia ei pyri tarkastelemaan ja pohtimaan totuutta, vaan tuomaan erilaisia näkökulmia ihmisten arkipäivää määrittäviin tosiasioihin sekä paljastamaan niiden sopimuksenvaraisuuden. Tieto ja todellisuus ovat molemmat sidoksissa yhteiskuntaan, joka määrittelee mitä kulloinkin pidetään itsestäänselvänä. Erilaiset todellisuudet kytkeytyvät läheisesti erilaisiin yhteiskunnallisiin asemiin ja rooleihin. Tiedonsosiologinen tutkimus on tärkeää siksi, että se määrittää samalla yhteiskunnan tilaa ja tilannetta.

Konstruktionismia voidaan pitää sosiologian kantana, jonka mukaan todellisuutta koskeva tieto välittyy ja muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa (Berger & Luckmann 1995, 226). Kielenkäytön ja diskurssien tutkimisen ajankohtaistuminen on kytköksissä meneillään oleviin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. Yhteiskunnassa lisääntynyt

epävarmuus on samalla lisännyt sosiaalisten ilmiöiden tulkinnallisen ymmärtämisen tarvetta. (Willman 2000, 65.)

Diskurssianalyyssissä kielenkäyttö muokkaa ja rakentaa todellisuutta ja kielenkäyttäjät tekee tai tulee tuottaneeksi puheellaan erilaisia asioita. Merkityssysteemit eli diskurssit merkityksellistävät asian tietystä näkökulmasta, ne ovat puhetapoja joiden avulla esitetään jokin aihe tai asia sosiaalisessa kanssakäymisessä. Merkityssysteemit ovat moninaisia ja ne sijoittuvat valtasuhteisiin toisiinsa nähden. (ks. Jokinen & Juhila & Suoninen 2002, 66-67; Wetherell & Potter 1988, 172.) Toiset diskurssit muodostuvat voimakkaammiksi kuin toiset ja voivat saavuttaa dominoivan eli hegemonisen aseman. Diskurssien säilyminen edellyttää niiden jonkin tasoista hyväksyntää tietoisella tai tiedostamattomalla tasolla, joten vahvojen ja valtasuhteita ylläpitävienkin diskurssien olemassaolo perustuu niiden uusintamiseen. Kielenkäyttö on siten toimintaa jolla on omat seurauksensa konkreettisista vuorovaikutustilanteista laajempiin (ideologisiin) seurauksiin. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 17-24.)

Michel Foucault (Alasuutari 1994, 194; ks. Husa 1995) puolestaan tarkoittaa diskurssilla sitä, miten jokin ilmiö tematisoi siihen liittyvän tiedon toiminnan, pohdinnan ja institutionalisoituneiden käytäntöjen sekä mahdollisten keskustelujen kohteeksi. Diskurssit voidaan siis ymmärtää yhteiskunnallisiksi käytännöiksi, jotka muokkaavat sekä puhujia että kuulijoita. Näkemys sosiaalisesti rakentuneesta todellisuudesta sisältää käsityksen siitä, että puhettavat pitävät yllä valtasuhteita (Sulkunen 1997, 15). Tämä näkemys liittyy Foucaultin (Helén 2000, 274-278) valta-analytiikkaan, jonka mukaan valtaa ylläpidetään erilaisin määrittelyin. Valta-analytiikka ei käsittele vallan olemusta eli jostaista mahdollista valtasuhdetta (eli valtaa yleensä), vaan diskursiivisen ja ei-diskursiivisen välisiä erityisiä, rajattuja suhteita ja yhteenliittymiä (emt, 275). Yhteiskunnallinen muutos, samoin kuin arvojen muutos, on pohjimmiltaan määrittelykamppailua, jossa eri näkemysten kannattajat kamppailevat tiedon määrittäjän ja 'auktoriteetin' asemasta yhteiskunnassa.

Lähestyn aineistoani konstruktionistisesta näkökulmasta sen analysointivaiheessa. Valitsin tämän näkökulman, koska katson työnsuunnittelijoiden paitsi puhuvan työttömyydestä ja työttömyyden hoidosta, myös tuottavan samanaikaisesti todellisuutta jossa he elävät. Heiskalan (2000a, 2000b) mukaan konstruktionismi on yleiskäsite joukolle erilaisia ihmistieteellisiä lähestymistapoja, joiden mukaan yhteiskunnallinen todellisuus rakentuu ja uusintuu inhimillisten käytänteiden välityksellä syntyvien kulttuuristen konstruktioiden

kautta. Siten tekstin ja puheen kautta rakennetaan todellisuutta joko tiedostaen tai tiedostamatta.

2. DISKURSSIANALYYSI METODINA JA ANALYYSIN VÄLINEENÄ

2.1 Diskurssianalyysista

Diskurssi-termi on peräisin ranskan kielen sanasta *discours*, joka merkitsee puhetta, juttelua, esitelmää tai jaarittelua. Discours on puolestaan johdettu latinan sanasta *discursus* (ympäriinsä juokseminen), mikä tekee diskurssista kahtalaisen termin. Toisaalta sillä tarkoitetaan merkityksiä tuottavaa vuorovaikutusprosessia, toisaalta tämän prosessin lopputulosta. Kieleen liittyvien rajattomien merkitysmahdollisuuksien valintaa vakiinnuttaa ja säätelee tiettyssä paikassa tietynä aikana vallitseva sosiaalisten suhteiden verkosto, joka itsessään representoituu diskurssien välityksellä. Ihmiset kieltä käyttäessään merkityksellistävät eli konstruoivat kohteet, joista he puhuvat tai kirjoittavat. (Willman 2000, 66; Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 17-18.)

Diskurssianalyysi ei ole sinänsä selkeärajainen tutkimusmenetelmä, vaan pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys, joka perustuu ajatukselle kielestä organisoituneena diskursseiksi tai tulkinnallisiksi repertuaareiksi. Kieli sisältää peruskategoriat, joita ihmiset käyttävät ymmärtääkseen itsensä joksikin ja myös luodakseen kulttuurin ja identiteetin. Diskurssilla ymmärretään tekstin ja puheen kaikkia muotoja, ja diskurssianalyysi on lähestymistapa jonka välityksellä tutkitaan kielen käyttöä sen kaikessa moninaisuudessaan. (Willman 2000, 66.)

Diskurssianalyysissa ei olla kiinnostuneita mistä tahansa merkityksistä, vaan nimenomaisesti kulttuurisista merkityksistä eli sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Tarkastelun kohteena olevat merkitykset rakentuvat, muuntuvat ja pysyvät yllä vain ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa: puheessa, keskusteluissa, kirjoituksissa ja vastaavissa symbolisissa toiminnoissa. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2002, 54.) Diskurssianalyysisessä tutkimuksessa tarkastelun fokuksessa ovat sellaisenaan ne tavat, joilla toimijat kuvaavat erilaisia ilmiöitä ja nimeävät niille syitä. (emt, 18). Tämä merkitsee sitä, että diskurssianalyysissa ei kiinnostuksen kohteena ole kielen käyttäjä, vaan kieli itsessään. Ihminen tulkitsee toimintaansa ja antaa sille erilaisia merkityksiä kielen avulla. Ilman kielen käyttöä inhimillinen ymmärrys sekä vuorovaikutus lienevät mahdottomia, sillä inhimillinen elämä on suurelta osin kielen välityksellä tapahtuvaa

kommunikaatiota; kirjoitettua ja puhuttua kieltä eri muodoissaan. (Eskola & Suoranta 1996, 108-109.) Myös Berger & Luckmann (1995, 47-48) pitävät kieltä ihmisyhteisöjen tärkeimpänä merkkijärjestelmänä, joten sen ymmärtäminen on välttämätöntä arkielämän todellisuuden ymmärtämiseksi.

Diskurssianalyysia kohtaan on myös esitetty kritiikkiä. Se on ensinnäkin nähty relativistisena kielipelinä, joka voi johtaa umpikujaan, jossa kaikki eettisesti ongelmallisetkin tulkinnat ovat ”vain” tulkintoja. Kritiikkiin on vastattu erottamalla niin kutsuttu hedelmätön relativismi ja rakentava relativismi toisistaan (ks. Suoranta 1996). Ensin mainitulla viitataan tapaan, joka ei mahdollista sosiaalisten muutosten mahdollisuutta tai minkäänlaisten arvoasetelmien tekemistä. Jälkimmäinen viittaa näkemykseen, joka korostaa totuuksien ja sosiaalisen todellisuuden neuvottelunvaraisuutta, ja joka painottaa kriittisyyden, toisin ajattelemisen tai toimimisen mahdollisuutta. Tämän näkökulman mukaan diskurssianalyysi on parhaimmillaan eksplikoidessaan käsityksiämme muovaavia arkisia tekoja ja ilmiöitä. (Willman 2000, 76.) Toinen kriittinen näkökulma liittyy diskurssianalyysin menetelmälliseen hajanaisuuteen. Moninaisuudesta seuraa lukemattomia erilaisia tulkinnanmahdollisuuksia, joiden metodologista merkitystä ja hyötyä on vaikeaa arvioida. Vaikka erilaiset DA:n variaatiot pitävät kielen käytön tutkimuksen voimissaan, eri variaatioiden käyttö samalla hankaloittaa tradition yhtenäistä hahmottamista. (emt, 76.)

2.2 Moninaiset merkityssystemit

Diskurssianalyysille on ominaista ulkoista maailmaa luovien konstruktioiden ja niiden vaihteluiden ja vakiintumisen näkyväksi tekeminen. Merkitysten ajatellaan muodostuvan sekä suhteessa että erotuksena toisiinsa. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 19.) Erilaiset merkityssystemit eivät synny sattumanvaraisesti yksittäisten ihmisten pään sisältä, vaan ne rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Esimerkiksi omaan tutkimukseeni liittyvien työnsuunnittelijoiden ja YTY-projekteihin työllistettyjen välisten suhteiden merkityksellistämisen tavat rakentuvat osana käytäntöjä, joissa suunnittelijat ja työllistetyt toimivat: ympäristötyöprojekteissa, työkohteissa, kehityskeskusteluissa, työpäivään sisältyvillä tauoilla, työntekijöiden koulutuspäivillä ja niin edespäin. Sosiaalista todellisuutta siis jäsennetään jatkuvasti rakentuvana prosessina. (emt, 21-22.)

DA:ssa puhutaan usein merkityssystemien kirjosta. Tämän idean mukaisesti sosiaalinen todellisuus hahmotetaan diskurssianalyttisesti suuntautuneiden tutkijoiden joukossa hyvin moninaisena kokonaisuutena. Se on useiden rinnakkaisten tai keskenään kilpailevien systeemien kenttä, jossa eri systeemit merkityksellistävät maailmaa, sen prosesseja ja suhteita eri tavoin. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 24.) Samoin yksittäinen ihminen on mahdollista merkityksellistää naiseksi, mieheksi, lapseksi, aikuiseksi, kaupunkilaiseksi, ahkeraksi, työttömäksi jne. ja lisäksi yksi ja sama kielen käyttäjä voi liikkua usealla eri merkitysalueella samanaikaisesti (emt, 24-25). Esimerkiksi tämän tutkimuksen haastatellut on mahdollista merkityksellistää miehiksi, aikuisiksi, työssäkäyviksi, keskisuomalaisiksi tai suomalaisiksi. Eskola & Suoranta (1996, 49) puhuvat merkityssystemejä käsitellessään erityisestä 'semioottisesta vaipasta', jossa sosiaalinen todellisuus tapahtuu ja todentuu.

Diskurssianalyysia on melkein mahdotonta pusertaa mihinkään tarkkarajaiseen muottiin, minkä vuoksi diskurssien tutkiminen voi olla haastava tehtävä tutkijalle. Monien mahdollisuuksien kentästä on löydettävä ne keinot, jotka näyttäisivät sopivan parhaiten tutkimuksen kohteena olevan ilmiön tarpeisiin. (Willman 2000, 68.) Oman tutkimukseni diskurssianalyttinen viitekehys noudattelee seuraavia keskeisiä käsitteitä:

1. oletus kielestä merkitysten rakentajana
2. oletus useiden rinnakkaisten merkityssystemien eli tulkintarepertuaarien olemassaolosta
3. oletus toiminnan ja diskurssien kontekstisidonnaisuudesta
4. oletukset kielen käytön toisaalta sosiaalista todellisuutta rakentavasta että toisaalta kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta

Kielenkäytön moninaisuuden painottaminen ei kuitenkaan tarkoita etteikö siinä olisi tiettyjä lainalaisuuksia. Tästä on esimerkkinä kieltä käytettäessä muodostuvat merkityssystemit, joita on kutsuttu sekä diskursseiksi että tulkintarepertuaareiksi. Jokinen & Juhila & Suoninen (1993, 26-29) määrittelevät ne molemmat eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentavat sosiaalista todellisuutta ja samanaikaisesti rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä. Diskurssit ja repertuaarit voivat olla sekä rinnakkaisia että keskenään kilpailevia merkityssystemejä. (Wetherell & Potter

1988, 169-172.) Koska ne ovat käsitteinä hyvin lähekkäisiä, on olennaista miten ne kussakin tutkimuksessa määritellään.

Willman (2000, 69) mukailee Wetherellin & Potterin (1992) näkemystä diskursseista institutionaalisesti paikannettavina kielenkäytön tapoina, kun taas tulkintarepertuaarit ovat sosiaalisissa käytännöissä tapahtuvaa kulttuurista tulkintaa. Repertuaarit muodostavat omia merkityssysteemejään ja samansukuisten kielikuvien tai puhetapojen käyttö on merkki repertuaarien läsnäolosta tekstissä tai puheessa. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 111-112). Repertuaarit ovat keskenään vaihtoehtoisia ja ristiriitaisia mutta sisäisesti varsin johdonmukaisia, ja niitä käytetään tietyn tyylin tai kieliopin mukaisesti. Teoriassa repertuaareja voi olla rajaton määrä, mutta käytännössä ne ovat sidoksissa siihen kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin, jossa niitä tuotetaan. (Willman 2000, 70.)

Jokinen & Juhila & Suoninen (1993, 27-28) esittävät, että tulkintarepertuaarin käsite soveltuu luontevimmin tutkimustehtäviin, joissa tarkastellaan ja eritellään arkisen kielenkäytön vaihtelevuutta. Tämä periaate sopii hyvin omaan tutkimusaiheeseeni, ja sen perusteella kutsun haastatteluaineistostani esiinnoisevia merkityssysteemejä tulkintarepertuaareiksi. Nimitän vastaavasti diskursseiksi kahta laajempaa ja näkökulmiltaan erilaista merkityssysteemiä, joihin aineistoni on jaettavissa. Tämä korostaa näiden systeemien laajuutta, kulttuurista vahvuutta sekä niiden liittymistä valtasuhteisiin: diskurssit ovat kulttuurisesti varsin vakiintuneita kokonaisuuksia. (ks. emt, 96-97.)

Kielen välityksellä luodaan erilaisia käsityksiä työttömyydestä ja sen hoitomenetelmistä, ja myös työttömien oma kokemus itsestään ja asemastaan syntyy paljolti siinä kuinka heistä puhutaan. Työtön voi esimerkiksi omaksua syrjäytyneen aseman, jos hänestä jatkuvasti puhutaan sellaisena. Ihmiset nimittäin pyrkivät sopeutumaan huonoihinkin olosuhteisiin ja legitimoimaan ne. Eräs oman tilansa legitimoiminen tapa voi Allardtilla (1998, 49) mukailleen olla äärimmillään jopa ryhtyminen alkoholistiksi. Silloin työttömyyteen johtaneet syyt voi ulkoistaa pois itsestä ja pitää hallitsematonta päihteiden käyttöä syypäänä omaan alennustilaan. Luomasen (1999, 133) mukaan työttömäksi jäämisen kokemus on ansiotyötä arvostavassa kulttuurissamme usein sellainen, että syytä haetaan helposti muualta kuin itsestä. Huono-osaisuutta kokevat legitimoivat näin oman tilansa ja helpottavat oloaan syyttämällä muita vaikeasta tilanteestaan. Kun taas menee paremmin, koetaan se omaksi ansioksi.

2.3 Toimijoiden kiinnittyminen merkityssysteemeihin

Edellä mainitun mukaisesti sosiaalinen todellisuus siis rakentuu keskenään ristiriitaisista osista eli tulkintarepertuaareista. Itse toimija eli repertuaarien käyttäjä ei ole DA:ssa yhtenäinen ja ristiriidaton kokonaisuus. Toimijan epäyhtenäisyyttä kuvataan erilaisten subjektipositioden vaihteluna, identiteettien moninaisuutena tai diskurssin käyttäjä – käsitteellä. Toimijan omaksumat erilaiset minät voidaan siten nähdä kiinteiden roolien sijasta joustavina ja vaihtelevina roolipositioina. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 38.)

Mainitut identiteetin, subjektiposition ja diskurssin käyttäjän käsitteet kuvaavat erilaisia toimintaulottuvuuksia. Identiteetillä tarkoitetaan diskurssianalyyssissä väljää yläkäsitettä, joka voidaan määritellä tarkoittamaan ominaisuuksia, oikeuksia ja velvollisuuksia, joita toimija olettaa itselleen, toisille tai joita muut olettavat hänelle. Ihmisille rakentuu tiettyjä identiteettejä tietyntylaisissa sosiaalisissa systeemeissä. (emt, 38-39.)

Subjektiposition käsite sopii tilanteisiin, joissa analysoidaan toiminnan rajoituksia. Tarkastellaan millä tavoin ihmisille mahdolliset eri positiot voivat lukkiutua arkipäivän tilanteissa. Esimerkiksi työsuunnittelija ottaa YTY-projektien puitteissa johtajan ja töitä koskevan asiantuntijan position, siinä missä työntekijä ottaa alaisen aseman. Asetelma voi vaihtua ja elää erilaisten tilanteiden ja kontekstien mukaan. Positiot eivät ole ennakkoon olemassa olevia ja valmiita paikkoja joihin yksilöt kuin itsestään asettuvat, vaan ne tuotetaan aina sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 39-40.)

Kolmas käsite eli diskurssin käyttäjä on varsin identtinen subjektiposition kanssa, mutta se tuo periaatteessa esiin hieman toisenlaisen, toiminnallisen puolen. Toisin sanoen, miten ihminen määrittää itse itseään ja puhuu kokemuksistaan keskenään kenties ristiriitaisillakin tavoilla. Diskurssin käyttäjä hyödyntää pragmaattisesti erilaisia diskursseja ilman, että hän olisi yhden ainoan position vankina. Erilaiset identiteetit nähdään käyttäjänsä resursseina, joita hän voi muunnella tarpeen mukaan. Ensisijaisesti kielen käytön moninaisuuteen keskittyvä tutkimus hyötyy diskurssin käyttäjä – käsitteestä, kun taas keskinäisiä (valta)suhteita painottava subjektipositio on hedelmällisempi käsite omaa tutkimusaiheittani silmälläpitäen. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 39-40.)

2.4 Sosiaalinen konstruktioismi

DA:n teoreettinen koti on vahvasti kytköksissä sosiaalisen konstruktioismin traditioon. Konstruktioismi on teoreettis-metodologinen viitekehys eikä niinkään metodinen lähestymistapa kuten esimerkiksi diskurssianalyysi. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2002, 38-39.) Suunta nojautuu pitkälti Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin vuonna 1966 julkaistuun alkuperäisteokseen *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Teos seuraa fenomenologisen sosiologian weberiläistä linjaa ja pyrkii rakentamaan makrotasoista yhteiskuntateoreettista käsitteistöä mikrotilanteiden empiirisen tutkimuksen sijaan. (Heiskala 2000, 97.) Sen suomeksi käännetty versio tunnetaan nimellä *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* ja se on myös oman tutkimukseni teoreettinen perusteos.

Sosiaalinen konstruktioismi tutkii sitä sosiaalisesti konstruointua todellisuutta jota luodaan, tuotetaan ja ylläpidetään erilaisten sosiaalisten prosessien kautta. Nämä prosessit voivat olla esimerkiksi erilaisia vakiintuneita rituaaleja (esim. avioliittoon vihkimisseremoniat) mutta myös diskursseja, jotka ovat tutkimukseni keskiössä. Tutkimukseni kohteena olevissa keskusteluissa konstruoidaan erilaisia diskursseja ja repertuaareja käyttämällä sellaisia sosiaalisen todellisuuden osia kuin työllisyys, työttömyys, ympäristötyöt, työllistämiprojektit jne. (Tolvanen 2007, 15; ks. Berger & Luckmann 1995, 13.) En tarkastele gradussani niin sanottua meistä riippumatonta ulkoista todellisuutta enkä myöskään sen suhdetta sosiaaliseen todellisuuteen. Nojaan työssäni episteemiseen konstruktioismiin, jossa tarkastellaan miten puheet ja tekstit itsessään rakentavat maailmaa. Tämä on episteemisen suuntauksen mukaisesti kiinnostavaa eikä se, onko kielen ulkopuolella olemassa todellisuutta vai ei. Tähän kysymykseen episteeminen konstruktioismi ei ota kantaa. (Tolvanen 2007, 15-16; Jokinen & Juhila & Suoninen 1993.)

Berger ja Luckmann (1995, 29-33) esittävät, että yhteiskunnan perustana on ihmisten jokapäiväinen toiminta: tätä inhimillisen ajattelun suhdetta yhteiskunnalliseen taustaan tarkastellaan tiedonsosiologiassa. Tavoitteena on ymmärtää empiirisen sosiologian tutkimuskohteena olevaa todellisuutta eli jokapäiväistä elämismailmaa. Toiminta luo eräänlaisen päällysrakenteen eli maailman, jonka ihmiset näkevät ja käsittävät todellisuutena. Tiedonsosiologian mukaan ei ole olemassa absoluuttista totuutta, vaan tieto on tietyn tajunnan tietyssä ajassa ja paikassa tuottamaa tietoa. Berger ja Luckmann katsovat, että todellisuus rakentuu itsestäänselvänä ja arkipäiväisenä pidetyn tiedon varaan,

joka opitaan ja omaksutaan sosiaalisessa kanssakäymisessä. Heidän mukaansa tutkijan on tutkittava kaikkea mikä käy tiedosta, toisin sanoen kaikkea mitä on ja ilmenee yhteiskunnassa riippumatta siitä, pidetäänkö asiaa totena vai ei. (emt, 25, 34.) Sosiaalisesti konstruoidussa maailmassa ei ole olemassa mitään ennen kuin se on konstruoitu eli vähintään kaksi ihmistä on todennut ilmiön tai asian todelliseksi. Ne pysyvät totena niin kauan kun niitä konstruoidaan yhä uudelleen. Vuorovaikutus on kaksisuuntaista eli samalla kun kuvaamme yhteiskuntaa myös tuotamme sitä, ja toisaalta yhteiskunta samalla tuottaa ihmistä sosiaalisen kanssakäymisen välityksellä. (ks. emt, 39-44.)

Bergerin ja Luckmannin (1995) mukaan ihmisten toimintaa määrittävät mielekkyyperiaatteet. Erilaiset selitykset ja niihin liitetyt merkitykset säilyvät niin kauan kun yhteisön enemmistö valitsee ne kelvollisiksi selittäjiksi. Todellisuuden muutokset tapahtuvat arkitodellisuuden synnyttämien ongelmien kautta ja välityksellä. Mitä lähemmin ihmiset ovat toistensa kanssa tekemisissä, sitä enemmän he vaikuttavat väistämättä toistensa käsityksiin ja mielipiteisiin. Voin tutkimuksessani tyypitellä työsuunnittelijat sen mukaan kuinka läheisissä tekemisissä he ovat työllistettyjen kanssa, ja kuinka kiinnostuneita ja auttamishaluisia he ovat näiden esiintuomien ongelmien suhteen.

Haastateltavat näkevät työttömyyden siitä roolin ja instituution tuottamasta näkökulmasta, joka on merkityksellisin heidän työnsä ja ammattiasemansa kannalta katsottuna. (Berger & Luckmann 1995, 87-88). Työhön liittyvä tieto on puolestaan suurimmaksi osaksi valmiina annettua tehtävään valmistaneessa ja perehdyttäneessä koulutuksessa. Ihmiset pyrkivät yleensä toimimaan niin ettei heidän tarvitsisi kyseenalaistaa liikaa arkitodellisuuttaan, joten työsuunnittelijat pyrkivät näkemään asiat suhteessa omaan työrooliinsa. Tämä ratkaisu on heidän kannaltaan optimaalisin, sillä se minimoi mahdolliset ristiriitatilanteet työ- ja yksityisminän välillä.

2.5 Kontekstuaalisuus

Tulkitsen haastattelemieni henkilöiden puhetta heidän roolinsa luoman kontekstin kautta, sillä yksilön asemalla ja työnkuvalla on väistämättä vaikutus tämän mielipiteisiin. Kuvaan analyysivaiheessa haastateltujen työtä ja työnkuvaa sekä heidän suhdettaan työttömiin. Myös haastattelutilanne itsessään luo väistämättä reunaehdoja tulkinnalle, joten haastatteluja analysoitaessa on huomioitava myös haastattelijan osuus; millaisia kysymyksiä on tehty ja miten haastateltavat ovat niihin reagoineet. Tutkimusmetodisena valintana teemahaastattelulla pyritään pääsemään lähemmäs tutkittavaa ilmiötä, tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä ja heidän maailmaansa. Ollaan kiinnostuneita juuri näiden ihmisten puheesta, koska sen katsotaan olevan merkityksellistä tutkittavan asian kannalta. (Eskola & Suoranta 1996, 15-16; Hirsjärvi & Hurme 2001, 16, 19; Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 29, 35.)

Konstruktivistisessa tulkintaprosessissa on olennaista huomioida tutkimuskohteen yksilön ja yhteiskunnan välinen vuorovaikutus, koska se auttaa ymmärtämään ihmisen asioille antamia merkityksiä (vrt. Denzin 1989). En ota tutkimuksessani huomioon haastateltavien työsuunnittelijoiden henkilöhistoriaa, vaan huomioin ainoastaan heidän työhistoriansa YTY-projekteissa. Haastateltavien henkilökohtainen persoona jää myöskin (pakosti) vähäiselle huomiolle, koska ennalta sovittu haastattelu oli ainoa kontaktini lähes kaikkiin työsuunnittelijoihin. Havaintoni ja tietoni heistä liittyvät siksi yksinomaan haastattelutilanteeseen.

En tuntenut työvoimapolitiikkaa tai ympäristöitä kovinkaan hyvin ennen tätä tutkimusta (ja aiemmin tekemääni sosiaalisten vaikutusten evaluointia), joten se varmastikin vaikuttaa analyysiini. Analyysi olisi todennäköisesti erilainen jos sen tekijänä olisi monta vuotta työttömyysasioiden parissa työskennellyt henkilö. Tutkin aiheitani sillä näkemyksellä, mitä minulla on tällä hetkellä työvoimapolitiikasta, työttömyydestä ja ympäristöistä. Hyödynnän myös sitä käytännön kokemusta, minkä sain kolmen kuukauden työjaksolla ympäristökeskuksessa.

Tulkitsevassa kvalitatiivisessa analyysissä on oleellista ottaa huomioon konteksti eli tilanne, jossa aineisto on syntynyt, ja millaiset asiat vaikuttavat sekä aineistoon että analyysiin. Teoillamme ja puheillamme on tiedostamattomia merkityksiä, joita ymmärtävä ja tulkitseva sosiologia pyrkii tuomaan esiin. Olennainen kontekstiin liittyvä piirre on ymmärrettävyys, sillä konteksti on tila jossa aktualisoituvat tulkintaa säätelevät luovat

toimintatapahtumat. Kontekstin huomioiminen sekä rikastuttaa analyysia että antaa sille tarvittavat raamit. (vrt. Sulkunen 1997, 29-30.)

Tutkimusaineistoni kontekstina on itse YTY-projektien lisäksi neljä töiden asiantuntijaa eli työnsuunnittelijaa neljältä eri Keski-Suomen kunta-alueelta: Kyyjärvi-Kivijärvi ja Karstula-Kannonkoski pohjoisessa, Jämsä-Kuhmoinen-Korpilahti ja Laukaa-Lievestuore-Hankasalmi etelässä. Työnsuunnittelijoiden työttömiin ja työttömyyteen kohdistamat arviot eivät kerro vain puhujan omista mielipiteistä, vaan niiden voi myös nähdä uusintavan tiettyjä sosiaalisia ja kulttuurisia rakenteita. YTY-projektien toimintasuunnitelmassa jota myös työnsuunnittelijat ovat sitoutuneet noudattamaan, on kirjattuna hankkeen omat näkemykset työttömyydestä ja sen hoitoperiaatteista. Työnsuunnittelijoiden puhe on siten osaltaan sidottu näihin normeihin, vaikka he voivat myös puhua niitä vastaan tai kritisoida niitä näkemällä asiat toisin.

Kielen ja puheen välityksellä viedään asioita eteenpäin ja ne saavat ajan kuluessa uusia merkityksiä, kun ihmiset vaikuttavat toistensa tapaan ajatella erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Asiat institutionalisoituvat ajan kuluessa, kun monet ihmiset toimivat samalla tavoin eikä asioita enää tarvitse määrittää aina uudelleen. Tätä institutionalisoitumista tapahtuu jatkuvasti, mutta puhtaimmillaan se näkyy sukupolvien vaihtuessa. (Berger & Luckmann 1995.) Nykyisen sukupolven ihmiset varmasti ajattelevat työttömyydestä eri tavalla kuin aikaisempi, jolle ansiotyön tekeminen oli itsestäänselvyys. Nykyään elämme maailmassa jossa työttömyys on kasvanut ja yleistynyt huomattavasti vanhoihin hyviin aikoihin verrattuna. Tarkastelen tutkimuksessani työnsuunnittelijoiden puhetta työttömyydestä myös todellisuutta tuottavana puheena, sillä haastatteleman henkilöt edustavat niitä yhteiskunnan instituutioita, jotka määrittävät toimillaan työttömien ihmisten elämää. Siten tavalla, jolla he puhuvat asioista on väliä.

Kun tutkimuksen kohteena on ihmisten toiminta, on tutkijan oltava varovainen ettei hän korvaa toimijan näkemyksiä omillaan. Tulkitsevassa tutkimusotteessa tutkijan on pystyttävä ottamaan erilaisia rooleja, jotta hän kykenee eläytymään tutkittavan asemaan. (Blumer 1986.)

Tutkijan on syytä hyväksyä todellisuuden olemukseen kuuluva tulkinnanvaraisuus, sillä teksteistä voidaan tuottaa käytännössä lukematon määrä yhtä tosia tulkintoja. Omaan tutkimusaiheeseeni eläytyminen liittyy hyvin olennaisesti kesällä tekemääni evaluaatiotutkimukseen, jota varten tämän pro gradu –työn haastattelutkin on tehty alun perin. En silti näe ongelmana sitä, etten vielä aineiston keräysvaiheessa tiennyt

sataprosenttisen tarkasti tulevani tekemään tämän kaltaista tutkimusta kuin nyt. Tekstin tulkinta- ja analysointivaiheessa tutkijalla on kuitenkin tietty eettinen vastuu, etteivät tutkittavat tuntisi ikään kuin tullessa huijatuksi (vrt. Ruusuvoori & Tiittula 2005, 70). Tämän vuoksi on tuotava ilmi se nimenomainen konteksti, jonka puitteissa haastatteluun liittyvät asiat on sanottu.

3. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Tutkimuskysymykset ja –tehtävät

Päädyin toteuttamaan työn tulkitsevan tutkimusotteen muodossa, sillä halusin tarkastella haastattelemieni henkilöiden tuottaman puheen sisältöä. Pyrin tarkastelemaan mahdollisimman monipuolisesti ympäristötyö- ja työttömyyskeskustelua tietyltä ihmisryhmältä keräämäni haastattelumateriaalin avulla. Katson että tulkinnallinen ja ymmärtävä tutkimusote mahdollistaa normatiivisesta asenteesta eroon pääsemisen. Ei ehkä täydellisesti, sillä ketkään meistä (edes tutkijat) eivät elä arvotyhjiössä, vaan noudattavat kaikessa toiminnassaan tiettyjä periaatteita. (ks. Berger & Luckmann 1995.)

Tutkimukseni on siis tulkitsevaa sosiologiaa, jonka ensisijaisena tarkoituksena ei ole tuoda esiin tilastollisesti yleistettäviä totuuksia, vaan tehdä asioita ymmärrettäväksi paikallisella tasolla. Tämä periaate sopii työn tapaustutkimus-luonteeseen. Tulkinnallisessa tutkimuksessa hyväksytään ajatus siitä, että tutkimuksen tapa käsittää todellisuus on vain yksi tapa hahmottaa sitä eikä se suinkaan ole ainoa todellisuuden tietämisen tapa. Kun puhumme todellisuudesta, tarkoitamme Bergerin ja Luckmannin (1995, 11) todellisuuden sosiaalisen rakentumisen teorian mukaisesti ”tahdostamme riippumatonta ilmiöiden maailmaa, jonka olemusta toiveemme eivät kykene muuttamaan”. Tutkimusongelmani on vaikuttanut siihen miksi valitsin juuri tämän teorian eli sosiaalisen konstruktionismin. Toisaalta myös metodin eli diskurssianalyysin valinta tarkensi osaltaan tutkimusongelmaa. Aluksi ryhdyin miettimään sitä, miten ihmiset puhuvat asioista ja millaisia merkityksiä he luovat puheensa välityksellä. Tämän jälkeen aloin pohtimaan mitkä menetelmät olisivat kaikkein hedelmällisimmät näiden merkitysten tutkimiseksi.

Tutkimuksessa ei vertailla eri henkilöiden näkemyksiä vaan tarkoituksena on tarkastella sitä, millaisia diskursseja sekä repertuaareja työnsuunnittelijoiden puhe sisältää, ja minkälaisia asenteita puheessa ilmenee sekä tukityöllistettyjä että itse tukitöitä kohtaan. Käytetyt puhutavat kätkevät ikään kuin huomaamatta sisäänsä erilaisten repertuaarien

kirjon. Ne saavat puheen vaikuttamaan osin epäjohdonmukaiselta ja ristiriitaiselta, koska asioita voi samanaikaisesti jäsentää ja perustella monin eri tavoin. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 24-25.)

Tutkimuskysymyksiäni ovat tiivistettävissä seuraavanlaisiksi:

- millaisia merkityssystemejä eli diskursseja ja tulkintarepertuaareja on löydettävissä työsuunnittelijoiden YTY-töitä ja työttömyyttä koskevasta puheesta? Millaisia arvoja nämä diskurssit ja repertuaarit heijastavat?
- miten haastatellut käyttävät näitä diskursseja sekä repertuaareja puhuessaan YTY-töistä ja työttömyydestä?
- millaisia subjekti-tiloja työsuunnittelijat ottavat haltuun puheessa?

Tutkimukseni fokus on merkityssystemien havaitsemisessa sekä aineistosta esiin nousevien ja jäsenyvien repertuaarien muodostamisessa. Subjektiuden tarkastelu ja repertuaarien käyttäminen jää vähemmälle huomiolle.

3.2 Tapaustutkimuksesta

Työni on tapaustutkimus, joka ei ole menetelmä sinänsä vaan lähestymistapa ja näkökulma, jolla tavoitellaan kokonaiskuvaa tutkimuksen kohteena olevasta asiasta tai ilmiöstä. Tapaustutkimuksessa tapauksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen on tärkeämpää kuin yleistäminen. Se on todellisuuden tutkimusta, jossa voidaan käyttää erilaisia aineistonkeruun menetelmiä ja pyrkiä rakentamaan kerätystä aineistosta yleisesti kiinnostavampaa tietoa (esimerkiksi kuinka arkipäivän tason puhe työttömyydestä ja työttömyyden hoidosta kertoo arvoista). Tapaustutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää yhteisöjen toimintaa ja inhimillistä toimintaa yleisestikin. Sille ominaisia piirteitä ovat teorian vahva osuus, osallistuva tutkija ulkopuolisuuden sijaan sekä monimetodisuus. Vaikka tavoitteena olisikin vain yhden erityisen ilmiön tai asian kuvaaminen, taustalla on silti toive ymmärtää inhimillistä tai ihmisyhteisöihin liittyvää toimintaa yleisemmälläkin tasolla. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 159-163.)

Tapauksen määrittäminen ei aina ole yksiselitteistä: tapaus voi olla yksilö, yhteisö, organisaatio, prosessi, tapahtuma tai jopa yksittäinen käsite. Tapauksella voidaan myös tarkoittaa yleisesti tutkimuksen kohdetta. Olipa tutkimuksen tapaus mikä tahansa, se on rajattava hyvin ja tutkijan on myös eksplikoitava käytetyt tapauksen valintakriteerit. Tarkka määrittely on olennaista raportoinnin, sovellettavuuden ja tulosten yleistettävyyden vuoksi. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 162.) Tapaustutkimukselle on ominaista, että yksittäisestä tapauksesta (tai pienestä joukosta toisiinsa suhteessa olevia tapauksia) pyritään tuottamaan intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa. Tapaustutkimus voi olla yhtä lailla kvantitatiivista kuin kvalitatiivista, ja sitä sovelletaan monikäyttöisyytensä vuoksi usealla eri tieteenalalla oikeustieteistä psykologiaan ja sosiologiaan. (emt., 159.)

Oman tutkimukseni tapauksena on aiemmin mainitun mukaisesti neljän YTY-projektien työsuunnittelijan puhe ympäristötöistä ja työttömyydestä. Toisaalta tapaukseen sisältyvät olennaisesti myös konkreettiset työllistämismenetelmät eli YTY-työllistämismalli, josta haastattelemani henkilöt puhuvat. Katson että työsuunnittelijoiden puhe ympäristötöistä on samalla puhetta työttömyydestä yleensä sekä siitä, miten keskisuomalaisissa kunnissa pyritään ratkaisemaan työttömyysongelmaa. Vaikka aineistoni onkin varsinaisesti kerätty sosiaalisten vaikutusten arviointia varten niin pidä sitä ongelmana, sillä Eskolaa & Suorantaa (1996, 35) mukaillen vastausten sisältö ja informaatioarvo on relevanttia nykyisen tutkimusaiheenkin kannalta.

Tarkastelen seuraavaksi tutkimuksen aiheena olevaa työllisyyspolitiikkaa, tukitöitä sekä Euroopan Unionin hallinnoiman Euroopan sosiaalirahaston rahoittamia työllisyyden parantamiseen tähtääviä hankkeita. Selvitän millä tavoin ne liittyvät nykyiseen suomalaiseen työvoimapolitiikkaan, ja teen selkoa myös siitä millaisia tukitöitä ympäristötöyöt ovat. Näiden taustatietojen eksplikoiminen on tutkimuksen kannalta erittäin oleellista, koska YTY-projektit ovat olennainen osa tutkimuksen tapausta. Tämä taustatieto auttaa lisäksi hahmottamaan sen, kuinka itse työvoimaviranomaiset ja muut työttömyyden kanssa tekemisissä olevat näkevät työttömyysongelman hoitamisen, ja onko se heidän mielestään tarpeeksi tuloksellista.

4. TAPAUKSENA PUHE YMPÄRISTÖTÖISTÄ

4.1 Valtion tukityöt ja EU:n hankkeet työllisyyden parannuskeinoina

Suomalaisessa työvoimapolitiikassa käytetään sekä aktiivisia että passiivisia toimenpiteitä. OECD:n terminologian mukaisesti passiiviset toimenpiteet ovat työttömien toimeentulon turvaamiseksi tähtääviä toimia. Aktiivisilla toimenpiteillä pyritään parantamaan työttömien työllistymisedellytyksiä ja niiden tavoitteena on kannustaa työttömät omaehtoiseen työnhakuun ja integroida heidät sitä kautta takaisin yhteiskuntaan ja ansiotyöhön. (Ilmakunnas & Romppanen & Tuomala 2001, 3.)

Aktiivitoimenpiteet sisältävät tukityöllistämisen, työvoimapoliittisen aikuiskoulutuksen sekä työvoimapalvelut eli työnvälityksen, neuvonnan ja ammatinvalinnanohjauksen. Passiiviset toimenpiteet koostuvat työttömyysturvasta ja työttömyyseläkkeestä ja niiden katsotaan osaltaan edesauttavan työttömien passivoitumista ja pysymistä työttöminä. Käsitteet eli aktiivinen ja passiivinen toimenpide indikoivat sitä, millä tavoin ne vaikuttavat kohteena olevaan ulkopuolelta tulevaa aktivointia tarvitsevaan työttömään, ja miten tämän oletetaan reagoivan niihin. (Ilmakunnas & Romppanen & Tuomala 2001, 3; Pettersson ym. 2007, 17; ks. www.mol.fi.)

Aktiivitoimenpiteisiin lukeutuva tukityöllistäminen on monessa tapauksessa jäänyt pelkäksi työttömyysturvan takaajaksi. Sen alkuperäinen tarkoitus eli työttömien kannustaminen takaisin avoimille työmarkkinoille ei ole toteutunut työvoimaviranomaisten haluamalla tavalla. Tukitöillä saadaan katkaistua työttömyysaika, jolloin työttömällä on jälleen kerran mahdollisuus päästä ansiosidonnaiselle päivärahalta. Tukityöllistämisen voi olla myös negatiivisia vaikutuksia, sillä jos ihmisten

työllistyminen tapahtuisi ilman tukirahoitusta, niin tämä olisi säästöä valtiolle. Lisäksi he voivat syrjäyttää hakuprosessissa muita hakijoita, joilla ei ole tukirahoitusta työnhaussa. Nämä ilmiöt voivat osaltaan vääristää työmarkkinoita ja kilpailua. (Hakuli, Katajamäki & Vartiainen 1995; ks. www.tilastokeskus.fi.)

Viime vuosituhannen lopulla useat EU:n jäsenmaat joutuivat kokemaan vakavia työmarkkinakriisejä. Kasvava maailmanlaajuinen kilpailu, rakenteelliset ongelmat, yleinen lama sekä taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset uudistukset johtivat laajamittaiseen joukko- ja pitkäaikaistyöttömyyteen. Tämän kehityksen väistämättömänä seurauksena syntyi kasvavia sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia: kuntien verovarot vähenivät samalla kun sosiaaliavustuksiin suunnatut menot kasvoivat voimakkaasti. Asialla oli muitakin negatiivisia vaikutuksia, kuten esimerkiksi työttömyyden keskittyminen tietyille alueille ja sosiaalisten kriisialueiden muodostuminen. Monet alueet, Keski-Suomi mukaan luettuna, kehittivätkin omat työllisyyspolitiikkansa ehkäistäkseen ja parantaakseen sosiaalisia ongelmia. Yleisenä motiivina oli poliittinen, moraalinen ja/tai ideologinen velvoite tarjota apua sitä tarvitseville. Aktiivinen työllisyyspolitiikka tarjosi myös mahdollisuuksia selvittää vajeista sekä paikallisella ympäristösektorilla että sosiaalitoimessa, ja edistää tällä tavoin työttömien asiaa. Tätä politiikkaa on noudatettu myös Keski-Suomessa, mikä näkyy esimerkiksi ympäristötyö-työllistämiprojektien toteuttamisena. (Kunz 2001; Vähätalo 2001, 74.)

Valtion rahoittama tukityöllistäminen on eräs toimenpiteistä, joilla pyritään luomaan uusia työpaikkoja ja parantamaan heikosti työllistyvien asemaa. Viimeistä noin kymmentä vuotta on leimannut aktivointia korostava työvoimapolitiikka, jossa painotetaan työnhakijoiden omaa aktiivisuutta ja ohjautuvuutta avoimille työmarkkinoille. Tukityöllistämistä on samalla kohdennettu vaikeasti työllistyviin erilaisten ESR-hankkeiden avulla. (Ilmakunnas & Romppanen & Tuomala 2001, 11.) Ansiosidonnaisen tai peruspäivärahan saannin edellytyksenä olevaa työssäkäyntiehtoa on myös tiukennettu eli sitä on vaikeampi uusien tukityön avulla. Aktiivisen ja passiivisen työvoimapolitiikan yhteenkietoutuminen oli eräs taustatekijöistä, kun Suomessa uudistettiin 90-luvulla työttömyysturvaa ja määriteltiin työvoimapolitiikan suuntaviivat uudelleen. (emt, 11.)

Jos työtön työnhakija ei omin avuin pysty työllistymään tai sijoittumaan koulutukseen, pyritään hänelle järjestämään työmahdollisuus työllisyysmäärärahojen turvin. Niillä tuetaan erityisesti nuorten, pitkäaikaistyöttömien ja vajaakuntoisten työllistymistä sekä pyritään ehkäisemään työttömyysajan pitkittymistä. Määrärahoilla tasoitetaan myös työttömyyden alueellisia eroja. Työvoimapolitiikan osalta on pitkälti luovuttu 80-luvun

työllisyyslaista, joka takasi käytännössä kuuden kuukauden työllistymisen lähinnä kuntien toimeenpanemissa tukitöissä. Tukityöllistämiseen oikeutetut työttömät on sijoitettu kuntien ja työvoimaviranomaisten koordinoimiin työpaikkoihin, työjakson pituuden ollessa vaihtelevasti yhdestä kuukaudesta noin puoleen vuoteen. Kuutta kuukautta lyhyemmät työllistämisyksöt ovat yleistyneet 90-luvun lopulta lähtien. (Valtion talousarvioesitys 2006; Vähätalo 2001, 68.)

Tavoitteena on alueiden kansallisen ja kansainvälisen kilpailukykyyn sekä taloudellisen kasvun vahvistaminen korkean työllisyysasteen kautta. Tämä turvaa alueiden menestymis- ja kehittämismahdollisuudet avoimessa taloudessa. Tavoitteena on tasapainoisen aluerakenteen kehittäminen, jota tuetaan erityisillä kansallisilla sekä Euroopan Unionin osarahoittamilla hankkeilla ja ohjelmilla. (Talousarvioesityksen aluepoliittiset vaikutukset 2007, 3-4.)

Yleistä työllistämistukea myönnetään valtion laitoksille ja virastoille sekä kunnille ja yksityisen sektorin työnantajille. Valtion tukityöllistäminen on kalliimpaa kuin vastaava kunnallinen tai yksityissektorille sijoittuva työllistämistoiminta, joten pitkäaikaistyöttömiä sijoitetaan myös kolmannelle sektorille yhdistetyllä työllistämis- ja työmarkkinatuella. Valtion tukimenot ovat noin kolminkertaisesti pienemmät työtöntä kohti yksityisellä puolella verrattuna valtion työllistämiseen. Tutkimustulokset osoittavat myös, että tukityöjakson jälkeinen työllistymisaste on korkeampi yksityissektorilla kuin valtiolla. TE-keskuksen työvoimaosasto myöntää työvoimatoimistoille vuosittaisen määrärahaehyksen, joka koskee palkkaperusteisia valtion työllistämistöitä. Työvoimatoimistot voivat siten annetun kehityksen rajaamissa puitteissa sijoittaa työntekijöitä erilaisiin valtion laitoksiin ja virastoihin. (Ilmakunnas, Romppanen & Tuomala 2001; ks. www.mol.fi.)

Perinteisten työllistämistöiden rinnalle on tullut 90-luvulta alkaen Euroopan sosiaalirahaston (ESR) osarahoittamat hankkeet. ESR:n työllistämishankkeiden välityksellä pyritään vähentämään alueiden välisiä kehityseroja työllisyydessä, ehkäisemään sosiaalista syrjäytymistä ja edistämään tasa-arvoisia mahdollisuuksia työelämässä. (ks. www.mol.fi/esr.) Erityisesti syrjäytymisvaarassa oleville ikääntyville miehille on saatu luotua heidän tarpeitaan vastaavia työllistämishankkeita, joilla on luotu sitoutunutta osallisuutta, joustavuutta yhteiskunnan rakenteiden välille ja ehkäistyä ylipäättään miesten välistä eriarvoisuuden kasvua. Projektalaisille on työn tekemisen kautta kehittynyt selkeä päivärytmi ja sitä kautta he ovat saaneet tilaisuuden totutella kokonaisvaltaisesti moniin työelämän vaatimuksiin, usein pitkän tauon jälkeen. (Heinonen 2006, 66-67.)

”Euroopan sosiaalirahasto (ESR) on tärkein väline Euroopan unionin muuttaessa työllisyys-, koulutus- ja elinkeinopoliittiset tavoitteensa käytännön toimenpiteiksi jäsenmaissa. Euroopan sosiaalirahaston tehtävänä on auttaa työttömyyden torjunnassa, edistää työntekijöiden ammattitaitoa sekä tukea työvoiman ja yritysten osaamista uusissa työelämän haasteissa. Suomessa ESR-toiminnalla etsitään, kokeillaan, tuotetaan ja toteutetaan uusia ratkaisuja kansalliseen työvoima-, koulutus- ja elinkeinopoliitiikkaan sekä levitetään hyviä käytäntöjä. ESR-toiminta on tuotekehittelyä ja sen tarkoituksena on kehittää inhimillisiä voimavaroja edistämällä koulutusta sekä koulutetun ja ammattitaitoisen työvoiman saatavuutta työllisyyden turvaamiseksi. ESR-toiminnalla täydennetään kansallisia toimia.

ESR-arvioinneissa on nostettu keskeiseksi kysymykseksi ESR:n onnistuminen lisäarvon luomisessa kansalliseen työllisyys-, koulutus-, yritys- ja hyvinvointipoliitiikkaan. Lisäarvoa katsotaan tuotetun erityisesti projekteissa kehitetyissä työelämälähtöisissä ja -läheisissä työllistämismalleissa, joilla on pystytty parantamaan työvoiman tarjonnan ja kysynnän kohtaantoa esimerkkinä täsmä- ja rekrytointikoulutukset yrityksille. Uudenlaiset verkostot ja yhteistyömallit ovat mahdollistaneet riittävän pitkät ja yksilölliset palveluketjut. Myös vaikeassa työmarkkina- asemassa olevien suhteen on saatu aikaan merkittäviä tuloksia niin yksilöllisten työllisyyspolkujen kuin palvelujärjestelmätasolla kehitetyillä uusilla toimintamalleilla kuten työvoiman palvelukeskukset ja sosiaaliset yritykset” (www.mol.fi/esr/fi/esr_suomessa/index.jsp, 14.11.2007).

Euroopan Unionin sisällä toteutetaan erilaisia alueellisia tukiohjelmiä: kehityseroja pyritään vähentämään aktiivisilla toimenpiteillä eli tukemalla heikommin kehittyneitä ja taantuvia alueita maittain. Näitä tukitoimia rahoitetaan EU:n rakennerahastoista ja ohjelmakaudella 2000–2006 EU osallistui suomalaisen alue- ja rakennepoliitiikan tukemiseen ja toteuttamiseen yhteensä 2,3 miljardilla eurolla. Euroopan sosiaalirahasto tukee työllistettävyyttä, yrittäjyyttä, sopeutumiskykyä ja tasa-arvoa muun muassa nostamalla osaamisen tasoa. Sosiaalirahasto on käytännössä tärkein väline muutettaessa työllisyys-, koulutus- ja elinkeinopoliittisia tavoitteita käytännön toimenpiteiksi EU:n jäsenmaissa. Keskisuomalaiset YTY-projektit on myös rahoitettu Euroopan sosiaalirahaston ja työministeriön varoin, jotka on myöntänyt Keski-Suomen TE-keskuksen työvoimaosasto. (Pettersson ym. 2007, 10.)

4.2 Ympäristötyöt

Susiluoman (2001, 27-28) mukaan erilaisilla itsetyöllistävillä malleilla tulee olemaan suuri merkitys työttömyyden vähentämisessä ja ehkäisemisessä. Haja-asutusalueiden asuttuna pitäminen ja luonnonvarojen kestävä käyttö ovat arvoja, joita pyritään aktiivisesti edesauttamaan ympäristötoilla. Maaseudulla sijaitsevat mittavat resurssit, joilla on mahdollista tyydyttää sekä luonnon monimuotoisuuteen että luonnonvarojen hoitoon liittyviä yhteiskunnallisia vaatimuksia. Niiden merkitys korostuu erityisesti nykytilanteessa, jossa perinteinen ansiotyö ei välttämättä ole enää itsestänselvyys kaikille työikäisille. Alueelliset ympäristökeskukset ovat toteuttaneet ympäristötyöprojektien välityksellä sekä omia paikallisia että yleisempiä tavoitteita kestävä kehityksen, ympäristön monimuotoisuuden ja yleisen ympäristöstrategian edistämiseksi. Ympäristöhoito- ja suojelutöiden kehittyminen nykymuotoon on ollut johdonmukaista seurausta ympäristöön liittyvien muutosten tiedostamisesta sekä paikallisella että hallinnollisella tasolla. (ks. Palviainen 2004.)

Eräs tärkeimmistä ympäristöihin vaikuttaneista lähtökohdista on ollut aiemmin mainittu työllisyyskysymys. Työllisyysvelvoitteiden täyttäminen on kohdistettu harvaan asutuilla ja taantuvilla seuduilla erityisesti metsä- ja maataloudesta vapautuneeseen työvoimaan, joiden edustajat ovat pääasiassa suuriin ikäluokkiin kuuluvia ja heikosti koulutettuja miehiä. YTY-projektien yhtenä tavoitteena on auttaa ja kannustaa näitä haja-asutusalueiden vaikeasti työllistyviä ja pitkäaikaistyöttömiä. Työllistämisen päämäärinä on ollut ensisijaisesti syrjäytymisen ehkäiseminen sekä ihmisten motivointi lyhyillä, noin kuuden kuukauden pituisilla työpajoilla. Tavoitteena on myös ollut saada ihmiset hyödyntämään oman asuinalueensa elinympäristön tarjoamia mahdollisuuksia toimeentulon lähteenä. YTY-työt edistävät samalla EU:n määrittelemiä maaseudun kehittämistavoitteita, ja niiden avulla pyritään myös luomaan uusia työpaikkoja ja työmahdollisuuksia sekä monipuolistamaan maaseudun elinkeinovalikoimaa. (Lohela 2004, 2005; Pettersson ym. 2007.)

4.3 Ympäristötyöt Keski-Suomessa

YTY-työllistämismallia on toteutettu Keski-Suomessa vuodesta 2000 alkaen. Projektit ovat kouluttaneet työttömiä, pitkäaikaistyöttömiä, työttömyysuhan alaisia sekä maahanmuuttajia erilaisiin ympäristötyön (ympäristönsuojelu ja -hoito) tehtäviin.

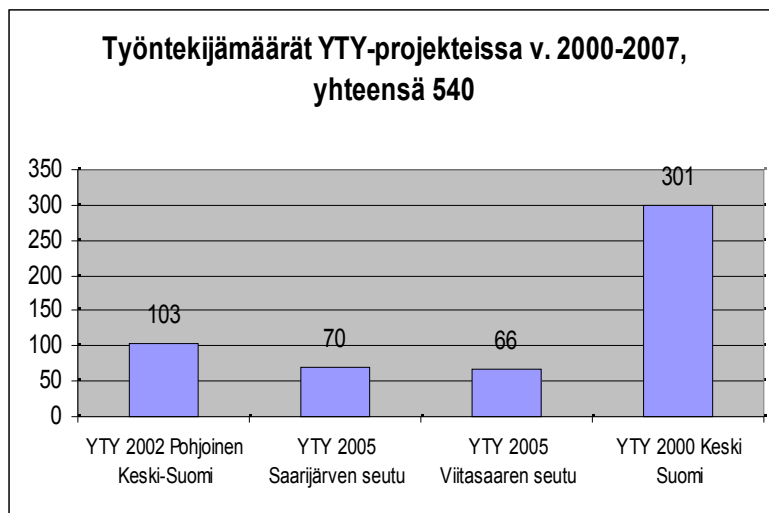
ESR:n tavoite 1 –ohjelma (Pohjois-Suomi) tukee kehityksestä jälkeen jääneitä alueita niiden rakenteellista uudistusta edistämällä. Ohjelmalla tavoitellaan taloudellista kasvua ja uusia työpaikkoja sekä uutta yrittäjyyttä. Sen strategisena painopisteenä on työttömyyden alentaminen sekä yritystoiminnan edellytysten parantaminen. Ohjelmaan kuuluvilla hankkeilla lisätään alueen asukkaiden toimeentulo- ja kehittymismahdollisuuksia. YTY 2002 Pohjoinen Keski-Suomi, YTY 2005 Viitasaaren seutu ja YTY 2005 Saarijärven seutu ovat toteuttaneet tavoite 1 –ohjelmaa.

Tavoite 2 –ohjelma (Länsi-Suomi) tukee rakenteellisista ongelmista kärsivien alueiden taloudellista ja sosiaalista uudistumista. Ohjelman strategia painottuu osaamiseen, työllistyvyyteen, tietoyhteiskunnan kehittämiseen, kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutukseen, paikalliseen kulttuuriin ja kansainvälisyyteen sekä tasa-arvoon ja kestäväan kehitykseen. Ohjelman yleistavoitteina on yrittäjyyden ja työpaikkojen lisääminen, osaamisen tason nostaminen sekä yritystoiminnan kilpailuedellytyksien parantaminen. YTY 2000 Keski-Suomi on toteuttanut tavoite 2 –ohjelmaa. (Pettersson ym. 2007, 10; ks. www.intermin.fi.)

Keski-Suomen ympäristökeskus vastasi projektien käytännön tason toteutuksesta yhteistyössä TE-keskuksen, kuntien, työvoimatoimistojen sekä Keski-Suomen museon kanssa. YTY-töillä on työllistämistavoitteiden lisäksi pyritty täyttämään ympäristönsuojeluun liittyviä strategisia tavoitteita: parantamaan elinympäristön viihtyisyyttä, säilyttämään yhteistä kulttuuriperintöä ja edistämään ympäristöarvoja sekä kestäväan kehityksen periaatetta.

Työkohteet sijoitettiin tasaisesti ympäri Keski-Suomea painottaen alueita joilla työttömyys on suurinta. Projekteissa panostettiin erityisesti työntekijöiden työllistymiseen omille asuinseuduilleen ja kannustettiin heitä palaamaan takaisin työelämään. Hankkeen tavoitteena oli, että 95 prosenttia työllistetyistä suorittaa projektin loppuun ja 10 prosenttia työllistyy kolmen kuukauden sisällä työjakson päättymisestä. Työllistymistavoitteessa onnistuttiin yli odotusten, sillä 14,8 prosenttia kaikista projektalaisista sijoittui välittömästi

vapaille työmarkkinoille YTY-jakson jälkeen. (Tiedot 30.6.2007 asti). (Pettersson ym. 2007, 7.)

Taulukko 1.1.

Projekteihin työllistetyt on valittu työvoimatoimistojen esittämistä henkilöistä. Etusijalla ovat olleet ne pitkäaikaistyöttömät, joiden sijoittuminen vapaille työmarkkinoille on ollut vaikeaa esimerkiksi vähäisestä koulutuksesta johtuen. Osalla työllistetyistä pitkäaikaistyöttömistä on erilaisia sosiaalisia ongelmia (esimerkiksi päihteiden väärinkäyttöä tai mielenterveysongelmia), jonka vuoksi YTYn kaltaiset tukityöt ovat heille lähes ainoa työllistymiskeino. Nämä niin sanotusta normaalista työntekijästä poikkeavat ”vaativat asiakkaat” ovat väistämättä lisänneet työnsuunnittelijoiden toimenkuvan haasteellisuutta.

Projektillaiset ovat olleet ympäristökeskuksen työntekijöitä lukuunottamatta pohjoista Keski-Suomea, jossa myös kunnat ja Kumppanuus ry. osallistuivat työllistämiseen. Työntekijöiden rekrytointi aloitettiin vuosittain hyvissä ajoin eli heti kun kunnat ja työvoiman tarve olivat tiedossa. Vuosittaiset kuntapalaverit, joissa neuvoteltiin työvoimaresursseista, työkohteista ja aikatauluista, järjestettiin samoihin aikoihin rekrytointiprosessin kanssa.

Työjaksojen pituus oli vuosina 2001-2006 kuusi kuukautta toukokuusta lokakuuhun. Kesällä 2007 jakso kesti poikkeuksellisesti vain neljä kuukautta, koska toimintavuosi oli päättyneen ohjelmakauden viimeinen. Jaksoa edelsi aina noin kolmen viikon mittainen työvoimakoulutus, jossa työntekijät perehdyttiin projektiin, työturvallisuusasioihin, työkohteisiin ja perinnerakentamisen tekniikkaan (pisteaidan ja pärekaton teko,

hirsirakennuksen kengittäminen jne.). Projektit vastasivat aloituskoulutuksen rungon suunnittelusta ja koulutuksen toteutti vaihtelevasti Jyväskylän aikuiskoulutuskeskus (ennen JAIKO, nykyisin JAO) tai Pohjoisen Keski-Suomen oppimiskeskus (POKE). (Pettersson ym. 2007, 8.)

YTY-projektit työllistivät ohjelmakauden aikana yli 500 henkilöä ja toteuttivat yhteensä 819 työkohdetta; töitä tehtiin kaikissa Keski-Suomen kunnissa. Kohteisiin lukeutuivat erilaiset kulttuuriympäristön kunnostustyöt (527 kpl), ulkoilu- ja virkistyskäytön kohteet (215 kpl), jätehuollon työt (66 kpl) ja vesistöjen hoito (11 kpl). Niihin käytettiin yhteensä noin 40 000 henkilötyöpäivää.

4.4 Aktivoinnin rooli YTY-töissä

"Voimaantuminen on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi. Voimaa ei voi antaa toiselle."

YTY-projektien kohderyhmään kuuluvien vaikeasti työllistettävien henkilöiden elämässä näkyy varsin paljon pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamia seurauksia. Moninaisia liikkeelle lähtemisen vaikeuksia ilmaantuu, kun tarvittava liikkeelle lähtemisen rutiini ja motivaatio puuttuu. YTY-työjaksojen tehtävänä on ympäristönhoidon ohella myös herättää osallistuja aktivoimaan omat sisäiset voimavaransa. (Kuusela & Kvick 2004.) Sisäinen voimantunne vapauttaa yksilön omia voimavaroja. Sen saavuttaneista ihmisistä heijastuu myönteisyys, mikä on yhteydessä vastuullisuuteen sekä arvostukseen itseä ja ympäristöä kohtaan (Siitonen 1999.) Voimaantuminen näkyy erityisesti:

- parantuneena itsetuntona
- kykynä asettaa ja saavuttaa päämääriä
- oman elämän hallinnan tunteena
- positiivisena asennoitumisena tulevaisuutta kohtaan

Voimaantumisessa on kyse henkilökohtaisesta ja sosiaalisesta prosessista, jota ei suoraan tuota tai aiheuta toinen ihminen. Voimaantuminen perustuu täysin yksilön omaan halukkuuteen ja kompetenssiin; ulkopuolelta ei voida antaa voimaa kenellekään eikä myöskään päättää yksipuolisesti toisen voimaantumisesta.

Voimaantumisen ydinajatuksena on idea sen yhteydestä ihmisen hyvinvointiin (ks. www.empowermenthouse.fi/cms/index.php?Empowerment). Voimaantumisteoriassa ihminen nähdään aktiivisena, luovana ja vapaana toimijana, joka asettaa itselleen jatkuvasti pienempiä ja suurempia päämääriä (toiveita, haluja, pyrkimyksiä, intentioita) omassa elämänsä. (Kuusela & Kvik 2004; Pettersson ym. 2007; Siitonen 1999.) YTY-projektien päämääränä on olla motivoiva ja eteenpäin kannustava ponnahduslauta tässä prosessissa.

Voimaantumisprosessin puitteissa henkilö luo mahdollisuuden kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Voimaantumisessa on kyse sarjasta kokemuksia, joiden kautta voi oppia tuntemaan ja sisäistämään omat mahdollisuudet. Samalla yksilö oppii luomaan näihin kokemuksiin perustuvia päämääriä sekä tietoisesti hallitsemaan päämäärien saavuttamiseen tarvittavia resursseja. Olennainen osa voimaantumisprosessia on omaan hyvinvointiin pyrkiminen. Nämä lähtökohdat ovat käytössä myös YTY-projekteissa.

Itseluottamus, itsearvostus ja itsetunto liittyvät läheisesti toisiinsa, ja ne ovat osittain myös päällekkäisiä käsitteitä. Itseensä luottava ihminen uskoo, että hän voi tehdä niin kuin toivoo tai haluaa. Itsearvostus puolestaan tarkoittaa itsensä hyväksymistä, kunnioittamista ja arvostamista. (Kuusela & Kvik 2004.) YTY-työjaksoilla on ollut osallistujien voimaantumisprosessia ja itsetuntoa tukeva vaikutus.

Aktivoitumisen toiseen vaiheeseen sopii erityisen hyvin ryhmämuotoinen työskentely (työjakso pareittain ja/tai ryhmässä) tukemaan yksilöllistä voimaantumisprosessia. Aktivoitumisen toisessa vaiheessa vertaisryhmällä on keskeinen merkitys jaksamista lisäävänä ja ylläpitävänä tekijänä. Myös rohkeus tarttua uusiin asioihin sekä laajentaa elinpiiriään kasvaa ryhmässä. Osallistujien erilaiset kiinnostuksen kohteet ja toimintavalmiudet tuovat ryhmämuotoiseen työskentelyyn monipuolista ja positiivista virettä. Myös työjaksoon sitoutuminen tapahtuu eri tavoin; yksi innostuu ryhmän tarjoamasta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, toinen toiminnallisista työmuodoista, kolmas on tyytyväinen nelipäiväiseen työviikkoon. Monipuoliset työkohteet ja työtehtävät tarjoavat erinomaisen mahdollisuuden harjoitella tavoitteellista ryhmässä toimimista. (Siitonen 1999; Kuusela & Kvik 2004; Eskola & Jauhiainen 1994; Pettersson ym. 2007, 24.)

1990-luvulla siirryttiin ongelmakeskeisestä ajattelusta ratkaisukeskeiseen eli voimavarasuuntautuneeseen ajatteluun, mikä antaa hyvän lähtökohdan työttömyyden

hoidossa. Painopiste siirtyi passiivitoimenpiteistä myönteisten ja aktivoivien ratkaisujen etsimiseen. Tämä paradigman muutos toi myös käytännön työhön uusia tuulia ja tuotti lukuisia projekteja, joissa kaikissa korostui yksilöllisyys, asiakaslähtöisyys, suunnitelmallisuus ja toiminnallisuus. (Kuusela & Kvick 2004.) Toimenpide luokitellaan siten aktivoivaksi, jos sen katsotaan vahvistavan yksilön työ- tai koulutusmotivaatiota tai ylläpitävän vahvaa motivaatiota. Työttömyydestä seuraavien haitallisten seurausten ehkäisemiseen tähtäävät hankkeet ovat olleet enemmän korjaavia kuin ennakoivia. Korjaavissa toimenpiteissä pyritään vaikuttamaan työttömän elämäntilanteeseen silloin, kun työttömyydestä uhkaa tulla pitkittyvä ongelma. YTY-projektit ovat luettavissa valtion toteuttamiin korjaaviin toimenpiteisiin. (Tervahartiala & Vesalainen & Vuori 1996, 74, 78.)

Pitkäaikaistyöttömien aktivointi sekä työllistymisen ja elämänhallinnan tukeminen onkin nostettu viime vuosina yhdeksi keskeisimmäksi keinoksi työttömyyden hoidossa, ja ne ovat avainsanoja myös YTY-projektien toimintamallissa. Aktivointi edellyttää uudenlaisia työntekijöiden kohtaamiseen, vuorovaikutuksen muotoihin ja toisinaan myös ryhmän johtamiseen liittyviä ammatillisia valmiuksia. Näitä aspekteja on YTY-projekteissa pyritty huomioimaan ja kehittämään aktiivisesti yhteistyössä eri tahojen kanssa kaikkien toimintavuosien aikana. (Pettersson ym. 2007, 26; Kuusela & Kvick 2004; Eskola & Jauhiainen 1994.) Työnsuunnittelijat ovat olleet avainasemassa tässä nimenomaisessa projektien kehitystyössä. Valotankin seuraavaksi hieman enemmän tutkimukseni fokuksessa olevia työnsuunnittelijoita: millainen heidän tehtäväkuvansa ja asemansa ovat nykyisellään YTY-projektien organisaatiossa.

4.5 YTY-projektien työsuunnittelijat

Työsuunnittelijalta edellytetään ympäristörakentamisen alalle soveltuvaa koulutusta, vähintään kahden vuoden kokemusta rakennus- tai ympäristötöistä sekä aikaisempaa kokemusta työjohtollisista tehtävistä (Keski-Suomen ympäristökeskus, työsuunnittelijan tehtäväkuva, 11.3.2005). Työsuunnittelijat ovat työntekijöiden lailla määrärahoihin työllistettyjä. Projektit työllistivät yhteensä 32 työsuunnittelijaa vuosina 2001-2007. He ovat 30-60 –vuotiaita miehiä, joilla on keski- tai korkea-asteen koulutus ja monipuolinen työhistoria ennen YTYä.

Työsuunnittelijoiden työsuhde oli YTY-toimintakauden alussa vain noin kahdeksan kuukautta ja myös työaika oli aluksi vain 85 prosenttia normaalityöajasta. Alkuvaiheessa työsuunnittelijan saattoi työllistää kansallisten säädösten perusteella maksimissaan kahdeksi vuodeksi ja viimeistään jakson täytyttyä toimeen oli valittava uusi henkilö. Myöhemmin työsuunnittelijoista tuli kokoaikaisia työntekijöitä ja samalla projektien virallisia toimihenkilöitä. Muutokset työajassa sekä työsuhteen parempi jatkuvuus lisäsivät vastuuta esimiestehtävissä ja yhteydenpidossa eri organisaatioiden ja yhteistyötahojen kanssa. Työsuunnittelijat alkoivat toimihenkilöinä osallistua työntekijöiden koulutukseen ja projektien kehittämiseen aiempaa laajemmassa mittakaavassa. He ovat myös ottaneet oma-aloitteisesti lisä vastuuta esimerkiksi työntekijöiden jatkotyöllistymisen edistämässä. (Pettersson ym. 2007, 7.)

Työsuunnittelijoiden työttömyys ei johdu ammattitaidon ja työkokemuksen puutteesta tai työhaluttomuudesta, vaan työmarkkinoiden muutoksista ja rakenteellisista syistä. Voisi sanoa, että YTY-projektien työsuunnittelijat ovat sitoutuneet siihen työskulttuurin traditioon, joka on korostanut työteliäisyyttä ja ahkeruutta yleisenä hyveenä, itsensä toteuttamista työn kautta ja vahvimmillaan korostanut työtä elämän sisältönä. On kiinnostavaa tarkastella, miten he ovat reagoineet itsestään poikkeaviin työttömiin eli YTY-työllistettyihin, joista osa näyttää reagoivan mainittuun perinteeseen sitä haastaen. He pyrkivät pitämään toimintakykyään yllä panostamalla aikaa, energiaa ja kiinnostusta muihin asioihin kuin ansiotyöhön. (Taira 2006b, 4.)

Työsuunnittelijat siis osoittavat ansiotyötä koskevilla elämänvalinnoillaan arvottavansa työnteon korkealle; Tairan (2006b, 2) mukaan työ on edelleen modernin yhteiskunnan keskeisiä arvoja ja se on ylläpitänyt modernien yhteiskuntien järjestystä sekä niiden tapaa kertoa täydellisestä yhteiskunnasta. Siksi työn ja työttömyyden tarkastelun kautta on mahdollista ja kiinnostavaa kysyä, mitä nykykulttuurissa ja –yhteiskunnassa on

tapahtumassa. Pitääkö muinoin kansan syviin riveihin iskostettu slogan ”kuka ei tahdo tehdä työtä, ei hänen syömänkään pidä” vieläkin paikkaansa? Työtä on pidetty jopa uskonnonkaltaisena luterilaisena sitoumuksena ja arvona. Tällaisessa kulttuurissa työtön on väistämättä ollut normaalista poikkeava, jonka ensisijaisena tavoitteena tulisi olla kunniallinen palaaminen takaisin rajan oikealle puolelle eli palkkatyöhön. Siten työttömän asema ja kulttuuriset odotukset ovat keskenään epäsuhtaisia. (emt, 2-3.)

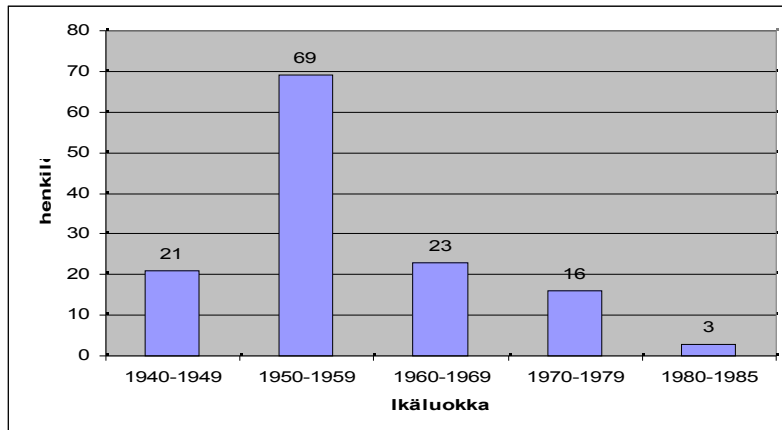
Työnsuunnittelijoilta pyydettiin omaan työ- ja elämäntilanteeseen liittyviä arvioita kevään 2007 kyselyssä. Heiltä tiedusteltiin myös arvioita YTY-jaksojen yleisestä vaikuttavuudesta alaisiin sekä suunnittelijoiden henkilökohtaisia käsityksiä työttömyydestä ja syrjäytymisestä yleisellä tasolla. Lisäksi vastaajia pyydettiin kertomaan itsestään tietyt YTY-työhön sekä aiempaan koulutus- ja työhistoriaan liittyvät taustatiedot. Vastanneiden joukossa oli neljä metsätalousinsinööriä, seitsemän teknikkoa, rakennusmestari, eräopas, keittiömestari/rakennusalan ammattilainen ja loput ilmoittivat tarkemmin alaa määrittämättä ammattinimikkeekseen keskiasteen koulutus. Vastanneiden YTY-työkokemuksen määrä vaihteli paljon, lyhin ilmoitettu työjakso oli kestoaltaan 5 kuukautta ja pisin 64 kuukautta. Keskiarvoksi tuli 28,9 työkuukautta.

Kesän kuluessa haastattelin työnsuunnittelijoita ja työntekijöitä käyttämällä teemahaastattelu-menetelmää. Teemat käsittelivät henkilöiden taustaa, käsityksiä YTY-työn yleisestä merkityksestä ja vaikutuksista työttömyyden hoitoon sekä YTY-projektien tulevaisuutta (ks. Liite). Teemakysymyksillä oli tarkoitus avata vapaamuotoista keskustelua sellaisista asioista ja näkökulmista, joihin ei kyselylomakkeessa suoraan puututtu lainkaan. Haastatteleman työnsuunnittelijat olivat hyvin avoimia ja valmiita pohtimaan asioita moneltakin eri kantilta sekä tuomaan esille YTYyn liittyviä näkemyksiä ja kehitysideoita.

Työntekijät sen sijaan olivat hieman varautuneempia ja vähäpuheisempia, kenties tilanteen muodollisuudesta ja haastatteluhetken nauhoittamisesta johtuen. Seuraavaksi käsittelem työnsuunnittelijoiden puheessa esiintyviä YTY-projektien työntekijöitä. Osio myös valaisee yhtä tutkimukseni fokuksessa olevaa tapausta eli itse ympäristötyö-mallia. Millaisista projekteista on oikein kyse käytännön tasolta ja työntekijän näkökulmasta katsottuna?

4.6 YTY-projektit käytännössä

Projektit työllistivät ohjelmakauden aikana yhteensä 370 työntekijää, joista noin kolmasosa osallistui työjaksolle kahtena tai useampana vuonna. Tämän vuoksi projektilaisten kokonaismäärä on noin 500 henkilöä. Keväällä 2007 suoritettuun sosiaaliset vaikutukset -kyselyyn vastasi 132 entistä ja nykyistä YTY-työntekijää:

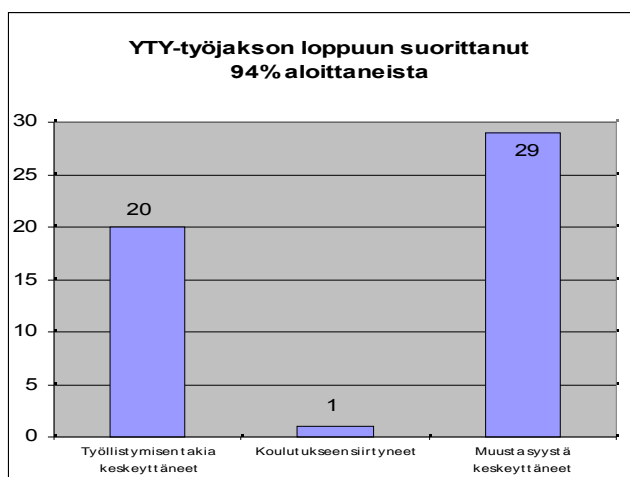

Taulukko 1.2.

YTY-projektien pääasiallisena kohderyhmänä ovat vaikeasti työllistyvät keskisuomalaiset pitkäaikaistyöttömät miehet, joiden joukossa tiivistyvät moninaiset sosiaaliset ongelmat (taloudelliset vaikeudet, mielenterveys- tai alkoholiongelmat). Toimintakauden aikana vain 32 henkilöä jätti työjakson kesken tai ympäristökeskus purki heidän työsuhteensa. Tätä voidaan pitää valtakunnallisesti erittäin hyvänä tuloksena ja osoituksena mallin mielekkyydestä ja toimivuudesta. YTY-projekteille myönnettiin vuonna 2007 kunniamaininta EU-hanketyöryhmän julistamassa aluevaikuttaja-kilpailussa, jossa etsittiin keskisuomalaista osaamista, yrittäjyyttä ja työllisyyttä tuloksekkaimmin edistäneitä hankkeita. Palkinnon myönsivät Keski-Suomen liitto ja Keski-Suomen TE-keskus. (Pettersson ym. 2007.)

Valtaosa työllistetyistä siis sitoutui projekteihin ja he tunsivat itsensä etuoikeutetuiksi tultuaan valituksi juuri tähän hankkeeseen. Työjakso toi uutta ryhtiä elämään ja antoi projektilaisille mahdollisuuden uuteen alkuun. Työllistetty sai mahdollisuuden kohottaa

työllistymisvalmiuksiaan, testata omaa osaamista ja hankkia uutta ammattitaitoa.

Taulukko 1.3.

YTY-töitä kiiteltiin palautteissa joustaviksi ja monipuolisiksi. Työllistetyt kertoivat oppineensa uusia hyödyllisiä taitoja ja pitivät työjaksoja opettavaisina kokemuksina, joista sai uutta puhtia elämään. YTY-jakson merkitys arvioitiin kuitenkin vähäiseksi jatkotyöllistymisen kannalta. Vain noin kolmasosa vastaajista ilmoitti, että YTYstä oli ollut hyötyä avoimille työmarkkinoille sijoittumisessa. YTY-työt olivat useimmille vastaajille muita kuin oman alan töitä. Työllistymisvaikutusten katsottiin olevan hyvin pienet tai olemattomat, sillä valtaosa vastaajista halusi nimenomaan oman alan töitä. Mitä koulutetumpi tai iäkkäämpi (yli 50-vuotias henkilö), sitä enemmän hän oli oman alansa työn kannalla. (vrt. Tervahartiala & Vesalainen & Vuori 1996, 74.)

Kaksi kolmasosaa vastanneista oli aktivoitunut itsenäiseen työnhakuun edes yhtä paikkaa hakemalla YTY-työjakson jälkeen. Tämä oli hyvin myönteinen tulos projektien kohderyhmää ja kokonaistyöllistymistavoitteita ajatellen. YTY-jaksolla osallistujat saivat realistisen kosketuksen sellaiseen työrytmiin ja arkeen, joita he voisivat tavoitella YTYn jälkimainingissa hyvänä päämääränä. Projekteilla oli siis ollut voimaannuttavia ja aktivoivia vaikutuksia, joita voidaan havainnoida konkreettisina ulkoisina tekoina tai tekemisen suunnitteluna. (Kuusela & Kvick 2004.)

Aktivoivien ja kannustavien toimenpiteiden avulla pyritään saamaan aikaan muutoksia yksilön ajattelu- ja toimintatavoissa esimerkiksi suhteessa työelämään. Niillä pyritään

lisäämään työttömien itsetuntemusta, luomaan heille toimintavalmiuksia, lisäämään elämänhallintaa ja auttamaan heitä jäsentämään yhteiskunnallisia rakenteita. Suomalainen työvoima- ja sosiaalipolitiikka myötäilee sosiaalipoliittista ideologiaa, joka tähtää *from welfare to workfare* -periaatteen toteuttamiseen eli se kannustaa siirtymistä palkkatyövetoiseen elämään sosiaaliturvavetoisen sijasta. (Tuusa 2005, 14). Myös YTY-projektit toteuttavat näitä aktivoivia periaatteita, vaikka ne eivät olekaan varsinaisia sosiaalialan projekteja. Taustalla vaikuttaa silti vahvasti ajatus työllistettyjen toimintavalmiuksien edistämisestä ja elämänhallinnan menetelmien päivittämisestä.

Työnsuunnittelijat, joiden panoksella on suuri merkitys työjakson onnistumisen suhteen, saivat työntekijöiltä tasaisesti sekä positiivista että negatiivista palautetta. Myönteisen palautteen mukaan työnsuunnittelija oli työstään kiinnostunut ja motivoitunut, reilu, kannustava, sosiaalinen, hyvä organisoiija. Osan kokemukset olivat päinvastaisia. Työnsuunnittelijaa moitittiin turhauttavasta organisointikyvyn ja selkeyden puutteesta, mikä vaikutti kielteisesti työilmapiiriin ja työntekijöiden motivaatioon ja sitä kautta myös työn laatuun ja lopputulokseen.

Kun työporukassa on hyvin kirjavaa väkeä ja monen eri alan ammatti-ihmisiä, kasvaa työnsuunnittelijan rooli sekä ilmapiirin luojana että työtehtävien organisoijana merkittäväksi. Tästä haasteesta suunnittelijat olivat selviytyneet vaihtelevalla menestyksellä työntekijäpalautteen mukaan. Työnsuunnittelijoista mainittiin myönteisessä mielessä muun muassa ”järjesti puuhia tasaisesti vaihdellen”, ”ihan hyvä jätkä”, ”kunnon vetäjät jotka osallistuu myös töihin”. Negatiivisiakin mainintoja oli: ”huono työnjohto”, ”turhan isoja projekteja, aika ei riittänyt”, ”selkeämpiä suunnitelmia, tulee turhautuneisuutta jos työ ei suju”.

Osa vastaajista oli syystä tai toisesta tyytymätön yhteen tai useampaan asiaan seuraavista: työn sisältöön, työkohteisiin, palkkaukseen tai asioiden organisointiin käytännössä. Jotkut kokivat saaneensa projektista hyvin vähän hyötyä ammatillisessa tai taloudellisessa mielessä. He pitivät YTY-töitä huonosti palkattuna tai jopa osallistujia aliarvioivana aikuisten päivähoitona: ”maksettiin siitä että oli kotoa pois”, ”enemmän töitä ja oikealla palkalla”, ”työsuhteet saisivat olla pitempiaikaisia ja täyspäiväisiä”.

Myös projektien työnsuunnittelijoilta pyydettiin palautetta työtehtävien merkityksestä. Vastausten perusteella työnkuva oli selvästi mielekäs, työ koettiin kiinnostavaksi ja sopivan haasteelliseksi. Kommentit olivat hyvin positiivisia ja työn monipuolisuus, vaihtelevuus sekä haastavuus mainittiin erityisinä mielenkiintoa ylläpitävinä tekijöinä:

”mielenkiintoiset ja haastavat työt, vapaa työnkuva”, ”työ on erittäin mielenkiintoista ja haasteellista”.

Haastattelemani työsuunnittelijat korostivat, että heidän työnsä ei kaikessa vaativuudessaan sovi kaikille. Pärjätäkseen on oltava yhtä aikaa pätevä, organisointikykyinen manager (asioiden johtaja) ja empaattinen, hyvät sosiaaliset taidot omistava leader (ihmisten johtaja). Ihmissuhdetaidoille löytyy käyttöä, kun työllistettyjen joukossa on laaja skaala erilaisia ihmisiä, joista osalla on työttömyyden pitkittymisen aiheuttamia ongelmia kuten vaikeaa alkoholismia. Heitä on osattava motivoida ja niin sanotusti potkia eteenpäin oikealla tavalla, välillä ronskistikin, muuten työt eivät edisty eikä niistä tule mitään. Tästä enemmän analyysiosiossa.

5. AINEISTO JA AINEISTONKERUUMENETELMÄ

5.1 Haastateltavat

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan usein harkinnanvaraisesta näytteestä, jossa tutkija joutuu itse perustelemaan otoksen suuruuden sekä syyt miksi juuri nämä tietyt henkilöt on valittu tutkimuksen aineistoksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 58-59). Oman tutkimusaineistoni valintakriteerinä oli se, että haastatellut valittiin ympäristökeskuksen toiveiden mukaisesti niistä pohjoisen ja eteläisen Keski-Suomen kunnista, jotka olivat useimpina vuosina mukana projekteissa. Toisena valintakriteerinä oli työnsuunnittelijoiden YTY-työkokemuksen määrä (”Ilpo” 5 vuotta, ”Jaakko” 4 vuotta, ”Harri” ja ”Eero” 3 vuotta), sillä ympäristökeskus halusi haastateltavaksi kokeneimmat kesällä 2007 työssä olleet työnsuunnittelijat. Harri ja Ilpo ovat varsinaiselta ammatiltaan teknikkoja ja Jaakko rakennusmestari. Eero mainitsi taustakseen keskiasteen koulutus erittelemättä sisältöä sen tarkemmin. Tutkimuseettisistä syistä ja haastateltujen anonymiteetin takaamiseksi tulen jatkossa viittaamaan heihin mainituilla peitenimillä.

Tutkimukseni tapaukset ovat varsin yhtenäinen joukko, mutta en silti koe sitä ongelmaksi koska haastattelumateriaali oli sisällöltään rikasta ja monipuolista. Kuten Eskola & Suoranta (1996, 35) toteavat, kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston määrä on pitkälle tutkimuskohtainen: aineistoa ja vastauksia tarvitaan juuri sen verran kun aiheen kannalta on välttämätöntä. Tämä saturaation eli kylläntymisen ajatus perustuu siihen, että tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, ainakin jos haastateltujen kokemus- ja kulttuuritausta pysyvät suurin piirtein samana. Saturaatio-ilmiö tapahtuu, kun lisäaineiston kerääminen ei näytä tuottavan kohteesta enää uutta tietoa ja aineiston sisäinen peruslogiikka alkaa toistua vastauksesta toiseen. (emt, 35.) Tämä ilmiö näkyi myös omassa tapauksessani, vaikka haastateltuja oli vain neljä.

Työnsuunnittelijat ovat aktiivisesti mukana kenttätöissä, joten he tuntevat hyvin oman kuntasektorinsa työntekijät, työkohteet ja olosuhteet. He ovat työnkuvansa puolesta jatkuvasti tekemisissä työttömien ja pitkäaikaistyöttömien kanssa toisin kuin esimerkiksi YTY-töiden aluehallinnosta vastaavat projektipäälliköt ja –koordinaattorit. Työnsuunnittelijat eivät ole heidän laillaan virkamiehiä, jotka vaikuttavat työllistämistoimenpiteitä koskevilla päätöksillään työttömien elämään. Heillä on kuitenkin kaikkein läheisin tuntuma ja vuorovaikutussuhde projektien työntekijöihin. Työnsuunnittelijat myös näkevät aitiopaikalta millaisia vaikutuksia YTY-töillä on

työttömien ja pitkäaikaistyöttömien arkeen. Ja tietysti myös omaan arkeensa, ovathan hekin ”omalla tavallaan” myös työttömiä.

5.2 Teemahaastattelu menetelmänä

Tiedonkeruun menetelmäksi valikoitui teemahaastattelu, koska halusin haastattelutilanteen olevan mahdollisimman luonteva ilman liian tarkkoja ja johdattelevia kysymyksiä. Halusin myös saada haastateltavat puhumaan mahdollisimman avoimesti. Teemahaastattelussa ei nimensä mukaisesti ole etukäteen valmiiksi muotoiltuja kysymyksiä, vaan tarkoituksena on käsitellä tiettyjä aihepiirejä eli teemoja. Tarkoituksena on saada haastateltavan oma ääni kuuluviin, joten tutkijan kysymykset eivät saa olla liian määrääviä tekijöitä tilanteen kulussa. Haastateltaville ei anneta valmiita vastauksia vaan he saavat vastata vapaasti omin sanoin ja omalla tyylillään. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 66-67; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11-12.) Menetelmästä puuttuu siten strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka järjestys ja muoto. Haastattelijalla on kysymysten sijaan tukilista käsiteltävistä teemoista, ja niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 1996, 65.)

Neljä haastateltavaani olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseen, sillä he halusivat olla vaikuttamassa YTY-projektien evaluointiin. Kaikki asennoituivat myönteisesti haastattelutilanteisiin ja jokainen halusi tuoda esiin vähänkin merkitykselliset töihin liittyvät yksityiskohdat terveisinä päättäjille. Työsuunnittelijat olivat siten kiitettävän yhteistyöhaluisia ja puhuivat mielellään YTY-töistä, joten haastattelut olivat kaikin puolin leppoisia tilanteita. Ruusuvuori & Tiittula (2005, 41-42) painottavat nimenomaan luottamuksen merkitystä informaation saannin edellytyksenä. Tällä viitataan siihen, että haastattelijan on perusteltava haastattelun tarkoitus, pidettävä saamansa tiedot luottamuksellisina ja varjeltava haastateltujen anonymiteettia.

Haastattelijan ensisijainen tehtävä on luoda hyvä suhde vastaajiin ja saavuttaa molemminpuolinen, miellyttävä yhteistyösuhde (emt, 41). Tämä onnistui hyvin ottaen huomioon, että haastattelija ja haastatellut olivat eri sukupuolta, haastattelija melkoisen nuorempi kuin haastatellut ja olimme myös taustaltamme niin sanotusti eri maailmoista. Nämä tosiseikat eivät kuitenkaan haitanneet haastattelutilannetta saati estäneet luottamuksellista ja tasa-arvoista vuorovaikutussuhdetta.

Alastalon (2005, 70) mukaan haastateltavat odottavat rationaalista ja hyväksyttävää selitystä siitä, kuka tietoja tarvitsee, miksi niitä tarvitaan ja miten niitä tullaan jatkossa käyttämään. Keskusteltuamme hetkisen mainituista asioista ja painotettuani, että haastateltujen henkilöllisyyttä ei tuoda esiin suorissa lainauksissa, päästiin itse asiaan. Keskustelu soljui eteenpäin luontevasti ja haastateltavat syvensivät ja pohtivat teemoja oma-aloitteisesti. Ketään ei täytynyt patistella tai houkutella puhumaan, mikä oli tutkimuksen kannalta hyvä asia. Kaksi haastattelua tehtiin ympäristökeskuksen tiloissa, jonne työsuunnittelijat saapuivat ennalta sovitusti haastattelutilannetta varten (Harri ja Eero kahdestaan, Jaakko yksin). Ilpoa haastattelin eräässä kahvilassa, koska haastattelu oli sovitettava työsuunnittelijan kiireisen aikataulun vuoksi osaksi tämän kenttätyöpäivää. Päiväohjelmassa oli projektikoordinaattorin ja allekirjoittaneen kanssa tehty virallinen välitarkastus-kierros Ilpon vastuulla olevien kuntien YTY-kohteisiin.

Kaksi haastattelua kesti noin 50 minuuttia ja kolmas vajaat kaksi tuntia, sillä Harri ja Eero löysivät paljon yhteistä pohdittavaa ja keskusteltavaa ympäristötoista ja työttömyydestä. Tähän sessioon liittyi myös vapaata keskustelua toisin kuin kahteen muuhun, joissa vuorovaikutus rakentui yksinomaan temakysymysten ympärille. Haastattelu oli ainoa kontaktini Ilpoon ja Jaakkoon, Harria ja Eeroa sen sijaan tapasin usein kesän aikana. He olivat tuttuja erilaisista palavereista ja työntekijöiden koulutustilaisuuksista, joihin osallistuin perehtyessäni YTY-töihin ja kierrellessäni heidän alueensa projektipäällikön mukana kentällä.

Muun muassa Ruusuvuoren & Tiittulan (2005, 16) ja Hirsjärven & Hurmeen (2001, 155-156) mukaan nauhoitettu aineisto kannattaa litteroida eli muuttaa kirjoitettuun muotoon. Litterointi on tutkijalle kannalta hyödyllistä, koska haastatteluiden tekstiversiot ovat sekä tärkeä muistiapu että tärkeiden yksityiskohtien ja repertuaarien havaitsemista helpottava apuväline. Litteroin nauhoittamani haastattelut lähes sanasta sanaan ja merkitsin pitkät tauot sekä mahdolliset tekstin lyhennykset kolmella (...) pisteellä. Jätin litteraatiosta pois epämuodolliseen puhekieleen kuuluvia ylimääräisiä täytesanoja tyyliin tota, et ja niinku. Katsoin tämän olevan lukijalle miellyttävämpää, kun käyttämästäni suorista lainauksista on karsittu pois ylimääräiset niinkuttelut. Tämä toimenpide ei kuitenkaan vaikuta puheeseen ja puheen informatiiviseen sisältöön sinänsä. Nauraen ja huumorilla sanotut kohdat merkitsin lauseiden loppuun laittamalla (naurua) –ilmaisulla.

En ole kuitenkaan merkinnyt esimerkiksi äänenpainon muutoksia, sillä lingvistiikka ei ole tutkimukseni fokuksessa. Analysoin puheen ulkoasun sijaan sitä, mitä puhutaan ja miten työsuunnittelijoiden puheessa ilmaistaan asiat sanallisesti. Käytän haastatelluista

peitenimiä lainausten yhteydessä. Olen myös poistanut lainauksista erisnimiä ja paikkakuntien nimiä, jotka paljastaisivat missä kunnissa haastateltu toimii työsuunnittelijana ja korvannut ne xx:lla.

5.3 Osallistuva havainnointi osana tulkintaa

Hirsjärvi ja Hurme (2001, 37) katsovat, että havainnointi on osa tutkijan työtä. Se on tutkimusprosessin osa eikä sitä voi sulkea pois, sillä se vaikuttaa tulkintaan. Havainnointini ei ollut kovinkaan systemaattista, koska tein sitä työni ja haastatteluiden lomassa. Eräs havainnoinnin hyvistä puolista on se, että se kytkee saatavan tiedon kontekstiin paremmin kuin muilla menetelmillä hankittu informaatio. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii tavallisesti mukaan tutkittavien joukkoon ja sisäpiiriin tarkkailijaksi, jotta hän voisi ymmärtää paremmin tutkittavien maailmaa. Sain itsekin olla osallistuva tutkija ja havainnoija kolmen kuukauden ajan ollessani harjoittelijana ympäristökeskuksessa. Työjakson aikana sain mahdollisuuden tutustua uuteen ja mielenkiintoiseen maailmaan ja nähdä, miten valtion virasto toimii käytännössä. Kvalitatiivisen tutkimuksen edellytyksenä nähdäänkin usein jonkinasteinen osallistuminen, etteivät tutkijan tulkinnat olisi täysin irrallaan tutkittavien omasta todellisuudesta. (Hirsjärvi & Hurme 2001; Hakala 2001, 17-18; Eskola & Suoranta 1996, 79.)

Havainnointi on luonteeltaan valikoivaa, sillä se tapahtuu aina tutkijan omien, osin tiedostamattomien olettamuksien varassa. Alasuutari (1994, 37, 68) toteaaakin, että havainnot ovat johtolankoja joiden avulla pyritään ymmärtämään paremmin erilaisia ilmiöitä sekä löytämään ihmisten puheisiin kätkeytyvät merkitystulkinnat. Työssäoloni aikana kirjoitin itselleni muistiin asioita ja havaintoja, jotka liittyivät eri ihmisten YTY-töihin liittyviin reaktioihin ja puheisiin. Teen tulkintani näiden havaintojen pohjalta. Tässä suhteessa tutkimukseni lähestyy hieman etnografista tutkimussuuntaa; Vuorisen (2005, 65) mukaan Eskola ja Suoranta (1998) tiivistävät ja luonnehtivat etnografista tutkimusta seuraavasti:

- Ihmisten toimintaa tutkitaan pääosin jokapäiväisissä tilanteissa.
- Tutkimusaineistoja kerätään monista eri lähteistä. Pääasiallisimmat tiedonlähteet ovat havainnoinnin eri muodot, keskustelut ja haastattelut.
- Tietojen keräys on ennalta suhteellisen määräämätöntä ja strukturoimatonta. Tietojen analysoinnissa ei käytetä valmiita luokituksia. Tutkimusta ohjaavat tutkijan tiedostetut ja tiedostamattomat ennakkokäsitykset.
- Tutkimuskohteena on usein jokin yksittäinen tilanne tai jonkin ryhmän toiminta.
- Aineiston analyysissa tarkastellaan aineiston sisältämiä merkityksiä ja ihmisten toiminnan mieltä tai tavoitteita. Raportoinnissa tulokset esitetään pääasiassa kirjallisina kuvauksina ja selityksinä.

Sosiaalitieteisiin etnografia levisi 1930-luvulla niin kutsutun symbolisen interaktionismin välityksellä. Everett Hughes käytti etnografisia kenttätutkimusmetodeja 1930-luvun

Chicagon kaupunkilaiselämän ja sen ilmiöiden tutkimiseen. Toisin kuin aiemmin, kohde ei ollut vieras esiteollinen kulttuuri vaan ympäristö, joka oli jossain määrin tuttu sekä tutkijoille itselleen että tutkimuksen lukijoille. Kohteena kun olivat vieraiden ja eksoottisten ”niiden” sijasta ”me”. Sittemmin etnografisia menetelmiä on hyödynnetty monilla eri tieteenaloilla useisiin aiheisiin liittyen. Tutkimuksen kohteina on ollut muun muassa ammattiryhmiä, lahkoja, oikeusistuntoja, työyhteisöjä, jengejä ja monia muita sosiaalisesti järjestyneitä ryhmiä ja ympäristöjä, joilla on omat toimintamallinsa ja -kulttuurinsa (Vuorinen 2005, 64.)

6. ARVOJEN JA TYÖELÄMÄN MUUTOKSET KONTEKSTINA

6.1 Yhteiskunta muutoksessa

Globalisoituvassa maailmassa muuttuvat niin taloudelliset kuin poliittiset rakenteet nopeassa tahdissa. Tämä nopean muutoksen tendenssi näkyy myös Suomessa, sillä globalisaation vaikutukset ulottuvat kaikkialle maailmantalouden kentällä. Sosiologia kuvaa ja selittää tätä perustavanlaatuisia muutoksen aikakautta termillä postmoderni aika. Itse muutosta teoretisoidaan ja selitetään monin tavoin kuten myös sen syitä ja seurauksia. Ulrich Beck (1992, 1995), kuvaa nykyistä aikakautta moniulotteisilla riskiyhteiskunta- ja refleksiivinen modernisaatio -käsitteillä.

Beckin (1995, 11-14) mukaan refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa toiminnan vähittäistä vapautumista rakenteesta. Moderni yhteiskunta murentaa sisäisen dynamisminsa ansiosta omia luokka-, ammatti-, sukupuolirooli-, tuotanto-, yritys- ja sektorimuodostumiaan. Dynamismi muuttaa myös materiaalisen, teknis-taloudellisen edistyksen edellytyksiä ja tähänastisia muotoja. Tätä uutta vaihetta, jossa yhdenlainen modernisaatio muuttaa ja murentaa toista, Beck kutsuu refleksiivisen modernisaation vaiheeksi. (emt, 12-13.)

”Modernization involves not just structural change, but a changing relationship between social structures and social agents. When modernization reaches a certain level, agents tend to become more individualized, that is, decreasingly constrained by structures. In effect structural change forces social actors to become progressively more free from structure.” (Beck 1992, 2)

Refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa sitä, että teollisen yhteiskunnan muutos, toteutuessaan vaivihkaa ja suunnittelematta ns. normaalin modernisaation vanavedessä, edellyttää ja sisältää moderniuden radikalisoitumisen. Tämä radikalisoituminen murskaa ja

järjestää uudelleen teollisen yhteiskunnan lähtökohdat ja rajat, ja avaa polkuja toiseen moderniteettiin. Vallankumousta ei tule, mutta sen sijaan syntyy uusi yhteiskunta. (Beck 1995, 13.)

Muutosten tuttuus, vähäpätöisyys ja monesti myös niiden toivottavuus kätkevät ihmisten näkyvistä niiden yhteiskuntaa muuttavan perinpohjaisuuden. Beckin mukaan refleksiiviseen modernisaatioon liittyy eri kulttuureissa muun muassa ekologisia ja talouselämään liittyviä kriisejä, jollainen on myös laajamittainen joukkotyöttömyys sekä kasvava ja yhä pysyvämmäksi muuttuva pitkäaikaistyöttömyys. (emt, 14-15.) Tämä negatiivinen kehitys näkyy myös Suomen yhteiskuntarakenteessa erinäisinä ongelmina kuten kasaantuvana työttömyytenä. Vallitseva tilanne heijastuu myös Keski-Suomeen sitkeänä työttömyysongelmana.

Beckin mukaan erilaiset epävarmuus- ja epämukavuustekijät eli poliittiset, sosiaaliset, taloudelliset ja henkilökohtaiset riskit (työttömyys jne.) määrittävät ja puitteistavat nykyajan riskiyhteiskuntaa. Riskit ovat globaaleja ja moniulotteisia, eikä niiden vaikutuksilta voi välttyä yksikään ihminen (Beck 1992, 23). Riskit ovat siten erityisen tuttuja ja vaikutukseltaan voimakkaita haavoittuvaa elämänvaihetta eläville työttömille ja varsinkin pitkäaikaistyöttömille.

Tietyistä teollisen yhteiskunnan piirteistä tulee yhteiskunnallisesti ja poliittisesti ongelmallisia riskejä, joita se ei enää pysty itse valvomaan. Refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa näin riskiyhteiskunnan sellaisten seurausten tunnustamista, joita teollinen yhteiskunta ei pysty käsittelemään ja sulauttamaan järjestelmäänsä omilla institutionalisoiduilla normeillaan mitaten. (Beck 1995, 16-17.)

Työttömän kannalta katsottuna riskiyhteiskunta tarkoittaa usein sitä, että hänen on jatkuvasti kohdattava keskenään ristiriitaisia riskejä kuten esimerkiksi epävarmuutta työnsaannin tai koulutukseen pääsyn suhteen. (ks. Kunz 2001, 8-9.) Nykyihminen on entistä paljaammin riippuvainen itsestään, koska yhteisö ei suojaa eikä valvo yksilöä samalla tavalla kuin ennen. Riskit yksilöityvät ja jokaisen on ratkaistava itse, miten hän aikoo sopeutua ympäröivään yhteiskuntaan ja sen muutoksiin. (Heinonen 2006, 54.)

”The concept of risk is directly bound to the concept of reflexive modernization. Risk may be defined as a systematic way of dealing with hazards and insecurities induced and introduced by modernization itself. Risks, as opposed to older dangers, are consequences which relate to the threatening force of modernization and to its globalization of doubt. They are politically reflexive.” (Beck 1992, 21)

Esimerkiksi marxilainen lähestymistapa yhteiskuntatutkimukseen näkee talouden olevan yhteiskunnallista muutosta vauhdittava ja synnyttävä voima. Toisaalta talouden voi ajatella olevan tietty puhetapa eli diskurssi, joka luo itse oman pakottavan luonteensa. Konstruktivistisen paradigman tapauksessa talous ymmärretään tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa vaikuttavana, taloustieteen käsitteistön ympärille kehittyneenä ja abstraktina diskurssina. Talouden diskurssin katsotaan liittyvän edellämainittuun modernin ajan eriytymiseen, jonka puitteissa erilaiset kulttuuriset elämänalueet alkavat sekoittua keskenään. Talous määrittää yhä enemmän ihmisten elämäntapaa luomalla heille muun muassa tehokkuuspäämääriä. (Harald 1997, 263-264.) Myös Suomessa on jouduttu heräämään taloudellisen kehityksen ja muutoksen mukanaan tuomiin ongelmiin. Muun muassa työttömyys lisääntyy, koska yritykset vievät sekä tehtaat että työt ulkomaille alhaisempien tuotantokustannusten houkuttamina. (Puohiniemi 1996; vrt. Uusitalo 1993, 84- 85.)

6.2 Arvot ja yhteiskunnan muutos

Arvoilla ei ole täysin yksiselitteistä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää, vaan niillä voidaan tarkoittaa erilaisia asioita ja niiden sisällöstä on myös monia eriäviä näkemyksiä. Ristiriitoja aiheuttaa muun muassa se, nähdäänkö arvo toiminnan tuloksena vai päämääränä. Puohiniemen (2002, 19-20) mukaan arvot ovat valintoja ohjaavia periaatteita, jotka säätelevät motiivien tapaan käyttäytymistä. Arvot paljastavat ne suunnat, joihin halutaan mennä. Arvot ovat myös suhteellisen vakaita ja hitaasti muuttuvia, toisin kuin vastinparinsa eli herkästi muuttuvat asenteet. Arvoja ei keksitä itse, vaan ne edeltävät aina yksilöä eikä toisinpäin. Arvot opitaan kotona, koulussa, työelämässä ja harrastuksissa. (emt, 27.)

Sulkusen (1997) mukaan Talcott Parsons katsoo, että toiminta ei määräydy vain hyödyn tai mielihyvän tavoittelusta tai mekaanisesta biologiasta, vaan siihen vaikuttavat subjektiiviset arvosuuntaukset. Ei ole olemassa täysin puhdasta tahdon vapautta, sillä toimija toimii sekä tilannetekijöiden että normien mukaan. Ne ovat kuitenkin muuttuvaisia ja siksi toimijalla on myös hallussaan aitoja valinnanmahdollisuuksia. En näe tutkimuksessani arvoja niin sanottuina normatiivisina ideaaleina, vaan subjektiivisina konstruktioina jotka syntyvät yksilön läpikäymän sosialisatioprosessin myötä. Arvot ovat kulttuurin tuotteita ja niitä tuotetaan ihmisten jokapäiväisessä toiminnassa ja vuorovaikutustilanteissa. Arvot ovat

merkitysten osia, ilmaisemme kaikella toiminnallamme myös arvoja joko tiedostaen tai tiedostamatta. Arvot määrittävät suuresti ihmisten ja yhteiskunnan toimintaa. (emt, 22-25.)

Puohiniemen (1993) mukaan asenteet ja arvot muuttuvat elämänpiirimme muutosten seurauksena. Arvojen muutosprosessi voi tapahtua ainakin seuraavilla kolmella tavalla: arvot voivat muuttua ihmisen ikääntyessä, toiseksi historiallinen tilanne voi vaikuttaa arvoihin ja kolmanneksi ihmisten arvoja voi muuttaa jokin voimakas uusi tilanne tai tapahtuma. Myös nyky-yhteiskuntaa voimakkaasti määrittävä globalisaatio ja tekninen kehitys vaikuttavat väistämättä arvoihin. Arvopluralismi on olennainen osa postmodernia aikakautta, jossa ei enää vallitse yksimielisyyttä arvojen järjestyksestä ja merkityksestä.

Tutkimusten mukaan 80-luvulla läpikäytiin suuri arvomullistus, kun markkinatalous ja sen normisto löivät itsensä läpi. Yhteiskunnan hyvyyden mittariksi nousivat entisten arvojen sijaan työn tuottavuus, yritysten voitot sekä pörssien nousujohteinen kehitys. 90-luvun alussa koettu syvä lama ei kuitenkaan tutkimustulosten mukaan vaikuttanut kovin paljon näihin niin sanottuihin uusarvoihin, vaikka näin voisikin äkkisältään olettaa. (ks. Pantzar 1998, 34-35). Sen sijaan taloudelliset arvot kuten tehokkuus ja tuottavuus ovat laajentuneet koskemaan myös muita elämänalueita joihin niitä ei heti osaisi yhdistää, esimerkiksi terveydenhuoltoa ja koulutusta.

Jallinoja (1993) katsoo, että arvojen muutos näkyy myös yhteiskunnassa käytävässä yleisessä keskustelussa, joka koskee hyvinvointiyhteiskunnan merkitystä. Arvokeskustelun lähtökohtana on erilaisten arvojen julkituominen, ja sen tavoitteena on tuoda esiin perusteltuja näkemyksiä sekä arvioida niitä suhteessa muihin esitettyihin näkemyksiin. Arvot ja arvokeskustelu otetaan käyttöön tilanteissa, joissa kaikkea haluttua tai toivottua ei voida tehdä kerralla. (Puohiniemi 2002, 19-20.)

Kriitikkojen mielestä hyvinvointiyhteiskunnan tuottama tasa-arvoisuus on pikemminkin tasapäistämistä, kun taas puolustajat näkevät hyvinvointivaltio-järjestelmän pyrkivän humaaneja arvoja kunnioittavaan ja eri ihmisryhmien väliseen tasa-arvoon. Yksilöllisyyttä korostava ajatusmalli hyvinvoinnin perustana liittyy siihen olettamukseen, että rajoituksista vapaat markkinatalous ja yksilö luovat hyvinvointia ikäänkuin itsestään. Tämän ideologian mukaan yksilö olisi suoraan vastuussa oman yhteisönsä hyvinvoinnista ja pyrkisi siten tekemään mahdollisimman tehokkaasti ja pyyteettömästi parhaansa yhteisön eteen. (ks. Uusitalo 1993, 79-80, 82.) Tämänkaltaisessa hyvinvointikeskustelussa tasa-arvo ja tehokkuus polarisoidaan (varsin suotta) toistensa vastakohtiksi.

Puohiniemen (2002, 68) tekemän tutkimuksen mukaan suomalaiset korostavat yhä edelleen yhteisöllisyyttä arvona, mikä on selvä osoitus hyvinvointiyhteiskunnan tärkeydestä kansalaisille. Tämä yhteisöllisyyden korostaminen oli erotettavissa myös haastattelemieni työsuunnittelijoiden puheessa omaksi repertuaarikseen. Tässä mielessä myös työsuunnittelijat arvottavat hyvinvointiyhteiskunnan tuottamat palvelut ja turvallisuuden korkealle.

Päättäjien ja tutkijoiden esiin nostamassa arvokriisi-tematiikassa erilaisten kriisien nähdään aktualisoituvan eri muodoissa; esimerkiksi politiikan, hyvinvointiyhteiskunnan, talouden tai työyhteiskunnan kriiseinä. (Pantzar 1998, 31.) Nopeasti globalisoitua maailma tuo esille tietynlaisen arvojen moninaisuuden ja eriytyneisyyden, mikä synnyttää mainittuja arvokriisejä. Suomessakin on tapahtunut paljon suurimittaisia muutoksia sen jälkeen, kun 60-luvulla luotiin perusta nykyiselle sosiaalidemokraattiselle hyvinvointiyhteiskunta-mallille. Viime vuosina valtaa on siirretty valtioilta kunnille perusteena se, että päätösten teko on saatava lähemmäksi niin sanottua tavallista kansalaista. (Jallinoja 1993, 26.) Valtio ei enää halua holhota kuntia eikä kuntalaisia, mutta toisaalta lisääntynyt vapaus ja autonomia tuo mukanaan myös suuremman vastuun (emt, 27).

Heinosen (1999, 180) mukaan uudenlaiset investoinnit työn jakamiseen ja sosiaaliturvaan ovat samalla panostamista kansalaisyhteiskuntaan. Tällöin vaaditaan kattava sopimus työn jakamisesta ja merkityksellisen elämisen politiikasta. Voimavaroja ja päätöksentekoa olisi siirrettävä paikallisille yhteisöille kuten kunnille. Tässä Heinosen näkemykset ovat yhteneväisiä Jallinojan kanssa, sillä hänen mukaansa vastuullisuus toteutuu ja hyvä elämä mahdollistuu kun päätökset tehdään siellä missä niiden seuraukset realisoituvat. YTY-projekteissa tämä näkyy siinä, että kaikki keskisuomalaiset kunnat ovat osallistuneet töihin ja tarjonneet kohteita, joissa työttömät kuntalaiset saavat – edes kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan - osansa yhteisen hyvinvoinnin kakusta.

6.3 Työelämän muutokset ja työelämästä syrjäytyminen

Viimeisen 50 vuoden aikana suomalainen työelämä ja elinkeinorakenne on läpikäynyt suuria muutoksia, ja samalla myös työelämän arvot ovat kokeneet muutosprosessin. Työmarkkinoita luonnehtivat nykyisin yhä yksityiskohtaisemmat, spesifimmät ja monimutkaisemmat osaamisvaatimukset. Suku, traditiot ja työ olivat ennen ne perinteiset aikuiselämää ohjaavat raamit, jotka pitivät ihmiset kiinni yhteiskunnassa. Nykyisessä individualismia korostavassa maailmassa yksilö on entistä enemmän vastuussa omista elämänvalinnoistaan. Valintojen avoimuus, yksilöllisyys ja traditioista vapautuminen ovat leimallisia piirteitä nykyajalle. Muutostahti on ollut erilaista eri alueilla, syrjäisillä seuduilla ja haja-asutusalueilla se on alkanut näkyä vasta vähitellen. Ihmiset joutuvat muuttamaan työn perässä kasvukeskuksiin, toisaalta iäkkäämmät ja vähän koulutetut ihmiset jäävät asumaan syrjäseuduille, koska heidän alansa (esimerkiksi maa- ja metsätalous) töitä ei ole enää tarjolla. (ks. Roos & Hoikkala 1998, 12-13.)

Vähätalon (1998, 19) mukaan Suomessa vallitsee uuden ja vanhan modernin rinnakkaisuus. Maamme on siirtymävaiheessa, jossa yhteiskuntaa hallitsee yhtäältä ”vanha” fordistisen kulutusyhteiskunnan modernisuus. Toisaalta alaa voittaa ”uusi” kehittyvä ja osin vielä muotoaan etsivä refleksiivisen yhteiskunnan modernisuus. Tässä muutosprosessissa on kuitenkin vaarana, että osa kansalaisista uhkaa pudota ja jäädä kummankin modernisuuden ulkopuolelle. Vähitellen alkaa muodostumaan syrjäytyneistä ja uloslyödyistä yksilöistä koostuva alaluokka, jonka jäsenet eivät löydä itselleen luontevaa paikkaa kummassakaan modernisuuden järjestyksessä. Tämä siirtymäkausi on siten suomalaisen massatyöttömyyden keskeisimpiä syitä (Pohjola & Saari & Viinamäki 2001, 45).

Vakaiden palkkatyösuhteiden nopeaa murentumista voidaan pitää eräänlaisena riskiyhteiskuntaan siirtymisen keskeisenä taustatekijänä. Ollaan lähestymässä tilannetta, jossa koulutus, työelämä ja vapaa-aika alkavat eriytyä yhä enemmän toisistaan. (Vähätalo 1998, 48.) Kun työttömien määrä alkoi tasaisesti kasvaa 90-luvulla laman jälkeisestä talouskasvusta huolimatta, työvoimapolitiikassa ryhdyttiin hyödyntämään erilaisia kannustuskeinoja. Niiden avulla pyrittiin estämään työttömyysturvan hyväksikäyttämistä.

Lisäksi otettiin käyttöön työllistämistyöt, joiden kautta valtio ja kunnat saattoivat hyödyntää omiin tarpeisiinsa räätälöityjä työllistettyjen työpanosta. Tämän kehityksen seurauksena ja lopputuloksena oli työttömyysturvan heikentäminen, sosiaalisen kontrollin kasvattaminen sekä erilaisten työnhakukurssien järjestäminen, joilla työttömiä on

motivoitu ja aktivoitu tehokkaaseen työnhakuun. (Vähätalo 1998.) Työttömyyttä vastaan taisteleminen on nykyisin enemmän yksilön kuin yhteiskunnan tehtävä, ihmisen täytyisi oma-aloitteisesti hankkiutua koulutukseen tai muuttaa työn perässä ja pyrkiä näin työllistymään aktiivisesti. Näin toimii (tai toimisi) yhteiskunnalle itseohjautuvuudessaan mieluinen ”ideaalikansalainen”. Kuitenkaan asia ei todellisuudessa ole yhtä yksinkertainen tai suoraviivainen: miten muuten tarvittaisiin erilaisia tukityömuotoja, joista YTY-projektit ovat hyvä esimerkki? Niille vaikuttaa päinvastoin olevan sosiaalista tilausta yhä enemmässä määrin, ainakin korkean työttömyysasteen vaivaamalla Keski-Suomen haja-asutusalueilla.

Mielikuvat työttömistä laiskoina sosiaaliturvan hyväksikäyttäjinä sekä pelko työttömyyteen tottuneen ja sen elämäntavakseen ottaneen ihmisryhmän syntymisestä edesauttoivat työttömyysturvan saantiehtojen kiristämistä 90-luvulla. Tämän johdosta tutkijat alkoivat pohtia, josko kannustavuuspuheen taustalla oli todellisuudessa hyväosaisten luoma ideologia, jolla he oikeuttavat heikompiosaisiin kohdistuvan säästölinjan ja politiikan. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 18, 20.) Työttömyyden leimaaminen ja siitä puhuminen negatiivisena asiana saa työttömät häpeämään asemaansa ja tuntemaan itsensä arvottomiksi. Työttömyyden kasvaessa ja pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyessä työttömät on usein nimetty ja kategorisoitu julkisessa keskustelussa moniongelmaisiksi, vieraantuneiksi tai syrjäytyneiksi. Syrjäytymisen käsite on tuonut päätöksenteon kohteeksi ihmisen, jota työvoimaviranomaiset pitävät kykenemättömänä toimimaan yhteiskunnassa täysivaltaisesti ja hoitamaan omia asioitaan.

Syrjäytymisen käsite omaksuttiin suomalaiseen sosiaalipoliittiseen ja sosiologiseen keskusteluun verrattain myöhään eli 70-luvulla ruotsalaisesta työmarkkinatutkimuksesta. Sieltä lainattu ja suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan omaksuttu termi utslagning käännettiin aluksi uloslyömiseksi, mutta tämä suomennos vaihtui pian parempaan ja moniulotteisempaan versioon. Syntyi syrjäytymis-käsite, jolla tarkoitettiin putoamista ulos työmarkkinoilta eli työttömyyttä, työkyvyttömyyttä ja ennen aikaista eläkkeelle siirtymistä. Sitten käsite sai muitakin merkityksiä ja laajeni koskemaan erimuotoista sosiaalista huono-osaisuutta ja sen kasautumista. (Pohjola & Saari & Viinamäki 2001, 44-45.) Syrjäytyminen tai sosiaalisen huono-osaisuuden kasaantuminen voi lopulta johtaa tilanteeseen, jossa yksilön elämänhallinta on siirtynyt sosiaaliviranomaisille ja ammattiauttajille. Itsenäisestä ja aktiivisesta ihmisestä on tullut avustuskoneiston sopeuttama, passivoima ja alistama kohde. (Vähätalo 1998, 93.)

Kuinka poikkeavia syrjäytyneet sitten ovat niin sanotuista normaaleista työttömistä? Näyttää vallitsevan yksimielisyys siitä, että vallanpuute ja passiivisuus ovat heitä leimaavia ongelmia tai jopa määreitä. Syrjäytynyt yksilö ei käytä kaikkia yhteiskunnallisia ja henkilökohtaisia oikeuksiaan eikä ole poliittisesti suuntautunut tai aktiivinen. Syrjäytyneitä pidetään normaalista poikkeavina, mutta käytännössä 'normaali' on olemassa vain projektina. Beckin (1992, 134) mukaan erilaiset riskiyhteiskunnan instituutiot pyrkivät loihtimaan takaisin entisiä varmuuksia sekä korjaamaan interventioillaan poikkeamia virallisesta ja normatiivisesta normaaliudesta. Institutionaalinen normaliteettiprojekti voi siten olla vain menneisyyttä representoiva, kenties jopa sitä simuloiva. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö projekti mallittaisi edelleen ihmisten ajatusmaailmaa tai olisi tehoton. (Helne 2004, 97-99.) Myös syrjäytymisdiskurssi tuo esiin yhteiskunnan ajankuvaa: se on aikalaisanalyysia tai -diagnoosia vaikkei tätä aina huomattaisikaan. Eri asia on, kuinka selvästi tulkittava, johdonmukainen tai täydellinen tämä diagnoosi on. (emt, 75.)

Vähätalo (1998, 59) puhuu tilapäisestä karsiutumisesta, joka on syrjäytymistä lievempi, vähemmän totaalinen ja lyhytaikaisempi elämänvaihe. Käsite tarkoittaa tilapäistä sosiaalista huono-osaisuutta, johon ei liity eri elämänalueiden ongelmien päällekkäisyyttä tai pitkäaikaisuutta. Karsiutuneen riippuvuus sosiaalivaltion avusta ja avustuksista on vähäistä ja korkeintaan tilapäistä. Mitä useamman tai päällekkäisemmän syrjäytymisprosessin kohteeksi työtön joutuu, sitä ongelmallisemmaksi muotoutuu hänen tulevaisuutensa ja ennusteensa työmarkkinoilla (emt, 105).

Vaikka työttömiä on syyllistetty kenties kaikkina aikoina, selkeä syyllistämisen lisääntyminen ajoittuu tutkimusten mukaan 90-luvun lamaan. Vielä 80-luvulla puhuttiin työstä vapautumisesta, mutta 90-luvun lamakautena alkoi nousta esiin vahvempi yksilökeskeinen jäsenyys, jonka mukaan työhön kykenemättömät yksilöt olivat itse syyppäitä työttömyyteen. 2000-luvulle siirryttäessä työttömyydestä on tullut enemmän yhteiskunnan organisoitumiseen kuuluva tekijä: ei ole enää tavatonta, että yksilö on jonkin aikaa työttömänä esimerkiksi vaihdellessaan työtehtäviä tai eläessään modernin pätkätyöläisen arkea. Tämä muutos ei kuitenkaan ole tarkoittanut, että työttömien syyllistäminen on kokonaan hävinnyt maailmankartalta. 90-luvun laman aikana esiinnousseet jäsenykset ja puhutavat vaikuttavat monelta osin vielä tänä päivänäkin. (Taira 2006b, 3.)

7. AINEISTON ANALYYSI

7.1 Analyysiperiaatteet

Analyysini perustuu osallistuvan havainnoinnin ja lukemani teoria- ja metodikirjallisuuden pohjalta saavutettuun esiymmärrykseen. Aloitin analyysin lukemalla haastatteluaineistoa läpi useita kertoja ja etsimällä siitä työttömyyttä ja YTY-töitä koskevia erilaisia ja toistuvia puheenvuoroja. Tämän jälkeen keskityin niihin diskursseihin ja repertuaareihin, jotka ovat tutkimuskysymysteni kannalta olennaisimpia. Tarkoitukseni on hahmotella millaisen kuvan työsuunnittelijoiden puhe välittää ympäristötöistä, työttömyydestä ja sen hoidosta Keski-Suomessa. Millaisia diskursseja ja tulkintarepertuaareja puheesta nousee esiin? Tarkastelen myös sitä, millaisia subjekti-tiloja työsuunnittelijat omaksuvat puheenvuoroissaan ja millaisia arvoja puheesta heijastuu.

Käsitän puhettavat vakiintuneiksi diskursseiksi, joita toimijat eli työsuunnittelijat käyttävät toteuttaakseen omia toimintalinjojaan ja tavoitteitaan YTY-projekteissa. Tarkastelen millä tavoin työsuunnittelijoiden puheessa tuotetaan todellisuutta, ja miten tietyt tapahtumat ja asiatilat konstruoidaan heidän puheenvuoroissaan. Jos eri työsuunnittelijoilla on (tai ei ole) näkemyksiin liittyviä huomattavia eroavaisuuksia on syytä pohtia, mistä nämä samat näkökulmat johtuvat ja mistä se kertoo.

Etsin siis haastatteluissa tuotetuista teksteistä kulttuurisia merkitysjärjestelmiä. Diskurssianalyysin metodeja käyttäen olen jakanut aineiston kahteen 'suureen' diskurssiin, jotka määrittävät haastateltujen puhetta ympäristötöistä. Nimitän näitä laajempia merkityssystemejä diskursseiksi. Suppeammat repertuaarit kuuluvat laajojen diskurssien alaisuuteen ja ne ovat ikään kuin otsikoita, joiden alle tutkija voi eritellä tarkempia kokonaisuuksia. Jako kahteen diskurssiin oli olennaista, sillä niiden välinen jännitteisyys erottuu selkeästi työsuunnittelijoiden puheessa. Aineistossani esiintyvät vaihtelevasti ympäristötyödiskurssin ja kriittisen diskurssin näkökulmat, ja ne voivat olla sisäkkäin jopa samassa lauseessa.

Ensimmäinen hallitseva diskurssi on ympäristötyödiskurssi, jonka sisältä on löydettävissä erilaisia pienempiä ja osin päällekkäisiä tulkintarepertuaareja. Nimesin nämä repertuaarit teemoittain sisältönsä mukaisesti eli ne ovat realistinen repertuaari, humanistinen repertuaari ja yhteisörepertuaari. Toinen hallitseva diskurssi on aineistosta esiin nouseva ympäristötyödiskurssin kriittinen vastaposition. Kriittinen diskurssi sisältää seuraavat, myöskin osin päällekkäiset tulkintarepertuaarit: vastuu- ja riskirepertuaari. Eri

repertuaareista on havaittavissa myös tiettyjä subjekti-tiloja, joita työsuunnittelijat ovat roolissaan ottaneet.

En oleta löytäväni aineistosta totuutta tai puhtaasti henkilökohtaisia merkityksiä, vaan erilaisia todellisuuden rakentamisen ja merkityksellistämisen tapoja. Tämä tarkoittaa, että päädyttyäni valitsemaan menetelmäksi diskurssianalyysin analysoin nimenomaan haastattelutilanteessa tuotettuja tekstejä. En tutki niinkään ihmisiä tekstien takana, sillä en yritä päästä kirjaimellisesti haastateltavieni pään ja mielen sisään. Tutkimuksella voidaan tuottaa vain osittaisia tarinoita todellisuudesta, sillä tutkimuskin on vain eräs konstruktio maailmasta (Jokinen & Juhila 1991, 45.)

7.2 Ympäristötyödiskurssi

Ympäristödiskurssiin kuulumisen perusteena on sen liittyminen paitsi kulttuuriseen työllisyyden ihanteeseen, myös liittyminen projektien omiin lähtökohtiin ja tavoitteisiin. Diskurssi liittyy työssäkäynnin tapojen ja työsuhteiden monimuotoistumiseen, joka on parhailtaan meneillään myös Suomessa. Kehityksen tuottama ympäristötyö-malli tarjoaa tilaisuuden osa-aikaisten ja tilapäisten työsuhteiden kehittämiseen ja tarjoamiseen työelämästä syrjäytyneille ryhmille. Tämän ohella ympäristötyöt toteuttavat myös maakunnallisia ja ympäristökeskuksen tavoitteita ympäristön hoidossa ja kulttuuriympäristön säilyttämisessä. YTY-malliin sisältyvä kumppanuusajattelu ja organisaatioverkostot ovat keino luoda ja uusintaa sosiaalista pääomaa ja ratkaista keskisuomalaisten harvaan asuttujen alueiden perifeerisyysongelmaa, johon kuuluvat alityöllisyys ja työpaikkojen väheneminen. (Mannila & Valjakka & Ala-Kauhaluoma 2001, 16.)

Ympäristötyödiskurssissa työntekoa merkityksellistetään vahvasti yhteiskunnallisten arvojen ja ihanteiden mukaisesti, jossa pitkäaikaistyöttömistä muokataan taas käyttökelpoista ja tuottavaa työvoimaa avoimille työmarkkinoille. Työsuunnittelijat ovat sisäistäneet tämän arvon ja päämäärän ja tähtäävät siihen erilaisilla työllistämismalliin kuuluvilla toimilla. Mukaan mahtuu myös inhimillistäkin näkökulmaa huolimatta siitä, että tavoitteeseen (työttömästä työlliseksi) pääsemiseksi vaaditaan kuria ja siitä lipsuminen aiheuttaa ongelmallisia tilanteita. Ympäristötyödiskurssissa tulee erityisen hyvin ilmi sen kontekstisidonnaisuus eli kuinka puhetta on tuotettu tietyssä ajassa ja paikassa. Haastatellut peilaavat kentällä kokemaansa todellisuutta projektien tavoitteelliseen retoriikkaan ja nämä näkökulmat myös ilmenevät tuotetussa puheessa. Työdiskurssin normatiivisuus eli se, miten ympäristötyötä ja työttömyyttä koskevat määritelmät tulkitaan eräänlaisina sääntöinä, korostuu. Haastateltujen subjektitilat ovat osallistuvia, analyysoivia, realistisia näkökulmia korostavia.

Työelämäkynnysten ylittämiseen tähtäävissä ESR-hankkeissa vaaditaan projektilaisten asiakkuuden ymmärtämistä entistä laajempaan ja monisisältöisempään. Projektitoiminnan menestystekijöitä olivat erityisesti resurssien oikea ja taloudellinen mitoitus, osapuolten sitoutuminen toimintaan sekä tavoitetietoisuus. Tavoitetietoisuus ilmeni harvaanasutuilla Keski-Suomen alueilla vaatimuksena, että toiminnan tuli perustua alueen tarpeisiin, toimintaa tuli valvoa ja tarkentaa jatkuvan evaluaation avulla ja levittää tietoa sen tuloksista eri yhteistyötahoille. (Mannila & Valjakka & Ala-Kauhaluoma 2001, 15.)

Määrittelin aiemmin diskurssin käsitteen liittyvän osaltaan diskurssien institutionalisoitumista korostavaan foucault'laiseen traditioon. Ympäristötyödiskurssi liittyy yleiseen yhteiskunnalliseen puheeseen ja arkikäytäntöihin, joissa korostetaan työssäkäynnin luonnollista osuutta ihmiselämässä. Työttömyys on tämän ajatuskuvion mukaisesti asemapaikka, josta työtön pyrkii pois mahdollisimman nopeasti, koska sellaisessa tilanteessa eläminen ei ole ihmisarvoista elämää. Työ onkin suomalaisen yhteiskunnan ja yleisimminkin modernin kulttuurin perustava arvo, ja ansiotyö on sen tyypillinen muoto. (Taira 2006a, 11.) Nykyistä ideaalikansalaisen kuva siis pohjaa kulttuurisesti vakiintuneeseen ajattelutapaan jota ohjaa työssäkäynnin vaatimus, jota on koeteltu 90-luvun laman ja massatyöttömyyden aikana.

Ympäristötyödiskurssi on hallitsevassa asemassa haastateltujen puheessa ja siihen liittyvät tulkintarepertuaarit ovat yleisempiä kuin kriittisen diskurssin repertuaarit. Tämä kertoo diskurssin hallitsevasta asemasta. Hallitsevana diskurssina se on muodostunut itsestäänselväksi ja luonnolliseksi todellisuuden hahmottamisen tavaksi. Mikään hegemonia ei kuitenkaan ole niin ylivoimainen, että se pystyisi sulkemaan pois kaikki muut vaihtoehdot. Vasta- tai vaihtoehtohegemonia muodostaa sille vastineen. (Jokinen & Juhila 1991.) Jokisen & Juhilan & Suonisen (1993, 96-97) mukaan ei ole yhdentekevää millaiset seurauksiltaan erilaiset todellisuuden versiot saavat kulloinkin hegemonisen aseman, sillä diskurssien vakiintumiseen ja käyttöön kytkeytyy usein ideologisia aspekteja.

7.2.1 Realistinen repertuaari

Realistinen repertuaari kuuluu ympäristötyödiskurssiin ja sen perustana on yleiseen, kulttuuriseen työnteon ja ahkeruuden arvoa korostavaan ihanteeseen liittyminen. Repertuaarissa on keskeistä realistinen ja käytännöllinen työllistettyjä ja työllistämistöitä koskeva puhe. Pyrkimys kohti hankkeen tavoitteita vaatii työnsuunnittelijoilta jatkuvaa vuorovaikutteista, käytännönläheistä ja päämäärätietoista otetta tehtäviin ja alaisiin. Erään haastatellun sanoin YTY-töiden toimivuus paranee aina kun kunnassa oppii tuntemaan päättäviin elimiin kuuluvat ihmiset. Tavoitteiden saavuttaminen on ollut vuosi vuodelta helpompaa kun toimintaympäristö ja kuntien toimintatavat ovat tulleet paremmin tutuiksi.

Realistiseen repertuaariin liittyy työnsuunnittelijoiden jatkuva tasapainoilu hankkeen tavoitteiden täyttämisen ja työllistettyjen monenkirjavan joukon välillä. Moniongelmaiset pitkäaikaistyöttömät eivät ole aina tehokkainta mahdollista työvoimaa, mutta työkohteet on silti saatava valmiiksi sovittujen aikaresurssien puitteissa. Realistinen repertuaari eksplikoi hyvin tämän ympäristöihin liittyvän kaksijakoisuuden ja se on havaittavissa läpi koko aineiston. Repertuaaria leimaa haastateltujen looginen, järkevä ja realistinen jalat maassa-pohdinta.

Työnsuunnittelijoiden puhe konstruoii työttömän position eri tavoin, sillä puheenvuoroissa eroteltiin erilaisia työttömän tyyppisiä. Puhuttiin työttömistä tai pitkäaikaistyöttömistä tai YTY-työntekijöistä tai tekijöistä ylipäätään. Keskustelut koskivat eniten YTY-töitä tekeviä ihmisiä, mutta toisaalta puheessa ilmenee että haastatellut puhuvat pitkäaikaistyöttömistä yleensä.

Kaikki haastatellut tiedostivat hyvin, että he ovat tekemisissä niin sanotuista tavallisista työttömistä poikkeavien työttömien kanssa. Monilla YTY-työllistetyillä on taustallaan vuosia kestänyttä alkoholismia tai erilaisia mielenterveyteen liittyviä ongelmia, minkä vuoksi heitä ei ole työvoimaviranomaisten taholta välttämättä kelpuutettu tai suositeltu osallistumaan muihin tukitoihin. Nämä lähtökohdat asettavat erityisiä vaatimuksia ja vastuuta työnsuunnittelijoille. Heidän on pidettävä erityistä huolta työntekijöistä, panostettava näiden motivoimiseen ja suunniteltava kohteissa tehtävät työt huolella.

”Mutta vastuu on kasvanu, että vastuu kasvaa meillä senkin tähän, että nyt kun me joudutaan työllistämään näitä pitkäaikaistyöttömiä ja että siellä ongelmatkin tiivistyy ja...kärjistyy (...)”
Harri

”Kun mehän haastatellaan ne ihmiset mitkä me otetaan töihin, niin me haastatellaan aika tarkkaan ne ihmiset ja käydään läpi. Sitte toki me otetaan riskejä aina, sellasia riskitapauksia että jos me yritetään, et me saatas se jaloilleen sieltä. Että niistä tulee sitte ehkä enemmän joskus pettymyksiä (naurua)” Eero

Työnsuunnittelijat vastaavat nykyisin itsenäisesti työntekijävalinnoista. Työhön soveltuvien tekijöiden rekrytointi on tärkeä osa projektien toimintaa ja tärkeää myös töiden onnistumisen kannalta. Kaikilla työntekijäksi valituilla ei välttämättä ole aikaisempaa rakennus- tai ympäristöalan kokemusta. Työnsuunnittelijan vastuulla on organisoida eri alojen ammattilaisista tiimejä ja sen jälkeen motivoida tiimit tekemään hyvää työtä tietyssä aikarajan puitteissa eri kohteissa. Tämä on työnsuunnittelijan toimenkuvan haastavin osa ja vaatii heiltä hyviä organisointi-, työnjohtamis- ja ihmissuhdetaitoja. (ks. Aho-Mantila ym. 2004, 47, 117.) Työnsuunnittelijan on myös oltava aidosti kiinnostunut ympäristötoista ja ympäristöasioista. Motivaatiota tarvitaan, koska työnsuunnittelijan toimenkuva ei välttämättä ole alussa itsestäänselvästi hallussa, kuten seuraava lainaus hyvin kuvaa:

”Mulla nyt on pitkä kokemus ja sit siellä on muitakin työnsuunnittelijoita jotka on [olleet töissä] monta vuotta. Meille on sattunu monenmoista kohdetta eteen muttei hirveitä ongelmia tuu, mut joskus saattaa tulla (...) Varsinkin siinä vaiheessa kun työnsuunnittelijat yhteen aikaan vaihtu jatkuvasti, niin siellä oli varmaan enempi tämmösiä [kohteita] mitkä herätti kysymyksiä. Kun tuli uus työnsuunnittelija, niin se ei välttämättä niinkun hallinnu kaikkia asioita. Et tää on menny vähän niinku nurinpäin silleen, että silloin kun kaikki vaihtu ja tuli uusia, niin silloin ei työnsuunnittelijat soitellu keskenään. Nyt kun ne on ollu monta vuotta, niin nyt soitellaan keskenään, kun jokainen pärjäis suurinpiirtein jo omillaankin (naurua) Et silloin kun olis tarvinnu tukee ja tietoo, niin kukaan soittanu mihinkään suuntaan, et kaikki yritti selviytyä itekseen. (...)” Ilpo

Toisaalta tietty työnkuvaan liittyvä inhimillinen haastavuus pitää työnsuunnittelijoiden omaa kiinnostusta ja motivaatiota vireillä. Puolivuotisjakson aikana työnsuunnittelija ehtii tutustua työntekijöihinsä henkilökohtaisesti, joten hänen on toisinaan otettava kantaa myös YTY-työn ulkopuolisiin ongelmiin. (vrt. Mattila 2007, 13, 21.) Niitä voi erään haastatellun sanoin tulla vastaan ”ihan mitä vaan” etenkin pitkäaikaistyöttömien YTY-miesten joukossa:

”Ja sitten kyllä ne kertoo omista ongelmistaan ja minähän tietenki jotakin siihen aina vastaan, mutta ei siihen kauheesti viiti kantaa ottaa. Välillä ne sanoo, että ku rahaa on niin vähän. Minkäs sille tekee, sanoo vaan et pelaa vähemmän ja juo vähemmän, ni kyllä sitä säästy.” Jarkko

”Otin toissa vuonna vähän liian ison riskin, mä otin liian ison haasteen ja sitte se ampu ittesä ja emäntänsä. Mä yritin vähän sitä jaloilleen (...) kun mä otin sen töihin, niin mä otin tietoisesti riskin siinä. Se on semmonen vanha juoppo että arvelin, että mä saisin sen kuitenkin jaloilleen. Meillon monipuolista työtä (...) et saisin sen kuntoon, mut ei se onnistunut. Mä yliarvioin omat kykyni siinä rankasti (naurua), että tämmöstäkin meillä voi sattua. Niitä voi olla ihan mitä vaan, kun tommosessa piirissä pyörii.” Eero

Haastateltujen puheessa tuotiin esiin myös sitä, että jotkut YTY-työntekijöistä ovat ihmisiä, jotka eivät ole tehneet niin sanottuja oikeita töitä moniin vuosiin tai jopa lainkaan. Haastateltujen puhe antoi ymmärtää, että jotkut työntekijät välttelevät tietoisesti ansiotöitä. Toisaalta haastatellut eivät pitäneet varsinkaan ikääntyneitä tukityöllistettyjä niin taidottomina tai kouluttamattomina, etteivätkö he kykenisi saamaan töitä myös avoimilta markkinoilta eikä vain työllistämishankkeista.

”Ikää kun on jo, jos on viiskymppiäkin niin sitä monetkin sanoo, että ei hyö enää mihinkään pääse, ei mitään mahdollisuuksia. Ja ne on siinä uskossa sitte koko ajan, niillei oo kanttia lähteä kyselleen töitä. Kunnan töitä, justiin semmosia kirvesmiehen hommia tai rakennusmiehen hommia mihinkä ne ois ihan kykeneviä (...)” Jarkko

”Mun mielestä jos se jatkus tän kaltaisena niin (...) tää malli joka nyt on, niin mun mielestä se on hyvä. Ja sitte se, että näis kunnissa on vasta oikeestaan herätty siihen, että kun yty on lähtenyt sieltä ympäristöhoidon töistä (...) Ja nyt ne on täs vuosien mittaan oppinu sen, et ne tarjoo kunnan kohteita. Ja sitten yks minkä ne on huomannu, et me selviydytään hirveen vaativista kohteista.” Ilpo

Vertaamalla työhaluisia ja ahkeria YTY-työllistettyjä työtä vieroksuviin ja omasta halustaan työttömiin ensin mainituista tehtiin yleisten normien ja arvojen mukaisia, omalla työpanoksellaan elantonsa ansaitsevia ihmisiä. Toisaalta se, että YTY-töiden matalaa palkkatasoa halutaan oikeuttaa ja perustella 85 prosentin työajalla, antaa kuvan erityisryhmille suunnatusta vähemmän vaativasta työstä. Puhe vähemmän kyvykkäistä työntekijöistä voi alentaa työn arvoa niin projektilaisten kuin kuntalaisten silmissä.

Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyydestä tulee tällöin itseään ruokkiva negatiivinen leima, jonka katsotaan muodostavan melkein automaattisen uhan oletetulle työkyvyille. Ihmisestä rakentuu kuvitteellinen, moraalisesti sävyttynyt viitekehys, jonka puitteissa ja tulkitsemana häntä arvioidaan. (Pohjola 1999, 60.) Töiden väheksyminen voi myös vähentää työmotivaatiota, jos työllistetyt tiedostavat tekevänsä työtä, jota teetetään vain koska heillä ei ole ollut syystä tai toisesta menestystä avoimilla työmarkkinoilla.

”Kun ne on sen kesän töissä niin ne huomaa ittekin jos ne on pitkään ollu työttömänä, ne huomaa ittekin että ne pärjää. (...) ja sitte se et ne saa tämmösen sosiaalisen tartuntapinnan, kun ne on tekemisissä toisten kanssa. Ja sitte jos sattuu vielä oleen työkohde semmonen julkinen kohde, että on jossain kadun varressa tai jossain, jossa kulkee paljon ihmisiä. Ne saa sitä arvostusta siinä, et kyl se siinä mielessä varmaan...se varmaan kyllä edesauttaa. Et niinku mä sanoin mun kohdalta on työllistyny muutama ja ne on kyllä innostunu (...) Mä oon ainakin aina syksyllä kehottanu niitä meneen ja hakeen ja oleen aktiivinen siinä työnhaussa (...)” Ilpo

Projektilaisista osalla on takanaan pitkä ja monipuolinenkin työhistoria, mutta se ei ole aina riittävä kvalifikaatioperuste ansiotyön saamiseksi muuttuneiden rakenteiden yhteiskunnassa. Erityisesti vanhemmat ikäluokat ovat hakeutuneet heti oppivelvollisuuden täytyttyä suoraan työelämään, joten heille on kertynyt varsin paljon työelämävuosia, mutta yhteiskunnan nykyisten tarpeiden kannalta ”vääriltä” aloilta. (Pohjola 1999, 56-57.) On myös eri asia puhua ammattitaidottomuudesta kuin työkyvyn puutteesta. Ammattitaidottomuus voi myös tarkoittaa sitä, että ihmisen osaaminen ja yhteisön tarpeet eivät kohtaa. Toisin sanoen ihminen on kyvykäs eri alalla kuin mitä yhteiskunta haluaisi (tai tarvitsisi) hänen tekevän.

”(...) Semmonen portaikko tohon täytyis saaha jotenkin vielä enemmän, että niitä ihmisiä lähetään silleen ohjaamaan (...) yksityiselle sektorille ja yrityssektorille ja palvelusektorille töihin. Että lähetään jotenkin portaittain, että ensin on vaikka jotain tämmöstä työpajaa ja sit voi olla jotain tämmöstä projektia ja sitte sen jälkeen lähetään kattoon, et mitä niille on.” Eero

En tarkastele tutkimuksessani sitä, kuinka paljon YTY-töissä on ollut esimerkiksi alkoholisteja. Tämä ei ole relevanttia tutkimuksen kannalta, vaan merkityksellistä on se kuinka työttömistä ja ympäristötöistä puhutaan yleisesti. Lisäksi työttömien ahdinko omasta tilastaan voi lisääntyä, jos YTY-töihin liitetään negatiivinen ja leimaava näkemys alkoholisoituneiden, ammattitaidottomien tai syrjäytyneiden ihmisten työmuotona.

Seuraavassa lainauksessa haastattelemanani työnsuunnittelijat puhuvat töiden toimivuudesta. Puheessa ilmenee, että työt täyttävät projekteille asetetut tavoitteet ja toimivat kuten niiden tuleekin toimia. Keskustelussa käy ilmi, kuinka YTY-työt ovat monille entisille työntekijöille hyödyllinen suositus ja ponnahduslauta jatkotyöllistymiseen. Ympäristöitä pyritään tietoisesti käyttämään välineenä, jonka avulla saadaan potentiaalinen työnantaja ja työntekijä kohtaamaan (Pohjola 1999, 67).

”Kymmenen prosenttia työllistyy, yli kymmenen prosenttia työllistyy tossa ja kyllä se varmaan vaikuttaa pitkällä tähtäimellä niihin ihmisiin. Jos ei ne heti sen projektin jälkeen työllisty, ni on ne

ihan erinäkösessä asemassa kun ne käy hakemassa sitä työtä, kun ne on ollu jossain ku jos ne ois kotona sen ajan. Ja sitte ne lähtee hakemaan töitä, niin antaahan se jonkinlaisen kuvan, kun kaveri on ollu aktiivinen kun se on kuitenkin ollu töissä. Ja kun ne soittaa noi työnantajat esmes meille ja kysyy, et minkälainen ihminen ja ku ne saa kuulla sen positiivisen lausunnon, ni kyllähän se vaikuttaa sit siihen töihin pääsemiseen ihan ehtottomasti.” Eero

”Kyllhän työkkärissäkin ne ihmiset, jotka on ollu näissä projekteissa niin ne aina kysyy, että pääseekö sinne projektiin ja voisko sinne päästä uudestaan taas. (...) Ei oo varmaan semmosta, joka ei lähtis sitte uudelleen jos pääsis.” Eero

Myös seuraavassa esimerkissä puheesta saa kuvan, että YTY-työt täyttävät tehtävänsä aktiivivana ja jatkotyöllistymiseen kannustavana mallina.

Jarkko: No mä oon ainaki asettanu työntekijöitten kannalta sen tavoitteeks, että ite määrään niitten ne päälinjat miten toteutetaan ja sit ne saa ite pähkäillä sitä. Ja sitte se, että ne pääsis mahollisimman hyvin työrytmiin käsiks. Ja tarkotushan ois et ne jatkotyöllistys. Ja et ne sais sitä itseluottamusta. Ja sit jos on kymmenen vuottakin ollu työttömänä, niin et ne alkais ajatteleen sitä työntekoa sillai, et kyllä heistä vieläkin on siihen. Kyllähän siinä on semmosia vanhempia miehiä tai naisia ketä on töissä (...)

H: Koetko että [tavoitteet] on toteutunu ihan konkreettisesti?

Jarkko: No kyllä (...) ainaki mä oon saanu sen työporukan innostuun sillai, et ne tulee säännöllisesti töihin ja lähtee. Ja kyl ne niinku hyvin intensiivisesti tekee näitä töitä, mitä niille on määrätty.

Haastatteluissa ilmeni, että YTY-työllistämishankkeet ovat työsuunnittelijoiden mielestä tarpeellisia keskisuomalaisille kunnille ja niiden asukkaille. Ihmiset saavat töitä pitkän työttömyysjakson jälkeen ja kunnat hyötyvät saadessaan edullisesti mittavan työpanoksen sekä säästäessään työllistettyjen sosiaaliturvakuluissa. YTY-projektien osallistujat voivat myös oppia työjakson aikana uusia työtaitoja, joita he voivat hyödyntää jatkotyöllistymisessä.

Vaikka osa työllistetyistä on jollain tapaa ongelmaisia ihmisiä, he kykenevät silti vaativiinkin töihin YTY-projektien puitteissa. Haastateltujen mielestä suurin osa työntekijöistä tarvitsee vain tilaisuuden näyttää mitä he osaavat. He tarvitsevat myös itseluottamuksen palauttavia onnistumisen ja uuden oppimisen kokemuksia, jotka kannustavat heitä uskomaan jälleen omiin työllistymismahdollisuuksiin. (ks. Kuusela & Kvick 2004.)

”(...) Tää vähän riippuu siitä että kunnittain, et joka kunnassa on vähän eri tavat, on erilaiset työmahollisuudet. Niinku xx:llä on esimerkiksi BS, se on iso yksityinen työnantaja, mut se on työllistää paljon miehiä. Ja sitten nää yty-hommat on ollu siinä monella justiin että näistä on aika hyvä lähteä, että niinku Eero sano, että ensin siinä niin sitte voit lähteä sinne muualle. Että tää on se ponnahduslauta kyllä ollu tosissaan monellekin.” Harri

”Työntekijöille on varmaan ollu se suurin vaikutus [että] niiden itsetunto on sieltä noussu. Ja sitten mä olettaisin, että niiden tämmönen kun itsetunto nousee, ni pystyy liikkumaan ja pyörimään siellä (...) Ja sitte se, että kun ne hakee töitä niin (...) meillä on toistakymmentä prosenttia työllistyny tän yty-projektin aikana niistä ihmisistä, ni onhan sekin jo jotain.” Eero

YTY-työt ovat useassa tapauksessa melkein ainoa keino Keski-Suomen haja-asutusalueiden vähän koulutetuille työttömille ja pitkäaikaistyöttömille päästä taas kiinni työelämään. Tämän tosiseikat tiedostivat myös haastatellut. Ympäristötyöprojektit ovat osa maakunnassa noudatettavaa kestävä kehityksen ja kestävien ratkaisujen politiikkaa, joka vaatii eri tahojen yhteistyötä ja sitoutumista yleiseen hyvinvointipolitiikkaan. Hyvinvoiva asuin ympäristö puolestaan tukee maakunnan kilpailukykyä ja menestystä. (Keski-Suomen maakuntasuunnitelma 15.11.2002, 20.) Tasapainoisen aluerakenteen toteutuminen on ratkaisevaa Keski-Suomen tulevaisuuden kannalta, joten kehittämis- ja työllistämistoimenpiteitä on suunnattava maakuntakeskuksen ohella myös pienempiin keskuksiin (emt, 10). Näitä näkökulmia myös haastatellut painottivat.

Kesän aikana heräsi ajatus siitä, voisiko YTY-töitä suunnitella jatkossa enemmän kuntouttavana työmuotona kuin tavallisina tukitöinä, projektien kohderyhmät ja näiden ongelmat huomioon ottaen. Mutta jos työmalli muuttuisi kuntouttavaksi, töiden suunnittelua ja toteuttamista varten tarvittaisiin ympäristönhoidon asiantuntijoiden lisäksi myös sosiaalialan asiantuntijoita. Toiseksi, kuntoutus-nimikkeellä tehtävään työllistämistyöhön voisi olla vaikeampi saada vapaaehtoista työvoimaa toisin kuin ympäristötyöhön. Ihmiset eivät välttämättä halua leimaantua kuntoutettaviksi vain siksi, että he ovat työttömiä.

7.2.2 Humanistinen repertuaari

Humanistinen repertuaari kuuluu myös ympäristötyödiskurssiin. Siinä puhutaan ympäristötoista työttömiä kannustavana ja uuteen alkuun auttavana menetelmänä. Työllistetyt näyttäytyvät tässä repertuaarissa rohkeikkoina, jotka tilapäisestä matalalennosta huolimatta ovat sisukkaasti valmiit ottamaan elämälleen uuden kurssin kohti parempaa. (Aho-Mantila ym. 2004, 29, 37, 39.) Humanistinen repertuaari on puhumisen tyyli, joka esiintyy paloina muiden repertuaarien joukossa tai sisällä erilaisina ilmaisuina. Työnsuunnittelijoiden käyttämä kieli on myönteisesti sävytynyttä, kannustavaa ja rohkaisevaa. Työntekijöiden inhimillisiin piirteisiin ja heikkouksiin suhtaudutaan ymmärtäväisesti. Todellisuuden kielteisiäkin puolia kuvataan ymmärtävän suodattimen läpi, ne nähdään elämään ja YTY-työllistämismalliin kuuluvina väistämättömyyksinä.

Työnsuunnittelijoiden mielestä YTY-työjaksolla on ollut pelkästään myönteisiä vaikutuksia työntekijöihin. Jakson alussa he ovat olleet erään haastatellun sanoin melko vaisua porukkaa, mutta töiden edistyessä on nähtävissä huomattavia henkilökohtaisia edistysaskelia. Haastateltavat katsoivat työjakson motivoivan ja kannustavan työntekijöitä aktivoitumaan niin sosiaalisesti kuin yhteiskunnallisesti. Heidän mielestään jaksot innostivat työllistettyjä ottamaan askelia kohti yhteisön täysivaltaista jäsenyyttä monen vuodenkin passiivisen työttömyysjakson jälkeen. Lisäksi monet YTY-työmiehet ja -naiset ovat haastateltujen mukaan saaneet omasta työporukastaan uusia ystäviä, joiden kanssa pidetään yhteyttä vuosienkin jälkeen. Tämä on osaltaan lisännyt osallistujien sosiaalista kanssakäymistä ja yleistä aktivaatiotasoa.

”Siinä mielessä se aktivoi ainakin kato kun tulee sitä sosiaalista käymistä, niin niille tulee keskenäänkin sosiaalista käymistä. Et kylhän se niinkun varmaan semmoselle henkilölle [joka on] jääny jonnekin sohvanurkkaan, niin tota oppii tunteen uusia ihmisiä ja silleen, se voi niinku palauttaa takasin tähän päivään.” Ilpo

Työnsuunnittelijoiden mielestä YTY-työt haastavat työntekijät ottamaan itseään niskasta kiinni ja nousemaan taas jaloilleen. Työjakso auttaa heitä hahmottamaan ja löytämään omat positiiviset voimavarat, joita tarvitaan mielekkään arjen rakennusaineina (Kuusela & Kvik 2004). Töiden pääasiallinen merkitys onkin haastateltujen mielestä pitkän työttömyysjakson aikana hiipumaan päässeiden itseluottamuksen ja elämänhallinnan tuntemusten palauttaminen työntekijöihin, ja töille on heidän näkemystensä mukaisesti vahva yhteiskunnallinen tilaus (ks. Pohjola 1999, 37). Ilman myönteisiä tuntemuksia ei

synny aitoa luottamusta tulevaisuuteen ja omiin työllistymismahdollisuuksiin, ja tätä näkemystä työsuunnittelijat myös toivat esille puheessaan.

”(...) Työntekijöiden kannalta niin se on mun mielestä ollu oleellisen tärkeätä, et (...) otetaan sieltä kortistosta näitä pitkäaikaistyöttömiä töihin. Koska ne on semmosia, että ne kävelee siellä talvellakin aurinkolasit silmillä siellä kylällä, vähän sieltä nurkalta hiipien tulee. Ja sitte kun ne on meillä yhen jakson töissä, niin ne on heittäny ne aurinkolasit pois ja ne kävelee ihanku kenenkä pojat siellä” Eero

Ympäristökeskuksen määrittelemään työsuunnittelijoiden toimenkuvaan kuuluvat vain projektien työnjohdolliset tehtävät, mutta matkan varrella asiantila on muuttunut. Työ ei ole pelkästään asioiden organisoimista, vaan myös erilaisten sosiaalipuolen alueeseen kuuluvien tilanteiden kohtaamista ja selvittelyä. Sosiaalinen tuki onkin työttömyystilanteessa keskeinen selviytymistä edistävä elementti. Työllistämistoimenpiteisiin liittyvistä viranomaisista ja toimihenkilöistä tulee helposti tärkeitä ”omaisia”, joiden paneutuminen työttömän tukemiseen viestittää vastuun kantamista ja välittämistä (vrt. Aho-Mantila ym. 2004, 37).

Työsuunnittelijoilta saatu tuki ja ymmärrys ovat osaltaan tärkeitä sosiaalisesti kannattelevia kokemuksia työttömän elämässä. (Pohjola 1999, 129.) Työsuunnittelijat saivat välillä olla isähahmoja ja opastajia työntekijöille, toiset enemmän ja toiset vähemmän. Rooleja oli haastateltujen kertoman mukaan monenlaisia esimiehestä opettajaan ja ojasta nostajaan. Haastatellut olivat yksimielisesti sillä kannalla, että tärkeintä oli kohdata ihminen ihmisenä ja käyttää omaa persoonaansa ja omaa tyyliään vuorovaikutustilanteissa. Samalla he viestittävät työmiehille heidän olevan arvokkaita yksilöitä eikä vain projekteihin työllistettyjä työntekijöitä. (Mattila 2007, 15, 21; ks. Ala-Mantila ym. 2004, 45, 55.)

Joillakin haastatelluilla yhteydenpito entisiin työntekijöihin on jatkunut vielä YTY-jakson jälkeenkin. Tiivis henkilökohtainen vuorovaikutus esimies-alais –suhteessa työjakson aikana koettiin läheisenä ja inhimillisellä tasolla kohtaavana (Pohjola 1999, 130). Tämä on humanistista repertuaaria leimaava piirre, työntekijöitä koskevassa puheessa toistui usein sanat kaveri, työkaveri, tukija.

”[Saa olla] tukihenkilönä kannustamassa ja motivoimassa, myös työkaverina, osasta tullu myös työn ulkopuolisia tuttuja kavereita.” Harri

”Joidenkin työntekijöitten kanssa oli kaverit, joidenkin kohdalla ojasta nostaja. Välillä tuntu ku olis opettajakin (...) kun neuvoi työtapoja ja menetelmiä.” Jarkko

Kaikki haastatellut korostivat puheessaan sitä, että suurin osa YTY-työllistetyistä on kuitenkin ollut korkean työmotivaation omaavia, luotettavia ja oma-aloitteisia työntekijöitä pitkäaikaistyöttömyydestä tai mahdollisista muista ongelmista huolimatta. Ympäristötyöt ovat olleet osalle työllistetyistä tärkeä ponnahduslauta avoimille työmarkkinoille, jonka kynnyksen on aikaisemmin koettu olevan liian korkealla terveydellisten esteiden, psyykkisen jaksamisen tai sosiaalisten rajoitteiden vuoksi (Pohjola 1999, 115).

YTY-työt ovat lisänneet heidän itseluottamustaan tämän kynnyksen ylittämiseksi. Työelämän perusvalmiuksia oli rakennettava uudestaan ja vähitellen työjakson aikana. Oli aloitettava jopa siitä, että työllistetty uskaltaa esimerkiksi katsoa silmiin tai istua paikallaan asioita hoidettaessa. Pitkään työttöminä olleille pyritään antamaan mahdollisimman paljon tukea projektien puitteissa, mitä työnsuunnittelijat pitävät hyvänä asiana. (emt, 108, 110.)

”Ehkä se aktivaation suurin merkitys on nimenomaan se, että niinku tässä olikin jo puhetta, että se antaa sitä itsetuntoa ja että ne uskaltaa mennä kysymään [töitä]. Tai jos työnantaja soittaa niin ne ainakin uskaltaa mennä työhaastatteluun tai käymään siellä työpaikalla. Et ennen on voinu olla sitä että (...) joku on soittanut, niin on saman tien lyöty melkeen luuri kiinni...et kyl sitä varmuutta on niille ainakin osalle väkisinkin tullu.” Harri

YTY-töissä olleista puhuttiin ammattitaitoisina ja hyvinä työmiehinä ja -naisina. Heidät kuvattiin ihmisinä, jotka ovat tottuneet tekemään fyysistä työtä ja omaavat erilaisia kädentaitoja.

”Ja se siinä kait on, että ne työt on monipuolisia, saavat olla ulkona ku ne on kuitenkin aika paljon tottunu olemaan. Tää ikähaarukka on semmonen, että ne on nuoruudessaan tehny paljo, esimerkiks miehetki on ollu metässä töissä ja tämmöstä. On tottunu sitä ulkotyötä tekemään (...)” Harri

”Varmaan suurin osa [ytyläisistä] on semmosia että ne ei viihtyis tehtaassa. Et jos ne laitetaan tonne tehtaaseen sisälle niinku koneen ääreen, niin ei ne siellä viihtyis. Mutta tuolla ne viihtyy paljon ulkona. Se on sitte ihan sama satoi vettä tai ei, mut ei ne siitä välitä (...)” Eero

YTY-projektien kohteissa työskennellään pareittain tai ryhmässä siten, että työnsuunnittelijat pyrkivät sijoittamaan kokeneemman ja psyykkisesti vahvemman työntekijän pariksi arkuuden tai heikomman ammattitaidon vuoksi tukea tarvitsevalle henkilölle. Toimiva vertaissuhde ja ryhmätyö mahdollistaa myös työn opettamisen ja

harjoittelun käytännössä, uusien kontaktien saamisen ja työyhteisöön integroitumisen. (Pohjola 1999, 114.) Ryhmädynamiikan hyödyntämistä pidetäänkin ympäristötyöhankkeessa yhtenä keinona parantaa osin vajaakuntoisten työttömien työelämävalmiuksia (Mannila ym. 2002, 11). Tätä mieltä ovat myös haastatellut:

Eero: Kyllä sen huomaa niistä ihmisistä. Se ero mikä on jakson alussa kun on työhaastattelu, kun ne haastattelee ne ihmiset ja sit ne kattoo sen jakson lopussa, niin kyllä ne on ihan erilaisia ihmisiä. Kyl ne sit oppii, kun ne porukassa joutuu tekeen töitä ja sekin, että moni niistä on jossain yksin kotona ja puuhailee. Niinku mitä meilläkin kun on sitä porukkaa, niin sitte kun ne sen porukan kans tekee sen kesän töitä, niin ne oppii tämmöstä yhteistyötä. Ne oppii toisten mielipiteiden niinku ottaa huomioon ja semmosta sosiaalista kanssakäymistä.

Harri: Nimenomaan ja tääki taas kohdistuu jostain syystä miehiin. Että ne on ikänsä ollu siellä kotona oikeestaan isänsä ja äitinsä kanssa ja ne on poikamiehiä. Ikää on ja niillä ei periaatteessa oo paljon sitä sosiaalista kanssakäymistä niinku muitten ihmisten kanssa. Ei välttämättä, joillakinhan voi olla aika vilkaskin, ne oppii sitten tässä kun pidetään jotain pärekattokoulutusta ja muuten, et ne oppii niinkun olemaan siinä ihan...

Eero: Ja siinä työmaallakin kun siellä työryhmä on, niin ne oppii et se [työ] voidaan tehdä sen jonkun toisenkin ajatuksen mukaan. Ettei välttämättä mennä ite niinku pappilan musta pässi vai miten se oli. Mutta sitä ne siellä oppii, tämmöstä ihan yleistä sosiaalista käyttäytymistä ja tämmöstä yhteistyötä.

Haastatellut työsuunnittelijat eivät pitäneet työntekijöiden enemmistöä laiskoina tai työhaluttomina. Pikemminkin innokkaina ja aktiivisina töihin tulijoina, sillä YTY-työt ovat nykyisin varsin haluttuja. Moni aiemmista projektilaisista on soittanut työsuunnittelijoille tai tullut kylillä nykäisemään hihasta, josko he pääsisivät taas mukaan YTY-töihin.

”Hyvä esimerkki, että niinku viimevuotisia työntekijöitä [tai] toissavuotisia näkee tai ne soittaa, että pääsenkö tänä vuonna töihin. Että ne niinku haluaa periaatteessa takasikkii.” Harri

Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että työttömyyden aiheuttajana on usein jokin muu syy kuin laiskuus tai työhaluttomuus; esimerkiksi ammattitaidon puute, vähäinen koulutus tai muu ongelma. (ks. Vähätalo 1998.) Tämä ilmenee myös haastateltujen puheesta. YTY-töitä puolustettiin silläkin perusteella, että yksilötasolla työtön saa projektien kautta mielekästä tekemistä. Työjaksolla pääsee taas kiinni säännölliseen arkeen jäsentävään elämänrytmiin, jolla katkaistaan pitkän työttömyysjakson aikana ehkä muotoutunut päämäärättömyys ja oma-aloitteisuuden puute.

Pitkäaikaistyöttömillä on monenlaisia yksilötasoisia työllistymisen esteitä, joihin pyritään etsimään ratkaisuja ympäristötyöhankkeen avulla (Mannila ym. 2002, 47).

Harri: Ku kahen kunnan alueella toimitaan, välillä käydään täällä palaverissa ja muualla, niin kyl siellä pitää työntekijöilläkin olla sitä aloitteellisuutta itellä.

Eero: Ja se mun mielestä on tärkeätä että sitä niille opetetaan, koska sehän niiltä häviää kun on työttöminä tuolla pitkään. Just semmonen että ne uskaltaa ite ruveta töihin. Meilläkin on paljon sellasia kavereita kun on alotettu ne työt, että ”eihän tää nyt, ei me nyt osata tätä” ja sitte lopussa ne ”hei mutta mehän osattiin”. Ne on ku pikkulapset, ne on innostunu, et mehän osattiin tää ja täähän onnistu tää homma. Se on semmosta onnistumisen iloo ja sitä pitäs meidän saaha annettua noille.

Koska YTY-töissä sovelletaan nelipäiväistä työviikkoa, pitkäaikaistyöttömillä on mahdollisuus sopeutua työelämään niin sanotun pehmeän laskun kautta (vrt. Pohjola 1999, 173). Toisaalta kohteet ja työt ovat viime vuosina muuttuneet vaativammiksi, joten sekä työntekijät että työsuunnittelijat olisivat halukkaita siirtymään viisipäiväiseen työviikkoon. Tämä nostaisi myös työntekijöiden palkkatasoa, mitä projektien työntekijäpalautteissa on kovasti toivottu.

”Työntekijät osallistuu näihin tosi tosi hyvin (...) mullakaan ei oo ollu ku se yks ongelma ja tiesin sillon ottaessani, et sen kanssa voi tulla ongelmia. Mutta muuten (...) ne on ollu palkkaukseen tyytyväisiä, ne on tosi tyytyväisiä siihen palkkaan, sitte niihin töihin kun ne työt on monipuolisia ja siihen ku ne on saanu tehdä sitä neljää päivää, että niille jää se pitkä viikonloppu. Että ne pystyy niinku pehmeemmin siirtymään tähän työelämään sieltä työttömyydestä. Ja sitte monella on tuolla maalla kun me asutaan, niin niillä on tämmösiä kotitaloja missä ne joutuu kaikenlaista tekemään. Ne kerkee viikonloppuna sitten hoitaa ne, tekemään hommansa.” Eero

Haastatellut työsuunnittelijat ovat sidottuja niihin menetelmiin ja toimintaperiaatteisiin, jotka ovat käytössä YTY-projekteissa. Nämä normit ovat osaltaan EU:n sanelemia, sillä Euroopan sosiaalirahasto vaatii rahoittamiaankin hankkeita toimimaan tiettyjen reunaehtojuen puitteissa, joiden noudattamista valvotaan kansallisesti. Haastatellut myötäilevät projektien menetelmiä ja pitävät niitä tarkoituksenmukaisina työttömyyden hoidossa. Kukaan heistä ei kokenut ympäristötöiden olevan jotenkin ristiriidassa henkilökohtaisten työtä ja työttömyyttä koskevien näkemysten ja arvojen kanssa.

Työsuunnittelijoiden asema on siitä mielenkiintoinen, että he ovat periaatteessa samalla viivalla työntekijöiden kanssa ollessaan yhtä lailla tukirahoilla työllistettyjä, mutta työntekijöistä poiketen heidän toimenkuvaansa kuuluu tiivis vuorovaikutus projektien

hallinnosta vastaavien virkamiesten kanssa. Tämän vuoksi he pystyvät virallisina toimihenkilöinä vaikuttamaan virkamiesten tekemiin päätöksiin. Työsuunnittelijat ovat omien sanojensa mukaan sanansaattajina kentän ja päätöksentekijöiden välillä ja he kuuluvat samanaikaisesti kahteen eri maailmaan. Tästä positiosta käsin he tarkastelevat YTY-töitä toisaalta kuntien ja niiden taloudenhoidon näkökulmasta, toisaalta työttömien ruohonjuuritason näkökulmasta.

”Yleinen merkitys näistä yty-töistä niin nää on ollu (...) kunnan kannalta tosi hyviä töitä koska tota...on saatu tehtyä paljon just semmosia töitä, mitä kunnassa ei muuten tulis tehtyä. Kunnalla ei oo rahaa semmoseen maisemointitöihin ja korjauksiin, niin tällä tavalla me saadaan ne tehtyä. Ja se yleinen mielipide siellä kunnassa, ni se on ollu erittäin positiivinen. Siis kaikki on suhtautunu, mä en oo vielä yhtään negatiivista kantaa kuullu sieltä, en mistään kunnasta.” Harri

”Joo ja nykypäivänä vielä, niinku tänä vuonna ja viime vuonna ni tuolla xx:llä ni siellä on niinku tää suhtautuminen muuttunu. Mä en tiedä vaikuttaako se siitä, et sinne on tullu enempi (...) tulee enemmän sellasta tietosuutta...ihmiset tietää että mitä ne yty-työt on. Että ne tietää mitä ne on, ne on niinku vuojeista kakstuhattakaks tai kolme on xx:llä tehty. Kun alotetaan joku uus niin ei välttämättä ihmiset tiedä vielä moneen vuoteen että mitä nää oikeen tarkoittaa.” Harri

”Ja sitte paljon tehään just semmosia [kohteita] mitkä on siinä keskustassa, semmosia asioita mitkä näkyy. Kaikki ihmiset näkee et mekin tehtiin semmosta pitkää pesäpallokentän aitaa ja [ollaan] vanhaa paloasemaa kunnostettu. Kun ne kaikki ihmiset kun ne kulkee siinä keskustassa, niin ne näkyy ne asiat. Ja on ollu puhetta, että kuka on tehny ja miten ne on tehny ja sit siin on laput ollu, et ne on tehty yty-töinä. Ne on tosi tyytyväisiä ollu.” Eero

YTY-työntekijät ovat osin moniongelmaisia ihmisiä, mutta työsuunnittelijoiden mielestä heidät on vielä mahdollista saada jaloilleen ja pois kortistosta ja takaisin työelämään. Työsuunnittelijoiden näkemykset myötäilivät Pohjolan (1999, 59) näkemyksiä kuinka päihdeongelmaiset (pitkäaikaistyöttömät) ovat vaikeimmin työmarkkinoille sijoittuva ryhmä. Ylipäätään kaikki niinsanotusta keskiverrosta tai normaalista poikkeavat työnhakijat ovat vaikeuksissa pyrkiessään työmarkkinoille.

Haastatellut kokivat, että työnteko ja sen antama positiivinen lataus ja säännöllinen elämäntapa ovat toimiva keino palauttaa pitkäaikaistyöttömien elämänhallinta kaikkein vaikeimmin alkoholisoituneita tapauksia lukuunottamatta. YTYläiset ovat haastatteluiden perusteella palkkatyöhön motivoituneita ja töitä oma-aloitteisesti etsiviä ihmisiä. Joskin projekteihin osallistuneiden noin viidensadan työntekijän joukkoon on mahtunut myös vähemmän motivoituneita ja ansiotyötä vältteleviä henkilöitä.

Harri: Mutta pääsääntöisesti työntekijät on kyllä ollu hyviä, että ei oo moittimista, et ne on ollu ahkeria ja oma-aloitteisuutta löytyy. Ja semmonen kaveri on hyvä työllistää mistä tietää jo etukäteen, että se osaa tehdä ja oma-aloitteisuutta, sitä pitää olla. Ettei kaikkea niinku xx sano siellä Tiilikan palaverissa kun oltiin, että on myös semmosia että kun meet neuvomaan, niin pitäis oikeestaan jo tunnin päästä neuvoa uudestaan. Meillon kyllä xx –akseli on ollu hyvä, kun siellä on ollu oma-aloitteista porukkaa.

Eero: Ja sitähan me pyritään niille opettamaan, siis (...) kun tulee tää loppukysely aina niin siellä sanotaan, et työnsuunnittelijat ei oo neuvonu tarpeeksi. Mut se on ihan tarkoituksellista silleen, että kun niille yritetään opettaa sitä itsenäistä työskentelyä, ettei siellä joka paikassa voi olla kääntämässä et naula pannaan se kanta ylöspäin ja lyyään siihen kantaan, että terä puuhun päin. Semmosen kun jättää pois, et antaa niiden ite miettiä ja suunnitella, että sitten vasta jos ei ne ite keksi niitä vaihtoehtoja niin sitten käy neuvomassa.

Harri: Meillei yksinkertaisesti riitä aika siihen. Ku kahen kunnan alueella toimitaan, välillä käydään täällä palaverissa ja muualla, niin kyl siellä pitää niinku työntekijöilläkin olla sitä aloitteellisuutta itellä.

Eero: Ja se mun mielestä on niinku tärkeetä, että sitä niinku niille opetetaan, koska sehän niiltä häviää kun on työttöminä tuolla pitkään. Just semmonen että ne uskaltaa ite ruveta töihin. Meilläkin on paljon sellasia kavereita kun on alotettu ne työt, että ”eihän tää nyt, ei me nyt osata tätä” ja sitte lopussa ne ”hei mutta mehän osattiin”. Ne on ku pikkulapset ne on innostunu, mehän osattiin tää ja täähän onnistu tää homma. Se on semmosta onnistumisen iloo, ja sitä pitäs meidän niihin saaha niinkun annettua noille.

Haastateltujen ympäristöhoitotöitä koskeva puhe oli pääosin positiivista erityisesti puhuttaessa YTY-töiden merkityksestä niin yksilö- kuin aluetasolla. Puheessa tuli ilmi, että nykyisin kunnissa arvostetaan projektitöitä paljon enemmän kuin toimintakauden alussa. Työt ovat myös monipuolistuneet ja muuttuneet vaativammiksi. Kunnat ovat alkaneet tarjota kunnollisia työkohteita alkuaikojen maisemanhoitotöiden sijaan kun on huomattu, että YTY-työntekijät selviytyvät myös vaativista rakennus- ja entisöintitöistä.

”Sanotaan näin, että näis kunnissa on vasta niinku oikeestaan herätty siihen, että kun yty on lähtenyt sieltä ympäristöhoidon töistä. Elikä sillon kun mäkin tulin ekana vuonna, niin tätä niinku miellettiin kunnissa, et me tehään ainoostaan puskien raivauksia ja kaislikoitten niittoja ja (...) ne ei esittäny meille kunnan niinku työkohteita. Ja nyt ne on niinku täs vuosien mittaan niinku oppinu sen, et ne tarjoo kunnan kohteita. Ja sitten tota yks minkä ne on huomannu, et me selviydytään hirveen vaativista kohteista.” Ilpo

Vaativista työkohteista selviäminen on osaltaan kasvattanut työntekijöiden itseluottamusta, lisännyt ympäristöiden houkuttelevuutta sekä tuonut runsaasti positiivista palautetta kuntalaisilta. Puheessa ilmeni, että vaikka tukityöllistettyjä pidetään yleisesti osaamiseltaan vaatimattomammilta kuin tavallisia työntekijöitä, työsuunnittelijat eivät itse ajattele näin. Heille YTY-työllistetyt ovat yhtä taitavia ja osaavia kuin ketkä tahansa ihmiset työttömyys- ja pitkäaikaistyöttömyys-taustasta huolimatta. Myös kunnissa ollaan herätty ymmärtämään pitkäaikaistyöttömien työpanoksen merkitys.

”Et se on niinkun muuttunu se kuva, että silloin ku mäkin alotin niin tota tuollahan törmäs semmoseen justiin, että nää on näitä pitkäaikaistyöttömiä. Et se oli se pitkäaikaistyöttömyys-leima niin voimakas. Että mun mielestä työntekijähän on saanu niinkun ihan oikeeta arvostusta ympäristöstä (...)” Ilpo

7.2.3 Yhteisörepertuaari

Yhteisörepertuaariin identifioituva puhe korostaa ympäristötöiden alueellista merkitystä sekä kunnille että kuntalaisille. Puheessa korostuivat työnsuunnittelijoiden sitoutuminen oman kuntasektorin asuin ympäristön parantamiseen ja oman kaupungin tai kylän asukkaiden työllistämiseen. YTY-työt nähtiin Keski-Suomen alueen elinoloja ja asukkaiden hyvinvointia edistävinä toimenpiteinä, joiden loppuminen olisi valitettava asia kuntien työttömien kannalta. Repertuaariin liittyvä puhe on rationaalista mutta silti tunteenomaista, myönteistä ja ympäristötöitä puolustavaa. Haastatellut rakentavat sen myötä itselleen subjektitiloja, joissa he näyttäytyvät kotiseurakkaina ja yhteisön etuja puolustavina.

Työllistämistyö-mallin taustalla on 80-luvulla voimassa ollut työllisyyslaki, joka takasi työmahdollisuuden kaikille työttömille. Valtion tuli järjestää työttömälle töitä kuudeksi kuukaudeksi, jos tämä ei onnistunut sijoittumaan itsenäisesti ja kohtuullisessa ajassa avoimille työmarkkinoille. Tämä subjektiivinen oikeus työhön purettiin 90-luvulla laman aikana, koska kävi nopeasti ilmeiseksi ettei massatyöttömyyttä voitu torjua järjestämällä työttömille velvoitetyöpaikkoja. Työllisyyslakia ensin väljennettiin säädösmuutoksilla ja lopulta subjektiivisesta oikeudesta työn saantiin luovuttiin kokonaan. Sen tilalle tuli alueellinen ja harkinnanvarainen työllistäminen. (Ilmakunnas & Romppanen & Tuomala 2001, 9.) Myös haastatellut korostivat yhteisörepertuaariin identifioituvassa puheessa alueellisen työllistämisen merkitystä ja sen positiivisia vaikutuksia. Puheessa esiintyvät toistuvasti ilmaukset tarpeellinen, tärkeä, merkittävä.

Haastateltujen puheessa korostettiin ympäristötöiden mielekkyyttä, tarpeellisuutta ja tavoiteltavuutta. Kaikki halukkaita ei voida työllistää, koska heitä on joka vuosi enemmän kuin projekteissa on avoimia paikkoja. Myös töiden yleistä merkitystä kunnille ja kuntalaisille korostettiin; moni näkyvällä ja keskeisellä paikalla sijaitseva kohde olisi jäänyt korjaamatta tai yksinkertaisesti annettu lahota niille sijoilleen ilman projekteja. Haastateltujen mukaan ilman ympäristötöitä tullaan ehkä toimeen, mutta on tärkeintä että kaikki osapuolet hyötyvät niistä kuin se, ettei maakunnassa tehtäisi lainkaan YTY-töitä.

”Jos niinku aatellaan työkohteitten puolesta niin [yty] on siinä mielessä täysin korvaamaton. Näitä kohteitahan ei ois ikinä korjattu, et näistähän olis varmaan purettu tai annettu lahota tai jotain. Että kuntien rahat ei riitä niihin eikä niillä oo mitään resurssia näihin hankkeisiin.” Ilpo

”Noi kunnostukset tuolla kunnissa ni nehän vaikuttaa kuntien imagoon ihan suoraan, kun sinne tulee ihmisiä, turisteja ja muita jotka kulkee. Niin ne näkee, kun siellä on sisääntuloteiden varsilta

raivattu puskat ja tehty kaikki siistiks ja siellä on opasteet kunnossa. Ja opastauluja ja kaikkee mitä me on sinne tehty, että kyl se silleen on tärkeätä.” Eero

Yhteisörepertuaari sai nimensä juuri yhteisöä ja yhteisen hyvän edistämistä korostavasta puheesta. Konstrukttiivisen käsityksen mukaan kieli ei ainoastaan heijasta ihmisen sisäistä tai ulkoista todellisuutta, vaan kieli itsessään on todellisuutta. Yhteisörepertuaarin avulla luotu todellisuus arvottuu myönteiseksi. Sillä merkityksellistetään ympäristötyöt tärkeäksi tekijäksi, jolla ylläpidetään viihtyisää asuinympäristöä kunnissa ja edistetään pienten paikkakuntien asuttuna pitämistä. (ks. Mannila ym. 2002, 49.)

Kun ihmisillä on mieluisia töitä ja sitä kautta toimeentulon lähde, he eivät halua muuttaa muualle. Tällä edistetään pienempien paikkakuntien elinvoimaisuutta ja ehkäistään muuttotappioita. Pitkällä aikavälillä negatiivinen kehitys näillä osa-alueilla johtaisi taloudelliseen, sosiaaliseen ja ekologiseen umpikujaan. Ilman huolenpitoa ympäristöstä, työllisyydestä ja ihmisvoimavaroista edistetään sosiaalista ja yhteiskunnallista taantumaa, ja tätä negatiivista suuntaa pyritään nimenomaan välttämään ympäristötöiden avulla. Tämä oli haastatelluille yksi tärkeimmistä YTY-projektien toimintamalliin liittyvistä arvoista. (Rantanen 1999, 8.)

Kaikki haastatellut puolustivat nykyistä YTY-työllistämismallia ja näkivät projektit myönteisessä valossa. Ne ovat olleet lähes ainoa työllistämismuoto, mitä Keski-Suomen kunnissa on ollut tarjolla esimerkiksi metsäteollisuuden koneellistumisen vuoksi työttömiksi jääneille 45-60 –vuotiaille miehille. Tämän ikäluokan edustajilla ei useinkaan ole enää halua kouluttautua uudelle alalle tai muuttaa pois kotiseudulta ja kotitiloilta, joilla he ovat asuneet koko ikänsä.

”Jos sattuu vielä oleen työkohde semmonen julkinen kohde, että on jossain kadun varressa tai jossain, jossa kulkee paljon ihmisiä. (...) Se varmaan kyllä edesauttaa [työllistymistä], et niinku mä sanoin mun kohdalta on työllistyny muutama (...) Mä oon ainakin niinku aina syksyllä kehottanu niitä meneen ja hakeen ja oleen aktiivinen siinä työnhaussa.” Ilpo

”Jos ajatellaan niinku työntekijöitten kannalta ni siellon paljonkin semmosia pitkäaikaistyöttömiä, joilla on työttömyyttä useampi vuosi takana (...) Et siinä pääsee ne miehet, niinku jos on kirvesmies niin se pääsee periaatteessa tekeen kirvesmiehen töitä ja...et kyllä se ihan työntekijöille on tosi suuri merkitys, että ne on päässy tekeen näitä alan hommia [kotiseudulla] (...)” Jarkko

Työnsuunnittelijat eivät pitäneet YTY-töitä pelkkänä hätäapu-työnä vaan itsessään arvokkaana ja tarpeellisena työmuotona. Haastatellut puhuivat työttömistä ja työttömyyden

hoitomenetelmistä asiantuntevasti, sillä heillä on monen vuoden kokemus YTY-projektien toiminnasta. He ovat sitoutuneet projektien työvoimapolitiikkaan ja tavoitteisiin. Haastatellut työsuunnittelijat pitävät päämääränään paitsi työllistää pitkäaikaistyöttömiä, myös toteuttaa kestävä kehityksen periaatteita noudattavia ympäristöhoitotoita parhaalla mahdollisella tavalla. (vrt. Virokannas & Feldt & Ruoppila 1998, 38.)

Aineistosta nousi esiin haastateltujen varsin yhteneväiset strategiat ja näkemykset YTY-projektien työnjohdosta ja töiden toteuttamisesta. Tuloksellisuuden lisäksi korostettiin empatiaa, kannustamista ja inhimillistä työtettä. Nämä strategiat eivät ole ristiriidassa projektien virallisten toimintalinjojen kanssa, ja ne edistävät ja palvelevat ympäristötyöprojektien virallisten päämäärien saavuttamista. (Aho-Mantila ym. 2004, 39, 43.)

YTY-töitä on nyt tehty kuuden vuoden ajan Keski-Suomessa. Työsuunnittelijat näkevät ne tärkeänä osana alueellista työllisyyspolitiikkaa myös tulevaisuudessa, sillä kaikki haastatellut puhuivat yksimielisesti työn ja työllistämismallin jatkumisen puolesta. Haastateltujen mielestä kunnan pitäisi oppia näkemään YTY-töiden myönteiset ja pitkäaikaiset sosiaaliset vaikutukset työttömiin sen sijaan, että niitä pidettäisiin vain yksinä kuntien taloutta rasittavina kustannus- ja menoerinä. Projekteihin osallistuneiden kuntien työllisyysaste on kohentunut YTY-toimenpiteiden myötä ja tätä haastatellut halusivat painottaa puhuttaessa ympäristötöiden vaikutuksista alueellisen työttömyyden hoitokeinona. (ks. Salonen & Holma 2001, 13, 15-16.)

”Siis ytyhän on ollut projektina hyvä (...) työntekijöiden kannalta, varsinkin näillä pienemmillä paikkakunnilla silloin siinä mielessä iso merkitys, et ne saa ainakin siks kuudeks kuukaudeks töitä. Ja monikin saanu monen vuodenki jälkeen ensimmäisen ja ainoon työpaikan, et tota...mun kohalta aina jokunen on onnistunut sitte saamaan töitä, et osa on työllistyny (...)” Ilpo

”Pitäis myös aatella tosissaan, että kun ollaan siitä tässä jo puhuttu näitten pitkäaikaistyöttömien sosiaalista ja henkistä puolta, että jos niitä saahaan nousemaan pois sieltä kunnan kalliilta tulta. Työntekijä johki töihin, jää se sit kotikuntaan tai lähtee muualle, mut jos on hää loppuelämän työelämässä mukana ni sehän ei oo muuta kuin säästöä.” Harri

”Ja näitähän ei kukaan pysty niinkun kattomaan, että paljonko näissä niinkun pelastuu (...) että niitä ei mee tänne sosiaalipuolelle ja yhä pahempaan suuntaan. Sitähän ei voi kukaan sanoa, kukaan ei pysty sitä arvioimaan.” Eero

7.3 Kriittinen diskurssi

Diskurssit voidaan ottaa annettuina, mutta niitä voi myös tulkita tai muokata uudelleen. Kriittinen diskurssi on identifioitu jälkimmäisten tapojen perusteella erottamaan ympäristötyödiskurssista. YTY-työmallin merkitystä yksilötasolla kyseenalaistetaan ja vallitsevia käytäntöjä kritisoidaan. Haastateltujen kriittiseen diskurssiin jäsenyvä puhe on tiedostavaa. Ympäristötyöhön liittyviä merkityksiä rakennetaan enemmän omien mielipiteiden pohjalta kuin annetuista virallisista, organisaatio-asemaan kuuluvista näkökulmista käsin. Ympäristötyömallia pohtimalla ja kyseenalaistamalla haastatellut ottavat tilaa omana itsenään ja tavallaan vapauttavat itsensä työrooliin kuuluvista normeista. Haastatellut ovat enemmän tietoisia siitä, mikä puheessa on henkilökohtaista ja subjektiivista.

Miksi haastatellut kokevat tarpeelliseksi suhtautua myös kriittisesti ympäristötyöhön? Miksi heistä on tärkeää tuoda esiin työllistämismallin puutteita? Valmiina annettu tieto ei juurikaan jätä tilaa henkilökohtaisille merkityksille ja mielipiteille. Kriittinen suhtautumistapa on tarpeellinen, sillä haastatelluilla on sen kautta mahdollisuus konstruoida myös pohtivaa, ajattelevaa ja kyseenalaistavaa subjektiivista ympäristötyöhön liittyen. Aineistosta nousee selkeästi esille ympäristötyödiskurssin ja kriittisen diskurssin välinen argumentointi, ne ovat haastateltujen puheessa toistensa lomassa. Kriittisen diskurssin olemassaolo myönteisen diskurssin rinnalla kertoo, että kyseenalaistava ajattelutapa on kulttuurisesti niin vahva merkityssysteemi, että haastatellut pitävät tarpeellisena myös sen hallitsemista. Siten he rakentavat toimijoina erilaisia sosiaalisen todellisuuden versioita ympäristötyötä koskevassa puheessaan. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2002, 70.)

7.3.1 Vastuurepertuaari

ESR:n rahoittamien työllistämishankkeiden yhtenä päätavoitteena on siis ehkäistä pitkäaikaistyöttömyyttä ja syrjäytymistä, joiden katsotaan olevan yhteiskunnan inhimillisen pääoman hukkaan heittämistä. (ks. Mannila & Valjakka & Ala-Kauhaluoma 2001, 17.) Siten haastatteluissa puhuttiin myös syrjäytymisestä ja syrjäytyneistä (tai syrjäytymisvaarassa olevista) työttömistä.

Kriittiseen diskurssiin kuuluva vastuurepertuaari suhtautuu kriittisesti ympäristötyön toimintamalliin, jossa työllistetään ihmisiä muutamaksi kuukaudeksi ja sitten nämä joutuvat taas niin sanotusti tyhjän päälle. Repertuaarissa mallia pidetään puolitiehen jäämisenä siinä mitä jatkotyöllistymispolkuihin tulee. Kun luottamus on saavutettu työntekijöihin, haastatellut kokivat tavallaan jopa pettävänsä heidät jättäessään työmiehet (ja naiset) ”tyhjän päälle” jakson jälkeen (Lindström 1999, 50). Repertuaari kyseenalaistaa määrä- ja lyhytaikaisen työsuhteen mallin ja näkee sen eräänlaisena epävarmuuden ansana, josta ei pääse irti kuin työttömyyteen (emt, 50).

Syrjäytymisen käsitteeseen liittyy tiettyjä ennakko-oletuksia, kuten esimerkiksi se, että ihminen tarvitsee ansiotyötä pystyäkseen toimimaan yhteiskunnassa ja täyttämään veloitteensa sitä kohtaan. Työnsuunnittelijoiden puheessa ilmeni, että pitkäksi venähtäneen työttömyyden nähtiin osaltaan aiheuttavan syrjäytymistä. Työelämään osallistumista pidettiin parhaimpana keinona estää syrjäytymistä ja olevan se olemisen tapa, joka pitää ihmiset kiinni yhteiskunnassa ja elämässä yleensä. Työnsuunnittelijoiden puhe YTY-työntekijöistä luo kuvan ihmisistä, joiden syrjäytyminen on seurausta joko yksilön vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa olevista tekijöistä tai yksilön omista valinnoista. (vrt. Beck 1995).

”Monestikin osa ollu ihan semmosia (...) ihan päämäärä on ollu se, et saa vaan liiton päivät nollattua. Nuoria kavereita (...) et niille pitäis olla ihan tarkotuksella vähän tiukempi tää normisto ku näille vanhemmille. Et vanhemmat sais olla vähän pitempään työttömänä ja nää nuoremmat niin niille olis muutaman kuukauden, puolen vuodenki jälkeen heti jotain.” Jarkko

”Näistäkin kavereista ni niillä menee ne vuojet vaan ihan siinä yhtäkkiä, et ei ne itekään huomaa sitä (...) Ja nyt vielä ku suhtautuminen vanhoja työntekijöitä kohtaan on muuttunu, et niitä aletaan taas arvostaan, niin kyl se syrjäytyminen on niin kovassa siellä päässä, että ei muka pysty enää mihinkään. Muuta ku olemaan ja köllötteleen, kyllä sitä rahaa tulee jostain.” Jarkko

Seuraava lainaus kahden työsuunnittelijan käymästä keskustelusta kuvaa hyvin ihmisen omien valintojen osuutta työelämästä syrjäytymiseen. Nuorissa tämä oma-aloitteinen syrjään jääminen on havaittavissa ehkä selvemmin kuin vanhemman ikäpolven ihmisissä.

Harri: Hei Eero, muistatko silloin kun tää EU:n todentaja tai tarkentaja (...) oli raportissaan kiinnittänyt huomiota, että enempi tota nuorisoa tai nuorta työvoimaa pitäs työllistää tässä projektissa. Meillä ollu valitettavasti niinku tänäkin vuonna tossa viiden-kuudenkymppin välillä olevia.

Eero: No me ois otettu niitä mutku ne ei tule.

Harri: Niin no, nuoret ei taho välttämättä niin innokkaasti.

Eero: Mulla on työhaastattelussa ollu ja mä olin ottanu ja sitte kun alkaa koulutus, ni ei oo mitään ilmottanu. Ne ei vaan ilmesty sinne koulutukseen. Ja sitten mä yritän saada kiinni, no ne näkee kuka yrittää soittaa puhelimesta, ni ne ei vastaa. Sit mä vaihdoin toiseen puhelimeen ni ne ei tienny numeroa ja vastas, nii sit ”en minä voinu tulla kun oli auto rikki” (naurua).

Haastatelluilta työsuunnittelijoilta kysyttiin, ehkäisevätkö YTY-työt ja työnteko ylipäättään heidän mielestään syrjäytymistä? Työsuunnittelijoiden puheessa tämä termi ja siihen johtavat syyt tarkoittivat pääasiassa vaikeaa alkoholiongelmaa, mikä tekee työttömistä työkyvyttömiä ja siten syrjäytyneitä – tai hyvää vauhtia syrjäytyviä. Heinosen (2006, 114) mukaan miesten juopottelu voi olla hetkittäistä ja toimivaakin pakoa ahdistavasta arjesta, mutta siinä piilee myös vaaransa. Alkoholinkäytöstä voi tulla keskeinen yksilön toimintaa säätelevä aktiviteetti, kuten syrjäytymisprosesseissa miesten kohdalla usein tapahtuu. Tätä näkemystä tuki myös haastateltujen puhe.

Puheessa myös eroteltiin työllistetyt kahteen eri kategoriaan. Oli ”tavalliset” työttömät ja pitkäaikaistyöttömät sekä ne työttömät, jotka ovat lähes tai täysin työkyvyttömiä normaaliin ansiotyöhön johtuen esimerkiksi mainitusta hallitsemattomasta alkoholinkäytöstä. Jälkimmäisessä tapauksessa ei YTY-työn nähty auttavan haastateltujen mielestä, kyse on sen verran vaikeasta ja perusteellisesta hoitoa vaativasta ongelmasta.

”(...) [Yty] voi palauttaa takasin tähän päivään (...) kumminkin aika monel on jonkinmoisia ongelmia, ni nehan ei tän kuuden kuukauden aikana poistu mihinkään.” Ilpo

Harjoitteluni aikana huomasin, että joidenkin työmiesten liiallinen alkoholinkäyttö oli varsin suuri ongelma, koska se otettiin esille niin usein hallintohenkilöstön ja työsuunnittelijoiden puheessa. Työsuunnittelijat olivat hallintovirkamiesten lailla yhtä

harmissaan poissaoloista johtuvista töiden viivästymisistä ja siten projekteille aiheutuvista hankaluuksista, mutta suhtautuivat ymmärtäväisemmin itse työntekijöihin koska tunsivat nämä henkilökohtaisesti. He eivät puolustelleet näitä työntekijöitä, mutta eivät myöskään kategorisoineet heitä suoralta kädeltä syrjäytyneiksi tai ongelmatapauksiksi. Puheessa heihin viitattiin erilaisina ihmisinä joilla on erilaisia ongelmia. Tämä johtui ehkä siitä, että työsuunnittelijat ovat olleet itsekin työttöminä jonkin aikaa, joten he eivät ole halukkaita kategorisoimaan itseään syrjäytyneiksi. Ihminen voi olla työtön mutta se ei tee hänestä automaattisesti syrjäytynyttä, minkä haastatellut toivat myös esille puheessa. (vrt. Salonen & Holma 2001, 33.)

”(...) ja kyl tämmösiä hyviä esimerkkejä on, xx:llä yks työntekijä oli katellu naapurikunnan puolelta töitä ja sieltä hän kävi monessa kysymässä (...) sano että ei päässy mihinkään. Ja sit samana iltana tai päivällä mä olin sit soittanu tänä keväänä, et tämmöstä työtä ois nyt tarjolla, että kiinnostaisko työhaastattelu. Sano että hän melekeen risti illalla kätensä, että sä olit kuin pelastava enkeli (nauraa)” Harri

Ympäristötoilla oli toimintakauden alussa melko negatiivinen maine kunnissa, koska niillä työllistetään osin vajaakuntoista työvoimaa eli alkoholi- ja mielenterveysongelmaisia ihmisiä. YTY-töitä on myös pidetty toisarvoisina puskien raivauksina ja lähinnä työttömyystilastojen kaunistamisena eikä yhteisön kannalta aidosti tarpeellisena työnä. Haastatellut kuitenkin puhuivat YTY-töiden ja työntekijöiden puolesta, he korostivat että ihmiset eivät tee työtä jota he eivät itse arvosta. Tämä koskee myös haastateltuja itseään.

YTY-työt haluttiin näyttää eettisesti oikeanlaisina töinä myös organisaation ulkopuolisille. Tätä haastatellut perustelivat sillä, että ne ovat hyödyllisiä ja merkityksellisiä kaikille osapuolille. YTY-työt parantavat osaltaan kuntien infrastruktuuria, josta hyötyvät vakituisten asukkaiden lisäksi myös Keski-Suomeen tulevat matkailijat. Töitä haluttiin puolustaa ja osoittaa projektilaisten työpanos aidosti tarpeelliseksi monella tasolla, jotta ympäristötöyt saisivat lisää arvostusta kunnissa. Haastatellut toivoivat tätä siksi, koska julkinen arvostus lisäisi työntekijöiden motivaatiota ja kohottaisi samalla heidän itsetuntoaan.

Työvoimapolitiikkaa myös kritisoiitiin, koska se periaatteessa jättää työttömät heitteille lyhyen työllistämisyksikön jälkeen. Haastatellut olivat sitä mieltä, että työttömien (ja varsinkin pitkäaikaistyöttömien) yleistä työnhakemisen motivaatiota ei paranneta laittamalla heidät kuudeksi kuukaudeksi töihin, jonka jälkeen he tietävät joutuvansa taas työttömiksi.

”Semmonen portaikko tohon täytyis saaha (...) että niitä ihmisiä lähetään silleen ohjaamaan sanotaanko nyt tänne yksityiselle sektorille ja yrityssektorille ja palvelusektorille töihin. Että lähetään jotenkin portaittain, että ensin on vaikka jotain tämmöstä työpajaa ja sit voi olla jotain tämmöstä [yty]projektia ja sitte sen jälkeen lähetään kattoon, et mitä niille on. Mullon nyt kunnassa tulossa nyt kun loppuu tää projekti, niin mä teen semmosen projektin, että mä yritän saaha semmosen portaikon sinne aikaan, että saatas ne ihmiset sinne [kunnalle] töihin (...)” Eero

Työttömyyden hoitomenetelmät nähtiin YTY-projekteissa turhan yksipuolisiksi, koska monet projektilaisista tunsivat jäävänsä taas ”tyhjän päälle” työjakson jälkeen:

”Monestihan niitä huolettaa se, että mitä sit tän jälkeen. Että yhdessä sitä on yritetty sit siinä miettiä ja tuumailla. Ja mä oon sitte yrittäny pommittaa näitä xx:n kunnan virkamiehiä kiinteistöpuolelta, että jos sinne tulee työpaikkoja ni multa saatte hyvän miehen sinne. Vähän niinku tiän suositella niille (...)” Jarkko

Työttömyyttä käsittelevässä keskustelussa näkyi myös yleinen keskustelu hyvinvointivaltion tulevaisuudesta. Hyvinvointiyhteiskunta-mallin lähtökohdat ovat ajatuksessa, että valtion kuuluu pitää huolta myös köyhimmistä ja huono-osaisimmistakin kansalaisista.(vrt. Roos & Hoikkala 1998, 17.) Kansalaiset on haluttu nähdä aktiivisina ansiotyön tekijöinä, joita on valtion puolesta johdatettu työuralle ja kannustettu heitä myös pysymään siellä. Tämä ajatus näkyi vahvasti myös haastateltujen puheessa, kaikki olivat säännöllisen työnteon ja työllistettynä pysyttelemisen kannalla. Tämä koski niin heitä itseään kuin projektilaisia.

Nimenomaan työ on haastateltujen mielestä eräs tärkeimmistä yhteiskuntaan integroivista tekijöistä ja siksi erinomainen keino ehkäistä syrjäytymistä. Työttömien oikeuksista puhuttiin ja myös yksilön vastuusta omasta työllistymisestään. Toisille tämä vastuu oli itsestänselvyys ja toisille ongelmallinen kehityssuunta, sillä haastateltujen näkemyksen mukaan kaikki eivät pysty sopeutumaan nykyiseen nopeasti muuttuvaan työllisyyden kehitykseen. YTY-töillä nähtiin olevan tärkeä sija keskisuomalaisten työttömien ja pitkäaikaistyöttömien työllistämiseksi, ja projekteja pidettiin nykymuodossaan ehdottoman tarpeellisena myös tulevaisuudessa.

”(...) Ne on työvoimapolitiittisia asioita, se että sais ottaa peräkkäisinä vuosina et jossei oo työllistynyt edellisesän työntekijä, niin sen sais ottaa seuraavana kesänäkin. Mä oon saanu ottaa, mut toiset ei oo saanu. Tai tällä paikkakunnalla se on niinku annettu, ni musta se on ollu hieno asia. (...) Mutta jos sä haluat kysyy multa et haluunks mä jatkaa, ni jos se jatkuu tän muutosena niin mä haluan jatkaa...mut jos se menis jonneki maisemanraivauksen puolelle, ni sit mä varmaan käyttäisin harkinta-aikaa (naurua). Mä ainakin tykkään siitä et on haasteita, et (...) mua ainakin

turhauttas jos kävisin aamulla jakamassa saappaat ja raivaussahan, sit menkää tosta tonnepäin. Et...mä ainakin tykkään et on riittävän vaikeeta, vaikeita kohteita (...)" Ilpo

Pitkäaikaistyöttömät toivat työsuunnittelijoiden mielestä merkittävästi lisää vastuuta työnkuvaan, koska näiden joukossa tiivistyvät ja kärjistyvät moninaiset sosiaaliset ongelmat. Työsuunnittelijat eivät mielellään työllistä kaikkein ongelmaisimpia tapauksia vaikka kuntien työvoimatoimistot ehdottavat heitä ympäristötyön kaltaisiin ”helppoihin” töihin. Haastateltujen mielestä he ovat työntekijöinä tietty turvallisuusriski nykymuotoisen haasteellisen rakennus- ja entisöintipainotteisen työn vuoksi. (ks. Vähätalo 2001, 80.)

Eero: Kun mehän haastatellaan ne ihmiset niin me me haastatellaan aika tarkkaan ne ihmiset (...) toki me otetaan riskejä aina, sellasia riskitapauksia että jos me yritetään, et me saatas se jaloilleen sieltä.

Harri: Nää riskitapaukset on monesti sitä kun esimerkiksi xx:lla mun on hyvä toimia kun tuntee kaikki, on pieni kunta ja sit kun mennään het xx:n puolelle niin ei välttämättä tunne kun on ainoastaan se työhaastattelu, ensimmäisen kerran tapaat ja näin. Ni sen perusteella jos otetaan töihin, ni jos ei kuule joltain asukkaalta muuta kaverista, ni se on aina tietty riski.

7.3.2 Riskirepertuaari

Taloustieteen termistö on osa yhteiskuntaamme läpikäytyä diskursseja ja sen käyttö on yleistynyt erilaisten ilmiöiden selittäjänä (Karvonen 1995, 166). Asioita ilmaistaan ikään kuin talouden tapahtumat olisivat ihmisten panoksesta riippumattomia ja jonkinlaisten luonnonlakien mukaan itseohjautuvia. Tämä diskurssi vapauttaa kärjistetyksi sanottuna vastuusta, sillä kun tekijää ja syytä asioille ei tiedetä, ei kukaan myöskään ole niistä vastuussa. Ja jos asioille mainitaan joku tekijä, niin se on abstraktio kuten talous, EU tai lama. (Karvonen 1995, 152, 154-155.)

Globalisaation läpikäymässä nykyajassa ihmiset ja yhteiskunnat joutuvat erilaisten haasteiden eteen erilaisten monimutkaisten vaatimusten vuoksi. Yhteiskunnassamme on vallitsevana tapana oikeuttaa asioita ilmaisemalla ne abstraktioista johtuvina lainalaisuuksina. Esimerkiksi jos asiaa perustellaan sillä, että ei ole kannattavaa tehdä jotakin taloudellisten olosuhteiden vuoksi, niin silloin taloudellista tehokkuutta tai suurempaa rahallista voittoa pidetään muuta hyötyä tärkeämpinä. Päättäjät saavat ihmiset uskomaan asioiden lainalaisuuteen tai omaan kyvyttömyyteensä tehdä asioita toisin määrittelyvaltansa kautta, jota ei sovi kyseenalaistaa. (Beck 1995, 19.)

YTY-töiden tavoitteista ja toiminnasta puhuttaessa kaikki haastatellut toivat esiin niihin liittyviä taloudellisia seikkoja. Tämä muodosti kriittisen diskurssin sisään yhtenäisen riskirepertuaarin, jossa YTY-töiden loppuminen nähtiin sekä yhteiskunnallisena että henkilökohtaisena riskinä jota tulisi välttää kaikin mahdollisin toimenpitein. Töiden todettiin olevan kunnille tietty kustannuserä, mutta samalla melkein ainoa tapa ja mahdollisuus auttaa projektien kohderyhmiin kuuluvia pienten paikkakuntien työttömiä ja pitkäaikaistyöttömiä.

”Ja nyt on ollu ainakin meilläpäin se kaks-kolme vuotta, että joka asiasta säästetään kunnassa, ni ei näitäkään töitä oikeasti voitais tehdä. Tää on mielenkiintoinen tilanne, kun nyt ympäristökeskus maksaa meidän työntekijöille palkan, ni nyt on ollu hyvä toimia ja...miten se on tästä eteenpäin. Ku säästää pitäis, mut että se on tietysti aika lyhytkatseista hommaa, jos ne ei lähde mukaan enää projekteihin (...)” Harri

Kaikki haastatellut olivat huolestuneita siitä, että työttömät jäisivät ilman projektien tarjoamia työtilaisuuksia jos valtion myöntämä rahoitus hankkeelle päättyisi. Erilaisten sosiaalisten ongelmien katsottiin lisääntyvän ja olemassa olevien ongelmien pahenevan, mikäli kunnat jättäytyisivät YTY-töiden ja tulevan YTY Suomi -hankkeen ulkopuolelle. Uusi valtakunnallinen hanke tuo mukanaan jonkin verran muutoksia projektien

rahoitukseen ja työntekijöiden palkkaukseen, mikä oli haastateltujen mielestä sekä hyvä että huono asia.

Harri: Mutta tää osuus, kuntapolitiikkaa täs samalla ni kunnissahan, joka kunnassa taitaa olla suurin menoerä nimenomaan sosiaalipuoli, joo se on kuus-seiskytrosenttia varmaan kuntien budjetista ja kaupunkien (...) mutta tää on tavallaan sitä tulevaisuutta. (...) Joo kyl tää on mielenkiintoinen, katotaan miten tulevaisuus ja miten tää oikeesti lähtee toimimaan, et jos tässä kakstuhattakolmetoista vuojen tulee tää uus projekti. Että kun on tarkoitus kuitenkin, että kuntiin työllistetään ettei enää palkkaa makseta täältä kautta.

Eero: Joo ja mä luulen että ei se oo ongelma se kuntiin työllistäminen, kun siellä kunnissa vaan pohjustetaan sitä asiaa, niin kun me on nyt tehty periaatteessa vuosi. Vuosi ollaan pohjustettu sitä asiaa eli me on käyty se kunnassa läpi. Ja me on käyty tän kunnan johdon kanssa läpi ja kaikkien osastojen päällikköjen kanssa läpi sitä asiaa. Ja että ne ymmärtää, että mistä on kysymys ja paljonko se maksaa ja mitä se tekee. Koska siellä ei ne ajattele sitä sosiaalipuolta siinä ollenkaan, vaan se on pelkästään se raha. Niin ja niin monta euroa sinne ja tänne. Ja budjetissa se ei oo eikä budjettiin voi sitä siirtää, ne on vähän semmosia.

Tiedustellessani haastateltavien näkemyksiä YTY-töiden toimivuudesta, tehokkuudesta ja tavoitteellisuudesta ilmeni, että he halusivat painottaa töiden olevan ensisijaisesti työttömien auttamiskeino eikä ympäristökeskuksen keino saada omat työnsä tehdyiksi. Huomasin kuitenkin harjoittelujakson kuluessa (hieman ristiriitaisesti), että ympäristökeskuksen virkamiehillä oli omat intressit edistää tiettyjä ympäristönsuojelun ja -hoitoon liittyviä arvoja ja menetelmiä YTY-töiden avulla.

Karisto (1998, 56) toteaa, että päätöksenteossa on tullut suunnittelun sijalle sopeutuminen. Kunnat ovat yksityisten ihmisten lailla sopeutuneet valtion tuomaan turvaan. Tässä tapauksessa työnsuunnittelijoiden puheessa saa kuvan päätöksenteosta, jossa ”ylhäältä tuleviin” rahallisiin resursseihin on vain pakko sopeutua ja toimia niiden rajoissa parhaansa mukaan.

”Kyl se niinku osottaa sen miten kunta arvostaa tämmöstä yty-projektia, kun ne pyytää yty-tönsuunnittelijan (...) esimerkiks johtoryhmän palaveriin ja kunnanjohtaja soittaa, et onks sulla aikaa, et tuu käymään niin keskustellaan tästä aiheesta ja tehään tämmöstä ja tämmöstä. Ni kyl se kunta arvostaa tätä tekemistä siellä. Ja kun siltäpuolelta sen nyt ymmärtää, koska eihän niillo resursseja tänäpäivänä riittävästi, ne on kaikki ihan minimissään (...) Ja huomaa kuinka ne kuntaliitoskeskusteluja on käyny niin kaikki ois ostamassa jotain, ni siellä ei oo mitään myytävää.” Eero

Suomalaista kunnallispolitiikkaa on kritisoitu siitä, ettei siinä välttämättä uskalleta tehdä omia ratkaisuja. Toisaalta uskallus refleksiivisyyteen puuttuu ehkä siksi, että taloudellisiin vaikeuksiin joutumista pelätään ja kartetaan. Eli kun rahat loppuvat, niin samalla loppuu myös luovuus. Raha näyttäisi olevan ainoa asia, joka tällä hetkellä auttaisi kuntia porskuttamaan eteenpäin. Toisaalta ei ole varaa omien sijoitusten tekemiseen, vaan ollaan monesti valtion antamien rahojen armoilla.(ks. Jallinoja 1993.) Tätä näkökantaa myös haastatellut toivat esiin puheessa.

Rahojen käyttö on usein hyvin tarkkaankin määrätty ja taloudellisuus ja tehokkuus ovat niitä tekijöitä, jotka nykyään määräävät kunnanisien ja viranomaisten työtä. Työttömyyden hoidossa on kyse rahan jakamisesta. Jos rahat ovat lopussa, niin taloudellisiin pakkoihin viittaaminen työttömyyden hoitoperiaatteiden muutoksissa näyttää varsin luonnolliselta ratkaisulta. Palviaisen (2004) mukaan kyse on talouden vallasta muuhun politiikkaan nähden, asioita selitetään ja oikeutetaan taloudellisista lähtökohdista käsin.

Haastatellut toivoivat kuntien osallistuvan hankkeen toimintaan myös uudella ohjelmakaudella projektien rahoitukseen ja palkkaukseen liittyvistä uudistuksista huolimatta. Tätä yhteistä näkemystä perusteltiin sillä, että ympäristötöiden loppuminen olisi yhteisölle tietty riski pitkällä tähtäimellä. Työttömät ja pitkäaikaistyöttömät jäisivät tyhjän päälle jos YTY-työt loppuisivat tähän syksyyn, ja tämä tietäisi erilaisten sosiaalisten ongelmien lisääntymistä. Haastatellut olivat painokkaasti sitä mieltä, että kunnat säästävät paljon jos työttömät saadaan sijoitettua (pysyvästi tai väliaikaisesti) työelämään kalliin sosiaaliturvan piiristä.

Työnteon katsottiin myös ehkäisevän sosiaalisten ongelmien muodostumista ja kasaantumista erityisesti pitkäaikaistyöttömien miesten keskuudessa. Lueteltujen syiden vuoksi YTY-töiden mahdollista loppumista pidettiin erittäin huonona ja lyhytnäköisenä vaihtoehtona. Jättäytyminen projektien ulkopuolelle säästäisi lyhyellä tähtäimellä kuntien rahavaroja, kun ennestään niukkoihin budjetteihin ei tarvitsisi sisällyttää YTY-työkustannuksia. Töiden loppuminen näkyisi kuitenkin ennen pitkää kasvavana pitkäaikaistyöttömyytenä ja sitä myötä kasvavina sosiaalikuluna. Pää jäisi vetävän käteen, kuten eräs haastateltava asian ilmaisi.

8. POHDINTAA

Erilaiset metodit, painotukset ja lähestymistavat olisivat muokanneet tutkimuksen kulun toisenlaiseksi, sillä tutkijan omat näkemykset määrittelevät tutkimuspolkujen valinnan ja suunnan. Tutkimus on pitkälti oma konstruktio aiheesta, sillä olen jäsentänyt aineistosta esiin nousevia merkityksiä ja merkityskokonaisuuksia oman ajatteluni perusteella. Halusin myös tehdä tutkimuksesta itseni näköisen olemassaolevien tieteellisten parametrien rajoissa. Aineiston pohjalta ei voi rakentaa yleispäteviä lakeja, mutta se ei toisaalta olekaan diskurssianalyysin sekä käyttämäni tapaustutkimus-näkökulman tavoitteena. Pienestä aineistostani eli neljän haastatellun puheesta oli löydettävissä kaksi laajaa diskurssia sekä pienempiä repertuaareja, joiden kautta oli rakennettavissa kuva ympäristöistä ja työttömyydestä.

Haastateltujen puheessa kävi ilmi, että työttömyyden hoito näyttäytyy eri tavalla kun sitä katsotaan yleisellä tasolla kunnallisen päätöksenteon kannalta tai ruohonjuuritasolla yksittäisen työttömän kannalta. Työnsuunnittelijat rakensivat mielipiteensä paljolti suhteessa rooliinsa ja asemaansa ympäristötyöorganisaatiossa. Heillä on läheisin tuntuma työllistettyihin ja käytännön työssä syntyviin ongelmatilanteisiin. He ovat jatkuvassa kontaktissa pitkäaikaistyöttömiin ja näkevät siten aitiopaikalta, että työttömyys ei ole kaikkien YTY-projekteihin työllistettyjen ainoa ongelma.

Ympäristötyöt ovat haastateltujen mielestä merkityksellisiä niin yksilön kuin yhteisön kannalta. Niillä on positiivisia ja kannustavia vaikutuksia työllistettyihin, jotka aktivoituvat pitkänkin työttömyysjakson jälkeen huomaamaan omat mahdollisuutensa ja voimavaransa. Töitä keuhuttiin, joskin myös kritisoiitiin, mutta yhtä kaikki jokainen haastateltu oli vahvasti YTY-töiden jatkamisen kannalla. Töiden tehokkuuteen vetoamalla myös pyrittiin varmistamaan ympäristötöiden jatkuminen tulevaisuudessa, jotta kunnat eivät jättäytyisi uuden YTY Suomi -projektin ulkopuolelle taloudellisista syistä.

Puhetta analysoitaessa on huomioitava, että puheet ja teot eivät välttämättä ole suoraan verrannollisia keskenään. Jotkut arvotutkimukset ovat sitä mieltä, ettei puheen ja tekojen välillä ole aina todennettavissa selvää yhteyttä. Esimerkkinä voisi mainita viralliset ohjelmat, jotka esittävät julkisesti erilaisia arvoja kuin mitä ne loppujen lopuksi toteuttavat käytännössä. (ks. esim. Lahti-Kotilainen & Mankkinen 1995.) Tämä ristiriita tai jopa kiulu tavoitteellisten ja koettujen/todellisten arvojen välillä on leimallista nykyajalle ja nyky-yhteiskunnalle. Juuri tämä todellisuuden ja ihanteiden välinen arvoristiriita tekee yleisen

arvokeskustelun käymisestä tärkeää. Työllistämistyöt ja erilaiset tukitoimenpiteet kuulostavat paperilla hyviltä ja niihin on kirjattuna useita hyviä aikeita ja tavoitteita, mutta todellisuudessa niillä ei välttämättä ole toivottuja vaikutuksia. Summa summarum: millaisen kuvan aineistoni siis konstruoi keskisuomalaisista ympäristötyö-projekteista?

Haastateltujen työsuunnittelijoiden puhe antaa kuvan YTY-mallista yhteisöön positiivisesti vaikuttavina työllistämistöinä. Ne alkoivat helppoina raivaus- ja maisemanhoitotöinä, joita teetettiin kun muutakaan ei ollut kuntien puolesta ehdotettu. Toimintakauden aikana työkohteet ovat muuttuneet suuritöisemmiksi ja erityisosaamista vaativiksi projekteiksi. Haastateltujen mielestä kuntien ja valtion tehtävänä on luoda hyvinvointia kaikille seuduille ja ihmisryhmille, ja YTY-työt toteuttavat osaltaan tätä tavoitetta. Tukityöt nähtiin yhteiskunnalle ja työttömille tärkeänä aktivoitumisen ja voimaantumisen muotona. Haastatellut näkivät myös tärkeänä edistää ympäristönhoitoa ja -suojelua työllistämisen ohella.

Haastatellut ilmaisivat huolensa YTY-töiden jatkumisesta sekä kuntasektorin budjettien vähäisestä liikkumavarasta, jolla on väistämättä vaikutuksia myös YTY-töihin. Työt ovat silti edullisia kunnille, koska ne saavat lisää tuloja palkkaverojen muodossa eivätkä joudu maksamaan työllistettyjen sosiaaliturvaa työjakson ajalta. YTY-työt mahdollistavat myös keskisuomalaisten kuntien matkailukohteiden hoitamisen, ja ne luovat välillisesti uusia työpaikkoja maaseudulle ja haja-asutusalueille.

Yhtenä tutkimustarkoituksena oli tarkastella millaisia arvoja tai asenteita haastateltujen puheessa heijastuu työttömyyteen, ympäristötöihin ja työttömyyden hoitoon liittyen. Ansiotyön arvoa ja ihannetta korostava ympäristötyödiskurssi ja siihen liittyvät repertuaarit esiintyivät tiheään haastateltujen puheessa (vrt. Taira 2006a, 2006b). Ne näyttivät YTY-projektit arvokkaina ja tarpeellisina alueellisina työllistäjinä, joiden merkitystä ei pitäisi aliarvioida kunnissa kuten projektien toiminnan alkutaipaleella tapahtui. Hyvinvoinnin haluttiin jakaantuvan tasaisesti kaikille, ja tukityöt nähtiin siksi tärkeinä sekä työttömille että kunnille pitkällä tähtäimellä. YTY-työt ovat työntekoon ja sitä kautta yhteiskunnassa kiinni pysyttelemiseen kannustavia, ja tätä perusarvoa myös haastatellut työsuunnittelijat sekä korostivat että toivat esiin puheessaan. He katsoivat, että palkkatyö on melkeinpä paras keino ylläpitää työttömien ihmisten vireyttä ja estää heitä joutumasta syrjäytymisvaaraan. Palkkatyön kautta on myös helpompi orientoitua yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi toisin kuin passivoivan työttömyysjakson aikana.

Aineiston perusteella nykymuodossaan toteutettavat ympäristötyöt näyttäytyvät kestävä kehityksen arvoja edistävänä tulevaisuuden työmuotona, josta hyötyvät sekä yhteisö että ympäristö. Anthony Giddens (Roos & Hoikkala 1998, 13-14) on tuonut esiin näkökulman toisesta mahdollisuudesta, jolla hän tarkoittaa perinteisen politiikan sisällä ilmeneviä uusia ajattelutapoja. Giddensiläinen näkemys työttömyydestä toisena mahdollisuutena tarkoittaa tämän elämänvaiheen näkemistä ongelman sijasta yksilön mahdollisuutena kehittyä. Työsuunnittelijoiden puhetta tarkastellessa tämä näkemys kuitenkin vaikuttaa melko kaukaa haetulta, ellei jopa utopistiselta. Haastateltujen puheessa työttömyys nähtiin jokseenkin perinteiseen tapaan pikemminkin yksilöä ja (yhteis)kuntaa kohdanneelta ongelmalta kuin mahdollisuudelta. Työttömyys- ja työllisyysasioita koskeva keskustelu antoi osin synkähkön, mutta samalla myös positiivisen kuvan Keski-Suomesta ja sen ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien tilasta.

Analyysiin toi tiettyä problemaattisuutta se tosiseikka, että haastatteluaineisto oli alun perin kerätty YTY-töiden sosiaalisten vaikutusten evaluointia varten. Tämän vuoksi haastateltujen puhe käsitteli melko samoja teemoja ja pääasiassa myönteisestä näkökulmasta. Kukaan heistä ei esittänyt ehdottoman kriittisiä tai kielteisiä mielipiteitä YTY-projekteista ja organisaatiosta. Toisena ongelmana oli se, että lähtiessäni keräämään aineistoa oma työvoimapolitiikkaa koskeva tietämykseni oli melko vähäistä. Harjoittelun ja tutkimusprojektien aikana työttömyys- ja työllistämisasiota koskeva tietoni lisääntyi ja samalla kokonaiskäsitelmäni parani huomattavasti. Haastatteluaineiston analysointi ei myöskään ollut täysin suoraviivaista, sillä monessa kohtaa oli pysähdyttävä miettimään miksi näen asiat sellaisina kuin näen ja vääristelenkö mahdollisesti haastateltujen puhetta tehdessäni niistä omia tulkintojani.

Tutkimusprosessin kuluessa huomasin, että työttömyysongelmaan ei ole olemassa täysin yksiselitteistä ratkaisua. Työelämä on muuttunut ja muuttuu yhä nopeassa tahdissa eivätkä kaikki ihmiset kykene vaihtamaan työtä, ammattia ja toimenkuvaa niin helposti kuin pitäisi. Ongelman alkuna on enemmänkin nopeasti muuttuva yhteiskunta kuin se, etteivät ihmiset etsisi töitä, haluaisi töitä tai tekisi töitä. Kaikille ei yhteiskunnan rakennemuutoksesta johtuen ole enää tarjolla sitä työtä, mitä he ovat tehneet kenties koko elämänsä. Tämä koskee erityisesti maaseudulla asuvia yli 45-vuotiaita metsä- tai maataloudessa työskennelleitä miehiä.

Yhteiskunta ei voi vaikuttaa kaikkiiin yksilön elämän osa-alueisiin, mutta ihmisten päätöksentekoa ja valintoja on mahdollista helpottaa hyväksymällä erilaisuuden olemassaolo. Kaikki eivät pysty sopeutumaan nopeisiin yhteiskuntaa ja työelämää

koskeviin muutokseen samalla tahdilla. Työttömyyden hoidon perusongelmana on saada työttömiksi joutuneet ja pitkäaikaistyöttömät ihmiset uskomaan jälleen omiin kykyihinsä ja myönteiseen tulevaisuudenkuvaan. Tässä prosessissa YTY-työllistämistöillä on oma ainutlaatuinen, tarpeellinen ja kannustava merkityksensä.

Lähteet

Aho-Mantila, Saira & Marniemi, Janne & Rautalampi, Jussi & Hassinen, Jukka (2004): Mahdollisuuksien maailma – käytännön toimijoiden oppeja kuntouttavasta työtoiminnasta. Valtakunnallinen työpajajyhdistys ry: Jyväskylä.

Alastalo, Marja (2005): Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Ruusuvaara, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus (s.57-77). Vastapaino: Tampere.

Alasuutari, Pertti (1994): Laadullinen tutkimus. Vastapaino: Tampere.

Allardt, Erik (1998): Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka (s.34-53). Gaudeamus: Tampere.

Bauman, Zygmunt (2002): Notkea moderni. Vastapaino: Tampere.

Beck, Ulrich (1992): Risk Society. Towards a New Modernity. Sage Publications Ltd.

Beck, Ulrich (1995): Poliittikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott: Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio (s.11-82). Vastapaino: Tampere.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1995): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus: Helsinki.

Blumer, Herbert (1986): Symbolic interactionism: perspective and method. Berkeley: University of California.

Denzin, Norman K.(1989): Interpretive interactionism. Sage Publications Inc.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1996): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopistopaino: Rovaniemi.

Eskola, Marjatta & Jauhiainen, Riitta (1994): Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovellettuna. WSOY: Helsinki.

Hakala, Juha T (2001): Menetelmällisiä koetuksia. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle (s.10-23). Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Hakuli, Markku & Katajamäki, Hannu & Vartiainen, Pirkko (1995): Mistä on hyvä tulos tehty? Työllistämistukien tuloksellisuuden monitahoarviointi. Työpoliittinen tutkimus 97. Työministeriö: Helsinki.

Harald, Kennet (1997): Pakottava talouspuhe. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia: sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys (s.263-279). Gaudeamus: Tampere.

Heinonen, Jari (1999): Hyvinvointimalli murroksessa. Aikamme sosiaalinen kysymys ja sen ratkaisuvaihtoehdot. Kustannusyhtiö TA-tieto Oy: Helsinki.

- Heinonen, Jari (2006): Työläismies ahdingossa? Kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa. Yliopistopaino: Helsinki.
- Heiskala, Risto (2000a): Sosiaalinen konstruktionismi. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): Sosiologisen teorian nykysuuntauksia (s.146-172). Gaudeamus: Tampere.
- Heiskala, Risto (2000b): Toiminta, tapa ja rakenne: kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus: Helsinki.
- Helén, Ilpo (2000): Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): Sosiologisen teorian nykysuuntauksia (s.270-315). Gaudeamus: Tampere.
- Helne, Tuula (2004): Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino: Helsinki.
- Ilmakunnas, Seija & Romppanen, Antti & Tuomala, Juha (2001): Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja ennakoinnista. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus: Helsinki.
- Jallinoja, Riitta (1993): Arvojen ambivalenssit. Teoksessa Andersson, Otto Jan & Hautamäki, Antti & Jallinoja, Riitta & Niiniluoto, Ilkka & Uusitalo, Hannu (toim.): Hyvinvointivaltio ristiaallokossa – arvot ja tosiasiat (s.17-58). WSOY: Juva.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991): Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Tampereen yliopisto: sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. Sarja A, Nro 2.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino: Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2002): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino: Tampere.
- Julkunen, Raija (1998): Työn käsite. Teoksessa Saksala, Elina (toim.): Muutoksen sosiologia. YLE-opetuspalvelut (s.34-43).
- Karisto, Antti (1998): Pirstoutuva elämänpolitiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka (s.54-75). Gaudeamus: Tampere.
- Karvonen, Pirjo (1996): Missä on taloustekstin ihminen? Teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.): Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä (s.151-167). Helsingin yliopiston suomen kielen laitos: Helsinki.
- Keski-Suomen maakuntasuunnitelma: maakuntavaltuuston 15.11.2002 hyväksymä. Keski-Suomen liitto: Jyväskylä.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998): Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki.

Kunz, Jan (2001): Pitkäaikaistyöttömyys ja alueellinen työllisyyspolitiikka – tapaustutkimus Tampereelta (Suomi) ja Giessennistä (Saksa). Työpoliittinen Aikakauskirja 2 / 2001. Työministeriö: Helsinki.

Kuusela, Kirsti & Kvick, Inkeri (2004): Pyörre-projekti 2002-2004. Sosiaalinen kuntoutus, toiminnallisuus ja ryhmämuotoinen aikuissosiaalityö. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004 / 6.

Lahti-Kotilainen, Leena & Mankkinen, Teija (1995): Työpaikan arvot ja ihmiskäsitykset tuloksen tekijöinä. Työpoliittinen tutkimus 116. Työministeriö: Helsinki.

Lehtonen, Mikko (1996): Merkitysten maailma: kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino: Tampere.

Lindström, Kari (1999): Työsuhteet muuttuvat – epäjatkuvuus lisääntyy. Teoksessa Työ vuonna 2005 – näkymiä suomalaiseen työelämään (s.47-53). Työterveyslaitos: Helsinki.

Lohela, Kimmo (2004): YTY-työt Lapissa vuonna 2003. Lapin ympäristökeskuksen monistesarja 55: Rovaniemi.

Lohela, Kimmo (2005): YTY-töitä Lapissa 10 vuotta. YTY-työt Lapissa vuonna 2004. Lapin ympäristökeskuksen monistesarja 58: Rovaniemi.

Luomanen, Jari (1999): Työttömyys – ongelmia ja mahdollisuuksia. Sosiologista keskustelua B 34. Turun yliopisto: sosiologian laitos: Turku.

Luukka, Minna-Riitta (2000): Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.): Kieli, diskurssi & yhteisö (s.133-160). Yliopistopaino: Jyväskylä.

Mannila, Simo & Valjakka, Sari & Ala-Kauhaluoma, Mika (2001): Työelämäkynnysten ylittäminen harvaanasutuilla alueilla. ESR-projektien hyvät käytännöt 3/01. Työministeriö: Helsinki.

Mannila, Simo & Forsander, Annika & Hummasti, Antti & Vehviläinen, Jukka (2002): Työelämäkynnykset ja haasteelliset ryhmät työllisyyspolitiikan näkökulmasta. ESR-projektien hyvät käytännöt 8/02. Työministeriö: Helsinki.

Mattila, Kati-Pupita (2007): Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. PS-Kustannus: Jyväskylä.

Mäkelä, Klaus (1990): Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta (s.42-61). Gaudeamus: Jyväskylä.

Nuolijärvi, Pirkko (2002): Miten kielentutkija analysoi yhteiskuntaa? Teoksessa Mauranen, Anna & Tiittula, Liisa (toim.): Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä. AFinLAn vuosikirja 2002 / n:o 60 (s.13-33). Yliopistopaino: Jyväskylä.

Palviainen, Simo (2004): Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä: toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 70: Joensuu.

- Pantzar, Mika (1998): Arvomurros on myytti: liikkeellä kohti elämisyhteiskuntaa. Teoksessa Kajaste, Kimmo (toim.): Arvomme yhteiskunnassa. Edita: Helsinki.
- Pettersson, Ursula & Bergius, Liisa & Katko, Soili & Kuvaja, Ulla & Yli-Olli, Anne (2007): Aktivointia ja elämänhallintaa – YTY-projektien sosiaaliset vaikutukset ESR-ohjelmakaudella 2000-2006. Keski-Suomen ympäristökeskuksen julkaisuja.
- Pohjola, Anneli (1999): Työmarkkinavalmiuksien reunaehdot. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 29. Lapin yliopistopaino: Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.) (2001): Vaihtoehtoja työstä syrjäytyneille. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C. Työpapereita 41. Lapin yliopisto: Rovaniemi.
- Puohiniemi, Martti (2002): Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Limor Kustannus: Espoo.
- Rantanen, Jorma (1999): Työelämä ja kestävä kehitys. Teoksessa Työ vuonna 2005 – näkymiä suomalaiseen työelämään (s.7-31). Työterveyslaitos: Helsinki.
- Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.) (1998): Elämänpolitiikka. Gaudeamus: Tampere.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) (2005): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino: Tampere.
- Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2001): Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle (s.158-169). Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.
- Salonen, Mirja & Holma, Tupu (2001): Kunta ja pitkäaikaistyötön – työllistymistä tukevien palvelujen kehittäminen kunnissa. Suomen kuntaliitto: Helsinki.
- Siitonen, Juha (1999): Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Oulun yliopiston opettajankoulutuslaitos: Oulu.
- Sulkunen, Pekka (1997): Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia: sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys (s.13-53). Gaudeamus: Tampere.
- Suoranta, Juha (1996): Kontekstualismi kasvatustieteen metodologiassa. Kasvatus 27(5), 451-462.
- Susiluoma, Heikki (2001): Maaseudun kehittäminen osallistuvan toimintatutkimuksen näkökulmasta – ekologinen visio 2011. Chydenius-Instituutin tutkimuksia 4 / 2001. Chydenius-Instituutti: Kokkola.
- Taira, Teemu (2006a): Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1097. SKS: Helsinki.

Taira, Teemu (2006b): Työ ja työttömyys uskontotieteellisessä aikalaistulkinnassa. ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 13 – 2/2006. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry: Joensuu.

Talousarvioesityksen aluepoliittiset vaikutukset 2007.

Tervahartiala, Tiina & Vesalainen, Janne & Vuori, Jukka (1996): Työttömien toimenpideohjelmien vaikutukset. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 12. Kansaneläkelaitos: Helsinki.

Tolvanen, Juhapekka (2007): Kotileikkejä ja lastenkasvatuspuuhia. Kevään 1996 homoliittokeskustelu Suomen sanomalehdistössä. Sosiologian pro gradu. Jyväskylän yliopisto: yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos: Jyväskylä.

Tuusa, Matti (2005): Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä: aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74 / 2005. Yliopistopaino: Helsinki.

Uusitalo, Hannu (1993): Pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvot ja käytäntö. Teoksessa Andersson, Otto Jan & Hautamäki, Antti & Jallinoja, Riitta & Niiniluoto, Ilkka & Uusitalo, Hannu (toim.): Hyvinvointivaltio ristiaallokossa – arvot ja tosiasiat (s.59-95). WSOY: Juva.

Valtion talousarvioesitys 2006.

Virokannas, Katri & Feldt, Taru & Ruoppila, Ismo (1998): Nuorten suunnittelijoiden työolot, voimavarat ja työhyvinvointi vuosina 1992-1997. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 339. Yliopistopaino: Jyväskylä.

Vuorinen, Kimmo (2005): Etnografia. Teoksessa Ovaska, S. & Aula, A. & Majaranta, P. (toim.): Käytettävyytutkimuksen menetelmät (s.63-78). Tampereen yliopisto: tietojenkäsittelytieteen laitos: Tampere.

Vähätalo, Kari (1998). Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus: Tampere.

Vähätalo, Kari (2001): Lama ja kaupunkien pitkäaikaistyöttömät: seurantatutkimus. Työpoliittinen tutkimus 230. Työministeriö: Helsinki.

Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan (1988): Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. Teoksessa Antaki, Charles (ed.): Analysing Everyday Explanation: A Casebook of Methods (s.168-183). Sage Publications Inc: London.

Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan (1992): Mapping the Language of Racism: Discourse and the Legitimation of Exploitation. Harvester Wheatsheaf: London.

Willman, Arto (2001): Yhteistyön ristiriitaiset puhetavat – diskurssianalyttinen näkökulma luokanopettajien tulkintoihin tiimityöstä. Väitöskirja. Oulun yliopisto: kasvatustieteiden tiedekunta: Oulu.

Internet-lähteet

Työministeriön ESR-sivut www.mol.fi/esr 14.11.2007

Tilastokeskuksen www-sivut www.tilastokeskus.fi 9.11.2007

Sisäministeriön www-sivut www.intermin.fi 15.11.2007

Husa, Sari (1995): ”Foucault’lainen metodi”. n & n Filosofinen aikakausilehti 3 / 95.
Saatavilla www-muodossa www.netn.fi/395/netn_395_husa.html 10.11.2007

Empowermenthouse – voimaantumisen talo
www.empowermenthouse.fi/cms/index.php?Empowerment 10.1.2008

LIITE

Teemahaastattelu

TAUSTA

- työnkuva
- suhde YTY-töihin / miten tuntee YTY-työt?

YLEINEN MERKITYS

- mielipiteesi YTY-töistä?
- odotukset ja tavoitteet
- mitä vaikutuksia projekteilla oli alueelle / työntekijälle?
- Kokemus projektista? Toimiko projektit?
- Minkä näkee itse olevan töissä / projekteissa merkityksellisintä?

MERKITYS TYÖNTEKIJÖILLE / TYÖTTÖMYYDEN HOITOON

- kuinka työntekijät mielestäsi osallistuivat projekteihin?
- miten työntekijät suhtautuivat projekteihin?
- kuinka vähentää työttömyyttä?
- kuntalaisten aktiivisuus

TULEVAISUUS

- millaisena näkee
- miten kehittää?